ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

1

СЕРПЕНЬ

1936

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
КРИТИЧНИЙ
І
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
МІСЯЧНИК

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО ТА ХАРКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ПРАВЛІННЯ СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

1
серпень
1936

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • ХАРКІВ

ПОЕЗІЯ

ЗМІСТ

Й. В. СТАЛІН

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ СОЮЗУ РСР

ПРО КОНСТИТУЦІЮ СОЮЗУ РСР

Заслухавши доповідь голови Конституційної Комісії тов. Сталіна про проект Конституції СРСР, президія ЦВК Союзу РСР постановляє:

1. Схвалити проект Конституції Союзу РСР, поданий Конституційною Комісією ЦВК Союзу РСР.

2. Скликати Всесоюзний з'їзд рад для розгляду проекту Конституції Союзу РСР.

3. Строк скликання Всесоюзного з'їзду рад установити 25 листопада 1936 року.

4. Опублікувати проект Конституції Союзу РСР для всенародного обговорення.

Голова Центрального Виконавчого
Комітету Союзу РСР — М. Калінін

В. о. секретаря Центрального Виконавчого
Комітету Союзу РСР — І. Уншліхт

Москва, Кремль,
11 червня 1936 року

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

КОНСТИТУЦІЯ

(ОСНОВНИЙ ЗАКОН)

СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

ПРОЕКТ КОНСТИТУЦІЇ СОЮЗУ РСР, ПОДАНИЙ КОНСТИТУЦІЙНОЮ КОМІСІЄЮ ЦВК СОЮЗУ РСР І СХВАЛЕНИЙ ПРЕЗИДІЄЮ ЦВК СОЮЗУ РСР ДЛЯ ВНЕСЕННЯ НА РОЗГЛЯД ВСЕСОЮЗНОГО З'ЇЗДУ РАД

Розділ І

СУСПІЛЬНИЙ УСТРІЙ

Стаття 1. Союз Радянських Соціалістичних Республік є соціалістична держава робітників і селян.

Стаття 2. Політичну основу СРСР становлять Ради депутатів трудящих, що виросли і зміцніли в наслідок повалення влади поміщиків та капіталістів і завоювання диктатури пролетаріату.

Стаття 3. Вся влада в СРСР належить трудящим міста й села в особі Рад депутатів трудящих.

Стаття 4. Економічну основу СРСР становлять соціалістична система господарства і соціалістична власність на знаряддя та засоби виробництва, що утвердилися в наслідок ліквідації капіталістичної системи господарства, скасування приватної власності на знаряддя та засоби виробництва і знищення експлуатації людини людиною.

Стаття 5. Соціалістична власність в СРСР має або форму державної власності (всенародне добро), або форму кооперативно - колгоспної власності (власність окремих колгоспів, власність кооперативних об'єднань).

Стаття 6. Земля, її надра, води, ліси, заводи, фабрики, шахти, рудні, залізничний, водний і повітряний транспорт, банки, засоби зв'язку, організовані державою великі сільськогосподарські підприємства (радгоспи, машинотракторні станції і т. п.), а також основний житловий фонд у містах і промислових пунктах є державною власністю, тобто всенародним добром.

Стаття 7. Громадські підприємства в колгоспах і кооперативних організаціях, з їх живим і мертвим реманентом, продукція, що її виробляють колгоспи та кооперативні організації, так само, як і їх громадські будівлі, становлять громадську, соціалістичну власність колгоспів і кооперативних організацій.

Кожний колгоспний двір має в особистому користуванні невелику присадибну ділянку землі і в особистій власності підсобне господарство на присадибній ділянці, житловий будинок, продуктивну худобу, птицю та дрібний сільськогосподарський реманент — згідно з статутом сільськогосподарської артілі.

Стаття 8. Земля, яку займають колгоспи, закріпляється за ними в безстрокове користування, тобто навічно.

Стаття 9. Поруч з соціалістичною системою господарства, яка є панівною формою господарства в СРСР, допускається законом дрібне приватне господарство одноосібних селян і кустарів, яке грунтується на особистій праці і виключає експлуатацію чужої праці.

Стаття 10. Особиста власність громадян на їх трудові прибутки та заощадження, на житловий будинок і підсобне хатнє господарство, на предмети хатнього господарства і вжитку, так само як на предмети особистого споживання та комфорту — охороняється законом.

Стаття 11. Господарське життя СРСР визначається і спрямовується державним народногосподарським планом в інтересах збільшення суспільного багатства, неухильного піднесення матеріального та культурного рівня трудящих, зміцнення незалежності СРСР і посилення його обороноздатності.

Стаття 12. Праця в СРСР є обов'язком кожного здатного до праці громадянина за принципом: „хто не працює, той не їсть".

В СРСР здійснюється принцип соціалізму: „від кожного за його здібностями, кожному — за його працею".

Розділ II

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

Стаття 13. Союз Радянських Соціалістичних Республік є союзна держава, утворена на основі добровільного об'єднання рівноправних Радянських Соціалістичних Республік:

Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки,
Української Радянської Соціалістичної Республіки,
Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки,
Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки,
Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки,
Вірменської Радянської Соціалістичної Республіки,
Туркменської Радянської Соціалістичної Республіки,
Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки,
Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки,
Казахської Радянської Соціалістичної Республіки,
Киргизької Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 14. До відання Союзу Радянських Соціалістичних Республік в особі його вищих органів влади і органів державного управління належать:

а) представництво Союзу в міжнародних зносинах, укладення і ратифікація договорів з іншими державами;

б) питання війни і миру;

в) прийняття до складу СРСР нових республік;

г) контроль за виконанням Конституції СРСР і забезпечення відповідності Конституцій Союзних республік з Конституцією СРСР;

д) затвердження змін кордонів між союзними республіками;

е) організація оборони СРСР і керівництво всіма збройними силами СРСР;

є) зовнішня торгівля на основі державної монополії;

ж) охорона державної безпеки;

з) встановлення народногосподарських планів СРСР;

и) затвердження єдиного державного бюджету СРСР, а також податків і прибутків, що надходять на утворення бюджетів союзного, республіканських і місцевих;

і) управління банками, промисловими і сільськогосподарськими установами і підприємствами, а також торговельними підприємствами — загальносоюзного значення;

к) управління транспортом і зв'язком;

л) керування грошовою і кредитною системою;

м) організація державного страхування майна;

н) укладання і надання позик;

о) встановлення основних засад землекористування, а таксамо користування надрами, лісами і водами;

п) встановлення основних засад в галузі освіти і охорони здоров'я;

р) організація єдиної системи народногосподарського обліку;

с) встановлення основ законодавства про працю;

т) законодавство про судовий устрій і судочинство; кримінальний і цивільний кодекси;

у) закони про союзне громадянство; закони про права іноземців;

ф) видання загальносоюзних актів про амністію.

Стаття 15. Суверенітет союзних республік обмежено лише в межах, зазначених у статті 14 Конституції СРСР. Поза цими межами кожна союзна республіка здійснює державну владу самостійно. СРСР оберігає суверенні права союзних республік.

Стаття 16. Кожна Союзна республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості республіки і побудована у повній відповідності з Конституцією СРСР.

Стаття 17. За кожною Союзною республікою зберігається право вільного виходу з СРСР.

Стаття 18. Територія союзних республік не може бути змінювана без їх згоди.

Стаття 19. Закони СРСР мають однакову силу на території всіх союзних республік.

Стаття 20. В разі розбіжності закону Союзної республіки з законом загальносоюзним, діє загальносоюзний закон.

Стаття 21. Для громадян СРСР встановлюється єдине союзне громадянство.

Всякий громадянин Союзної республіки є громадянином СРСР.

Стаття 22. Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка складається з країв: Азово-Чорноморського, Далеко-Східного, Західно-Сибірського, Красноярського, Північно-Кавказького; областей: Воронізької, Східно-Сибірської, Горьковської, Західної, Івановської, Калінінської, Кіровської, Куйбишевської, Курської, Ленінградської, Московської, Омської, Оренбурзької, Саратовської, Свердловської, Північної, Сталінградської, Челябінської, Ярославської; автономних радянських соціалістичних республік: Татарської, Башкірської, Дагестанської, Бурят-Монгольської, Кабардино-Балкарської, Калмицької, Карельської, Комі, Кримської, Марійської, Мордовської, Німців Поволжя, Північно-Осетинської, Удмуртської, Чечено-Інгушської, Чуваської, Якутської; автономних областей: Адигейської, Єврейської, Карачаєвської, Ойротської, Хакаської, Черкеської.

Стаття 23. Українська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Київської, Одеської, Харківської, Чернігівської і Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки.

Стаття 24. До Азербайджанської Радянської Соціалістичної Республіки належать Нахічеванська Автономна Радянська Соціалістична Республіка і Нагірно-Карабахська автономна область.

Стаття 25. До Грузинської Радянської Соціалістичної Республіки належать: Абхазька АРСР, Аджарська АРСР, Південно-Осетинська автономна область.

Стаття 26. До Узбецької Радянської Соціалістичної Республіки належить Кара-Калпацька АРСР.

Стаття 27. До Таджицької Радянської Соціалістичної Республіки належить Гірсько-Бадахшанська автономна область.

Стаття 28. Казахська Радянська Соціалістична Республіка складається з областей: Актюбінської, Алма-Атинської, Східно-Казахстанської, Західно-Казахстанської, Карагандинської, Південно-Казахстанської.

Стаття 29. Вірменська РСР, Білоруська РСР, Туркменська РСР і Киргизька РСР не мають у своєму складі автономних республік, так само як і країв і областей.

Розділ III

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 30. Найвищим органом державної влади СРСР є Верховна Рада СРСР.

Стаття 31. Верховна Рада СРСР здійснює всі права, присвоєні Союзові Радянських Соціалістичних Республік згідно з статтею 14 Конституції, оскільки вони не належать, в силу Конституції, до компетенції підзвітних Верховній Раді СРСР органів СРСР: Президії Верховної Ради СРСР, Ради Народних Комісарів СРСР і Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 32. Законодавча влада СРСР здійснюється виключно Верховною Радою СРСР.

Стаття 33. Верховна Рада СРСР складається з двох палат: Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 34. Рада Союзу обирається громадянами СРСР за нормою: один депутат на 300 тисяч населення.

Стаття 35. Рада Національностей складається з депутатів, що їх виділяють Верховні Ради союзних і автономних республік і Ради депутатів тру-

дящих автономних областей: по 10 депутатів від кожної Союзної республіки, по 5 депутатів від кожної автономної республіки і по 2 депутати від кожної автономної області.

Стаття 36. Верховна Рада СРСР обирається на строк чотири роки.

Стаття 37. Обидві палати Верховної Ради СРСР: Рада Союзу і Рада Національностей рівноправні.

Стаття 38. Раді Союзу і Раді Національностей в однаковій мірі належить законодавча ініціатива.

Стаття 39. Закон вважається затвердженим, коли його ухвалено обома палатами Верховної Ради СРСР простою більшістю кожної.

Стаття 40. Закони, ухвалені Верховною Радою СРСР, публікуються за підписами голови і секретаря Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 41. Сесії Ради Союзу і Ради Національностей починаються і закінчуються одночасно.

Стаття 42. Рада Союзу обирає голову Ради Союзу і двох його заступників.

Стаття 43. Рада Національностей обирає голову Ради Національностей і двох його заступників.

Стаття 44. Голови Ради Союзу і Ради Національностей керують засіданнями відповідних палат і відають їх внутрішнім розпорядком.

Стаття 45. Спільні засідання обох палат Верховної Ради СРСР ведуть по черзі голови Ради Союзу і Ради Національностей.

Стаття 46. Сесії Верховної Ради СРСР скликаються Президією Верховної Ради СРСР двічі на рік.

Позачергові сесії скликаються Президією Верховної Ради СРСР за її розсудом або за вимогою однієї з союзних республік.

Стаття 47. В разі незгоди між Радою Союзу і Радою Національностей питання передається на розв'язання погоджувальної комісії, утвореної на паритетних засадах. Якщо погоджувальна комісія не приходить до згідного рішення або якщо її рішення не задовольняє одну з палат, питання розглядається вдруге в палатах. При відсутності згідного рішення двох палат, Президія Верховної Ради СРСР розпускає Верховну Раду СРСР і призначає нові вибори.

Стаття 48. Верховна Рада СРСР обирає на спільному засіданні обох палат Президію Верховної Ради СРСР у складі: голови Президії Верховної Ради СРСР, чотирьох його заступників, секретаря Президії та 31 члена Президії.

Президія Верховної Ради СРСР підзвітна Верховній Раді СРСР у всій своїй діяльності.

Стаття 49. Президія Верховної Ради СРСР:

а) скликає сесії Верховної Ради СРСР;

б) дає тлумачення чинних законів, видаючи відповідні укази;

в) розпускає Верховну Раду СРСР на підставі 47 статті Конституції СРСР і призначає нові вибори;

г) провадить всенародне опитування (референдум) з своєї ініціативи або на вимогу однієї з союзних республік;

д) касує постанови та розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР і Рад Народних Комісарів республік в разі їх невідповідності законові;

е) в період між сесіями Верховної Ради СРСР увільняє від посади і призначає окремих Народних Комісарів СРСР за поданням голови Ради Народних Комісарів СРСР з наступним внесенням на затвердження Верховної Ради СРСР;

є) нагороджує орденами СРСР;

ж) здійснює право помилування;

з) призначає і змінює вище командування збройних сил СРСР;

и) в період між сесіями Верховної Ради СРСР оголошує стан війни в разі воєнного нападу на СРСР;

і) оголошує загальну і часткову мобілізацію;

к) ратифікує міжнародні договори;

л) призначає і відкликає повноважних представників СРСР в іноземних державах;

м) приймає акредитування дипломатичних представників іноземних держав.

Стаття 50. Рада Союзу і Рада Національностей обирають мандатні комісії, які перевіряють повноваження депутатів кожної палати.

За поданням мандатної комісії палати вирішують або визнати повноваження, або касувати вибори окремих депутатів.

Стаття 51. Верховна Рада СРСР призначає, коли вона визнає за необхідне слідчі та ревізійні комісії в усякому питанні.

Всі установи та службові особи повинні виконувати вимоги цих комісій і подавати їм необхідні матеріали та документи.

Стаття 52. Депутат Верховної Ради СРСР не може бути притягнений до судової відповідальності або заарештований без згоди Верховної Ради СРСР, а в період, коли нема сесії Верховної Ради СРСР,— без згоди Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 53. По скінченні повноважень або після дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної Ради СРСР зберігає свої повноваження аж до утворення новообраною Верховною Радою СРСР нової Президії Верховної Ради СРСР.

Стаття 54. По скінченні повноважень або в разі дострокового розпуску Верховної Ради СРСР Президія Верховної Ради СРСР призначає нові вибори в строк не більше двох місяців з дня скінчення повноважень або розпуску Верховної Ради СРСР.

Стаття 55. Новообрана Верховна Рада СРСР скликається Президією Верховної Ради СРСР попереднього складу не пізніше, як через місяць після виборів.

Стаття 56. Верховна рада СРСР утворює на спільному засіданні обох палат Уряд СРСР — Раду Народних Комісарів СРСР.

Розділ IV

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 57. Найвищим органом державної влади Союзної республіки є Верховна Рада Союзної республіки.

Стаття 58. Верховна Рада Союзної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки.

Норми представництва встановлюються Конституціями союзних республік.

Стаття 59. Верховна Рада Союзної республіки є єдиним законодавчим органом республіки.

Стаття 60. Верховна Рада Союзної республіки:

а) ухвалює Конституцію республіки і вносить до неї зміни відповідно до статті 16 Конституції СРСР;

б) затверджує Конституції автономних республік, які належать до її складу, і визначає межі їх територій;

в) затверджує народногосподарський план і бюджет республіки;

г) користується правом амністії та помилування громадян, засуджених судовими органами Союзної республіки.

Стаття 61. Верховна Рада Союзної республіки обирає Президію Верховної Ради Союзної республіки в складі: голови Президії Верховної Ради Союзної республіки, його заступників і членів Президії Верховної Ради Союзної республіки.

Повноваження Президії Верховної Ради Союзної республіки визначаються Конституцією Союзної республіки.

Стаття 62. Для провадження засідань Верховна Рада Союзної республіки обирає свого голову і його заступників.

Стаття 63. Верховна Рада Союзної республіки утворює Уряд Союзної республіки — Раду Народних Комісарів Союзної республіки.

Розділ V

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 64. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік є Рада Народних Комісарів СРСР.

Стаття 65. Рада Народних Комісарів СРСР відповідальна перед Верховною Радою СРСР і їй підзвітна.

Стаття 66. Рада Народних Комісарів СРСР видає постанови й розпорядження на основі і на виконання чинних законів і перевіряє виконання.

Стаття 67. Постанови й розпорядження Ради Народних Комісарів СРСР обов'язкові до виконання на всій території СРСР.

Стаття 68. Рада Народних Комісарів СРСР:

а) об'єднує й спрямовує роботу загальносоюзних і союзнореспубліканських Народних Комісарів СРСР і інших підвідомчих їй господарських і культурних установ;

б) вживає заходів по здійсненню народногосподарського плану, державного бюджету і зміцненню кредитно - грошової системи;

в) вживає заходів по забезпеченню громадського ладу, обороні інтересів держави і охороні прав громадян;

г) здійснює загальне керівництво в галузі зносин з іноземними державами;

д) визначає щорічні контингенти громадян, які підлягають призову на дійсну військову службу, керує загальним будівництвом збройних сил країни.

Стаття 69. Рада Народних Комісарів СРСР має право по галузях управління й господарства, віднесених до компетенції СРСР, припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів Союзних республік і скасовувати накази та інструкції Народних Комісарів СРСР.

Стаття 70. Рада Народних Комісарів СРСР утворюється Верховною Радою СРСР в складі:

Голови Ради Народних Комісарів СРСР;
Заступників голови Ради Народних Комісарів СРСР;
Голови Державної планової комісії СРСР;
Голови Комісії радянського контролю;
Народних Комісарів СРСР;
Голови Комітету заготівель;
Голови Комітету в справах мистецтв;
Голови Комітету в справах вищої школи.

Стаття 71. Уряд СРСР або Народний Комісар СРСР, до яких звернуто запит депутата Верховної Ради СРСР, зобов'язані не більше як у триденний строк дати усну або писану відповідь у відповідній палаті.

Стаття 72. Народні Комісари СРСР відають галузями державного управління, які входять в компетенцію СРСР.

Стаття 73. Народні Комісари СРСР видають у межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази й інструкції на підставі й на виконання чинних законів, а також постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряють їх виконання.

Стаття 74. Народні Комісаріати СРСР є або загальносоюзними або союзно - республіканськими.

Стаття 75. Загальносоюзні Народні Комісаріати відають дорученою їм галуззю державного управління на всій території СРСР або безпосередньо або через призначувані ними органи.

Стаття 76. Союзно - республіканські Народні Комісаріати відають дорученою їм галуззю державного управління через одноіменні Народні Комісаріати союзних республік.

Стаття 77. До загальносоюзних Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Оборони;
Закордонних справ;
Зовнішньої торгівлі;
Шляхів;
Зв'язку;
Водного транспорту;
Важкої промисловості.

Стаття 78. До союзно - республіканських Народних Комісаріатів належать Народні Комісаріати:

Харчової промисловості;
Легкої промисловості;
Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я.

Розділ VI

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЮЗНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 79. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади Союзної республіки є Рада Народних Комісарів Союзної республіки.

Стаття 80. Рада Народних Комісарів Союзної республіки відповідальна перед Верховною Радою Союзної республіки і їй підзвітна.

Стаття 81. Рада Народних Комісарів Союзної республіки видає постанови і розпорядження на основі й на виконання чинних законів СРСР і Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і перевіряє їх виконання.

Стаття 82. Рада Народних Комісарів Союзної республіки має право припиняти постанови й розпорядження Рад Народних Комісарів автономних республік і скасовувати рішення й розпорядження виконавчих комітетів рад депутатів трудящих країв, областей і автономних областей.

Стаття 83. Рада Народних Комісарів Союзної республіки утворюється Верховною Радою Союзної республіки в складі:

Голови Ради Народних Комісарів Союзної республіки;
Заступників голови;
Голови Державної планової комісії;
Народних Комісарів:

Харчової промисловості;
Легкої промисловості;
Лісової промисловості;
Земельних справ;
Зернових і тваринницьких радгоспів;
Фінансів;
Внутрішньої торгівлі;
Внутрішніх справ;
Юстиції;
Охорони здоров'я;
Освіти;
Місцевої промисловості;
Комунального господарства;
Соціального забезпечення;

Уповноваженого Комітету заготівель;
Начальника Управління в справах мистецтв;
Уповноважених загальносоюзних Народних Комісаріатів.

Стаття 84. Народні Комісари Союзної республіки відають галузями державного управління, які входять в компетенцію Союзної республіки.

Стаття 85. Народні Комісари Союзної республіки видають в межах компетенції відповідних Народних Комісаріатів накази та інструкції на основі і на виконання законів СРСР та Союзної республіки, постанов і розпоряджень Ради Народних Комісарів СРСР і Союзної республіки, наказів та інструкцій союзно-республіканських Народних Комісаріатів СРСР.

Стаття 86. Народні Комісаріати Союзної республіки є союзно-республіканськими або республіканськими.

Стаття 87. Союзно-республіканські Народні Комісаріати відають дорученою їм галуззю державного управління, підлягаючи як Раді Народних Комісарів Союзної республіки, так і відповідному союзно-республіканському Народному Комісаріатові СРСР.

Стаття 88. Республіканські Народні Комісаріати відають дорученою їм галуззю державного управління, підлягаючи безпосередньо Раді Народних Комісарів Союзної республіки.

Розділ VII

НАЙВИЩІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ АВТОНОМНИХ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК

Стаття 89. Найвищим органом державної влади Автономної республіки є Верховна Рада АРСР.

Стаття 90. Верховна Рада Автономної республіки обирається громадянами республіки на строк чотири роки за нормами представництва, встановлюваними Конституцією Автономної республіки.

Стаття 91. Верховна Рада Автономної республіки є єдиним законодавчим органом АРСР.

Стаття 92. Кожна Автономна Республіка має свою Конституцію, яка враховує особливості Автономної республіки і побудована в цілковитій відповідності з Конституцією Союзної республіки.

Стаття 93. Верховна Рада Автономної республіки обирає Президію Верховної Ради Автономної республіки і утворює Раду Народних Комісарів Автономної республіки, згідно з своєю Конституцією.

Розділ VIII

МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Стаття 94. Органами державної влади в краях, областях, автономних областях, округах, районах, містах, селах (станицях, хуторах, кишлаках, аулах) є Ради депутатів трудящих.

Стаття 95. Крайові, обласні, автономних областей, окружні, районні, міські, сільські (станиць, хуторів, кишлаків, аулів) Ради депутатів трудящих обираються відповідно трудящими краю, області, автономної області, округи, району, міста, села на строк два роки.

Стаття 96. Норми представництва до Рад депутатів трудящих визначаються Конституціями союзних республік.

Стаття 97. Ради депутатів трудящих керують діяльністю підлеглих їм органів управління, забезпечують охорону державного ладу, додержання законів та охорону прав громадян, здійснюють місцеве господарське і культурне будівництво, встановлюють місцевий бюджет.

Стаття 98. Ради депутатів трудящих ухвалюють рішення і дають розпорядження в межах прав, наданих їм законами СРСР і Союзної республіки.

Стаття 99. Виконавчими та розпорядчими органами крайових, обласних, автономних областей, окружних, районних і міських Рад депутатів трудящих є обирані ними виконавчі комітети в складі: голови, його заступників і членів.

Стаття 100. Виконавчим і розпорядчим органом сільських Рад депутатів трудящих у невеликих селищах, відповідно до Конституції союзних республік, є обирані ними голова та його заступники.

Стаття 101. Виконавчі органи Рад депутатів трудящих безпосередньо підзвітні як Раді депутатів трудящих, яка їх обрала, так і виконавчому органові вищестоячої Ради депутатів трудящих.

Розділ IX

СУД І ПРОКУРАТУРА

Стаття 102. Правосуддя в СРСР здійснюється Найвищим Судом СРСР, Найвищими Судами союзних республік, крайовими і обласними судами, судами автономних республік і автономних областей, спеціальними судами СРСР, створюваними за вирішенням верховної Ради СРСР, народними судами.

Стаття 103. Розгляд справ у всіх судах здійснюється з участю народних засідателів, крім випадків, спеціально передбачених законом.

Стаття 104. Найвищий Суд СРСР є вищим судовим органом. На Найвищий Суд СРСР покладається нагляд за діяльністю всіх судових органів СРСР і союзних республік.

Стаття 105. Найвищий Суд СРСР і спеціальні суди СРСР обираються Верховною Радою СРСР на строк п'ять років.

Стаття 106. Найвищі Суди союзних республік обираються Верховними Радами союзних республік на строк п'ять років.

Стаття 107. Найвищі Суди автономних республік обираються Верховними Радами автономних республік на строк п'ять років.

Стаття 108. Крайові й обласні суди, суди автономних областей обираються крайовими або обласними Радами депутатів трудящих або Радами депутатів трудящих автономних областей на строк п'ять років.

Стаття 109. Народні Суди обираються громадянами району на основі загального, прямого й рівного виборчого права при таємному голосуванні — на строк три роки.

Стаття 110. Судочинство провадиться мовою союзної або автономної республіки або автономної області з забезпеченням для осіб, які не володіють цією мовою, цілковитого ознайомлення з матеріалами справи через перекладача, а також права виступати на суді рідною мовою.

Стаття 111. Розбір справ в усіх судах СРСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки з забезпеченням обвинуваченому права на оборону.

Стаття 112. Судді незалежні і підкоряються тільки законові.

Стаття 113. Вищий нагляд за точним виконанням законів усіма Народними Комісаріатами і підвідомчими їм установами, так само як окремими службовими особами, а також громадянами СРСР покладається на Прокурора СРСР.

Стаття 114. Прокурор СРСР призначається Верховною Радою СРСР на строк сім років.

Стаття 115. Республіканські, крайові, обласні прокурори, а також прокурори автономних республік і автономних областей призначаются Прокурором СРСР на строк п'ять років.

Стаття 116. Районні прокурори призначаються прокурорами союзних республік з затвердження Прокурора СРСР на строк п'ять років.

Стаття 117. Органи прокуратури здійснюють свої функції незалежно від будьяких місцевих органів, підлягаючи тільки Прокуророві СРСР.

Розділ X

ОСНОВНІ ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН

Стаття 118. Громадяни СРСР мають право на працю — право на одержання гарантованої роботи з оплатою їх праці у відповідності з її кількістю і якістю.

Право на працю забезпечується соціалістичною організацією народного господарства, неухильним зростанням продуктивних сил радянського суспільства, відсутністю господарських криз і ліквідацією безробіття.

Стаття 119. Громадяни СРСР мають право на відпочинок.

Право на відпочинок забезпечується скороченням робочого дня для переважної більшості робітників до 7 годин, установленням щорічних відпусток робітникам і службовцям з збереженням заробітної плати, наданням для обслуговування трудящих широкої сітки санаторіїв, будинків відпочинку, клубів.

Стаття 120. Громадяни СРСР мають право на матеріальне забезпечення в старості, а також — в разі хвороби і втрати працездатності.

Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників і службовців за рахунок держави, безплатною медичною допомогою, наданням у користування трудящим широкої сітки курортів.

Стаття 121. Громадяни СРСР мають право на освіту.

Це право забезпечується загальнообов'язковою початковою освітою, безплатністю освіти, включаючи вищу освіту, системою державних стипендій величезній більшості тих, що вчаться у вищій школі, навчанням у школах рідною мовою, організацією на заводах, в радгоспах, машино-тракторних станціях і колгоспах безплатного виробничого, технічного й агрономічного навчання трудящих.

Стаття 122. Жінці в СРСР надаються рівні права з чоловіком в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя.

Можливість здійснення цих прав жінок забезпечується наданням жінці рівного з чоловіком права на працю, оплату праці, відпочинок, соціальне страхування і освіту, державною охороною інтересів матері й дитини, наданням жінці при вагітності відпусток із збереженням утримання, широкою сіткою родильних будинків, дитячих ясел і садків.

Стаття 123. Рівноправність громадян СРСР, незалежно від їх національності і раси, в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом.

Яке б то не було пряме чи посереднє обмеження прав або, навпаки, встановлення прямих чи посередніх переваг громадян залежно від їх расової і національної приналежності, так само як усяка проповідь расової або національної винятковості, або ненависті і зневаги — караються законом.

Стаття 124. З метою забезпечення за громадянами свободи совісті церкву в СРСР відокремлено від держави і школу від церкви. Свобода відправлення релігійних культів і свобода антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами.

Стаття 125. Відповідно до інтересів трудящих і з метою зміцнення соціалістичного ладу громадянам СРСР гарантується:

а) свобода слова,

б) свобода друку,

в) свобода зборів і мітингів,

г) свобода вуличних походів і демонстрацій.

Ці права громадян забезпечуються наданням трудящим і їх організаціям друкарень, запасів паперу, громадських будинків, вулиць, засобів зв'язку і інших матеріальних умов, необхідних для їх здійснення.

Стаття 126. Відповідно до інтересів трудящих і з метою розвитку організаційної самодіяльності і політичної активності народних мас громадянам СРСР забезпечується право об'єднання в громадські організації: професійні спілки, кооперативні об'єднання, організації молоді, спортивні й оборонні організації, культурні, технічні й наукові товариства, а найбільш активні й свідомі громадяни з лав робітничого класу і інших верств трудящих об'єднуються в комуністичну партію СРСР, яка є передовим загоном трудящих в їх боротьбі за зміцнення і розвиток соціалістичного ладу і являє собою керівне ядро всіх організацій трудящих, як громадських, так і державних.

Стаття 127. Громадянам СРСР забезпечується недоторканість особи. Ніхто не може бути заарештований інакше як за постановою суду або з санкції прокурора.

Стаття 128. Недоторканість житла громадян і тайна листування оберігається законом.

Стаття 129. СРСР надає право притулку іноземним громадянам, переслідуваним за оборону інтересів трудящих, або наукову діяльність, або національно-визвольну боротьбу.

Стаття 130. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний додержувати Конституції Союзу Радянських Соціалістичних Республік, виконувати закони, додержувати дисципліни праці, чесно ставитися до громадського обов'язку, поважати правила соціалістичного співжиття.

Стаття 131. Кожний громадянин СРСР зобов'язаний берегти і зміцнювати суспільну, соціалістичну власність, як священну і недоторкану основу радянського ладу, як джерело багатства і могутності батьківщини, як джерело заможного і культурного життя всіх трудящих.

Особи, що роблять замах на суспільну, соціалістичну власність, є ворогами народу.

Стаття 132. Загальна військова повинність є законом.

Військова служба в Робітничо-Селянській Червоній Армії є почесний обов'язок громадян СРСР.

Стаття 133. Захист батьківщини є священний обов'язок кожного громадянина СРСР. Зрада батьківщини: порушення присяги, перехід на бік ворога, заподіяння шкоди воєнній моці держави, шпигунство на користь іноземної держави — карається за всією суворістю закону, як найтяжчий злочин.

Розділ XI

ВИБОРЧА СИСТЕМА

Стаття 134. Вибори депутатів до всіх Рад депутатів трудящих: Верховної Ради СРСР, Верховних Рад союзних республік, крайових та обласних Рад депутатів трудящих, Верховних Рад автономних республік, Рад депутатів трудящих автономних областей, окружних, районних, міських та сільських (станиці, хутора, кишлака, аула) Рад депутатів трудящих,— провадяться виборцями на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Стаття 135. Вибори депутатів є загальними: всі громадяни СРСР, яким у рік виборів сповнюється 18 років, мають право брати участь у виборах депутатів і бути обраними, за винятком божевільних і осіб, засуджених судом з позбавленням виборчих прав.

Стаття 136. Вибори депутатів є рівними: кожний громадянин має право обирати і бути обраним незалежно від расової та національної приналежності, віросповідання, освітнього цензу, осілості, соціального походження, майнового стану та минулої діяльності.

Стаття 137. Жінки користуються правом обирати і бути обраними нарівні з чоловіками.

Стаття 138. Громадяни, які перебувають у лавах Червоної Армії, користуються правом обирати і бути обраними нарівні з усіма громадянами.

Стаття 139. Вибори депутатів є прямими: вибори до всіх Рад депутатів трудящих, починаючи від сільської та міської Ради депутатів трудящих аж до Верховної Ради СРСР, провадяться громадянами безпосередньо шляхом прямих виборів.

Стаття 140. Голосування при виборах депутатів є таємним.

Стаття 141. Кандидати при виборах виставляються по виборчих округах.

Право виставлення кандидатів забезпечується за громадськими організаціями й товариствами трудящих: комуністичними партійними організаціями, професійними спілками, кооперативами, організаціями молоді, культурними товариствами.

Стаття 142. Кожний депутат зобов'язаний звітувати перед виборцями в своїй роботі і в роботі Ради депутатів трудящих і може бути в усякий час відкликаний за рішенням більшості виборців у встановленому законом порядку.

Розділ XII

ГЕРБ, ПРАПОР, СТОЛИЦЯ

Стаття 143. Державний герб Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з серпа і молота на земній кулі, зображеній в промінням сонця і обрамованій колоссям, з написом мовами союзних республік: „Пролетарі всіх країн, єднайтесь!“ Наверху герба міститься п'ятикутна зірка.

Стаття 144. Державний прапор Союзу Радянських Соціалістичних Республік складається з червоного полотнища, з зображенням у його верх-

ньому кутку коло древка золотих серпа і молота і над ними червоної п'ятикутної зірки, облямованої золотою торочкою. Відношення ширини до довжини 1 : 2.

Стаття 145. Столицею Союзу Радянських Соціалістичних Республік є місто Москва.

Розділ XIII

ПОРЯДОК ЗМІНИ КОНСТИТУЦІЇ

Стаття 146. Зміна Конституції СРСР провадиться лише за рішенням Верховної Ради СРСР, прийнятим більшістю не менше $^{2}/_{3}$ голосів у кожній з її палат.

18 ЧЕРВНЯ, ОБ 11 ГОД. 10 ХВИЛ. РАНКУ,
В ГОРКАХ, ПІД МОСКВОЮ,
ПОМЕР ВЕЛИКИЙ РОСІЙСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
І БОРЕЦЬ ЗА ПЕРЕМОГУ КОМУНІЗМУ

ОЛЕКСІЙ МАКСИМОВИЧ ГОРЬКИЙ

Центральний Комітет ВКП(б) і Рада Народних Комісарів Союзу РСР з глибоким сумом сповіщають про смерть великого російського письменника, геніального художника слова, беззавітного друга трудящих, борця за перемогу комунізму — товариша Олексія Максимовича Горького, яка сталася в Горках, поблизу Москви, 18 червня 1936 року.

Центральний Комітет ВКП(б)
Рада Народних Комісарів Союзу РСР.

Центральний Виконавчий Комітет Союзу РСР з глибоким сумом сповіщає всіх трудящих про смерть члена Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР—великого російського письменника, любимого друга трудящих—товариша Олексія Максимовича Горького, яка сталася в Горках, поблизу Москви, 18 червня 1936 року.

Центральний Виконавчий Комітет УСРР разом з усіма пролетарями, колгоспниками і трудовою інтелігенцією Радянської України глибоко сумує з приводу смерті великого російського письменника, палкого борця за комунізм

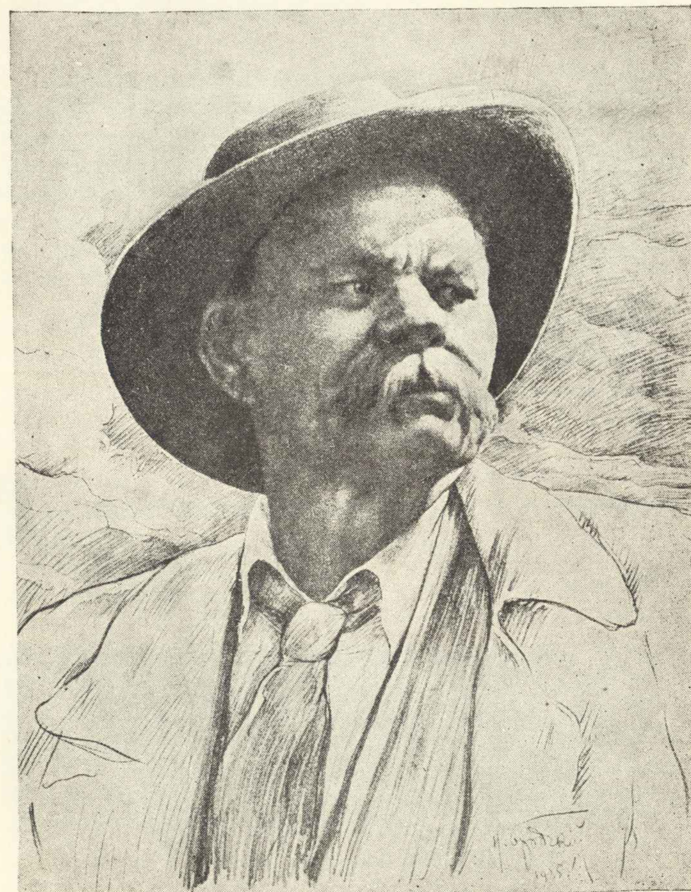
ОЛЕКСІЯ МАКСИМОВИЧА ГОРЬКОГО,

який усе своє життя, свій геній віддав на службу робітничому класові в його боротьбі за визволення людства від капіталістичного рабства.

Буревісник революції, він будив і запалював маси вогнем ненависті до поневолювачів, нещадно викривав і ганьбив запалювачів нової війни, невтомно боровся проти фашизму.

Кінчилося життя великої людини, беззавітного друга й любимого письменника мільйонних мас трудящих усього світу.

ЦВК УСРР.

О. М. ГОРЬКИЙ

Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України і Рада Народних Комісарів УСРР з глибоким сумом сповіщають робітників, колгоспників і всіх трудящих Радянської України, що 18 червня в Горках під Москвою помер великий письменник Радянського Союзу, близький і дорогий всім народам СРСР, палкий борець за нове соціалістичне суспільство, за визволення всього людства, великий син нашої прекрасної батьківщини

ОЛЕКСІЙ МАКСИМОВИЧ ГОРЬКИЙ.

Український народ глибоко сумує і схиляє свою голову над відкритою могилою найвидатнішого письменника радянської країни, безстрашного борця проти царату, проти капіталістичної і всякої експлуатації людини людиною, палкого борця за нове соціалістичне суспільство, невтомного будівника нової соціалістичної культури, великого сина нашої прекрасної батьківщини.

Пішов Максим Горький — любимий, близький і дорогий усім народам Радянського Союзу, трудящим усіх країн світу.

Але пам'ять про нього житиме вічно в серцях народів СРСР, в серцях усіх трудящих, увійде до пантеону безсмертних визволеного людства.

Косіор, Постишев, Петровський, Любченко, Балицький, Якір, Попов, Затонський, Шелехес, Сухомлин, Демченко, Хатаєвич, Саркісов, Шліхтер, Чернявський, Вегер, Маркітан, Порайко, Зіненко.

БІЛЯ ТРУНИ ОЛЕКСІЯ МАКСИМОВИЧА ГОРЬКОГО

Ще напередодні пізно ввечері жалобний автомобіль доставив труну з тілом Олексія Максимовича Горького з Горок до Москви в Будинок спілок. Труна була поставлена в Колонному залі на високому постаменті, і величезна маса квітів, вкривши постамент і труну, утворила бугор з живих левкоїв, червоних і білих піонів, лілей і троянд.

Величний і суворий Колонний зал у глибокій жалобі. Гігантські на всю висоту зала червоні, оповиті крепом стяги стоять по його стінах.

Біля труни стає перший почесний караул: Дем'ян Бєдний, Всеволод Іванов, Ставський, Кіршон.

Потік людей тече безперервно. Проходять робітники, військові, залізничники, вчителі, студенти, хатні господарки, інженери, піонери, школярі.

Раз-у-раз до зала вносять вінки. Вінки заповнюють величезний зал. Серед них — вінки від ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, ЦВК СРСР, від товаришів Л. М. Кагановича, К. Є. Ворошилова, Н. К. Крупської і М. І. Ульянової, Г. Г. Ягоди, від близьких — „Дар'ї, Марфи і Тімоші“, від Червоної армії, спілок письменників, ММК ВКП(б), мособлвиконкому і мосради, від театрів і багато, багато інших.

Біля труни — рідні й близькі, онуки Олексія Максимовича, яких він так ніжно любив.

Урочисто і суворо ллються звуки жалобної симфонії.

О 16 год. 30 хв. в узголов'ї труни в почесний караул стає товариш Сталін. Разом з великим вождем народів СРСР жалобну варту несуть товариші Молотов, Орджонікідзе, Андреєв, Мікоян, Чубар, Єжов і Хрущов.

Що п'ять хвилин змінюються в почесному караулі члени ЦК ВКП(б), члени уряду, друзі покійного, письменники, художники, артисти, вчені, вчителі, партійні й комсомольські працівники, делегації від заводів і фабрик, командири РСЧА, слухачі військових академій...

Протягом дня у почесному караулі стояли т. т. Булганін, Ол. Толстой, Стецький, Камінський, Уншліхт, Таль, Сулімов, Тухачевський, Гамарнік, Яковлев, Н. К. Крупська, М. І. Ульянова, Ягода, Косарев, Бауман, Любімов, Гринько, Риков, Шкірятов, Ярославський, Дімітров, Мануїльський, Ерколі, Куусінен, Коларов, Ван Мін, Стасова, Адоратський, Москвін, Крестінський, Стомоняков, Кісельов, Лівшиц, Уханов, Андре Жід, Луї Арагон, Емі Сяо, Секі Сано, Хадіката, Кольцов, Новіков-Прібой, Гладков, Ясенський, Блюменталь-Тамаріна, С. Прокоф'єв, Рискулов, Юдін, Фурер, Горшенін, академіки Бах, Кржижановський, Волгін, Бріцке, Скочинський, група народовольців—Фроленко, Дмітрієв, Лебедєв і ін.

Рівно о 21 год., коли біля труни Олексія Максимовича Горького вже встигли пройти понад 500 тисяч чоловік, доступ до зала припиняється.

У почесному караулі лишаються родичі й найближчі друзі покійного.

Протягом п'ятнадцяти хвилин несуть вони жалобну варту, спрямувавши погляди на обличчя Олексія Максимовича. О 21 год. 15 хвил. в почесний караул стають товариші: Булганін, Хрущов, Коган, Ягода, Стецький, Межлаук, Агронов, Таль, Бубнов, Крючков, Уншліхт, Фурер, Вс. Іванов. Проходять хвилини прощання. Покришка назавжди ховає любиме й близьке обличчя. Сумна симфонія змінюється могутніми звуками „Інтернаціонала“. Труна встановлюється на лафет. Над ним схиляються прапори, оповиті крепом. Поволі рухається жалобна процесія в супроводі почесного військового ескорту. Попереду несуть сотні вінків. До самого крематорія вулиці заповнені народом.

* * *

Вночі відбулася кремація тіла товариша О. М. Горького.

ОСТАННІ ДНІ ЖИТТЯ М. ГОРЬКОГО

У розмові з представниками преси заслужений діяч науки професор Максим Петрович Кончаловський, який лікував Олексія Максимовича Горького і підписував разом з іншими діячами медицини бюлетені про його здоров'я, розповів:

— Не зважаючи на тяжкий стан здоров'я письменника, нам, лікарям, які були біля його ліжка, до останніх днів його життя не хотілося вірити, що хвороба закінчиться так фатально.

Хвороба письменника проходила нерівно. Перемінно наставали поліпшення й погіршення.

8 червня Олексія Максимовича Горького відвідали товариші Сталін, Молотов і Ворошилов.

Олексій Максимович надзвичайно пожвавішав.

Приїзд великого вождя народів Радянського Союзу — товариша Сталіна і його найближчих соратників влив у хворого нові сили й нову енергію.

Йому стало значно краще.

16 червня, після консиліуму, дізнавшись від лікарів про сприятливу точку зору на його хворобу, Олексій Максимович міцно потиснув мені руку і сказав:

— Ну, очевидно, я видужаю...

Горький і хворим лишався вірним собі. Він був винятково дисциплінованим пацієнтом, який терпляче й уважно приймав усі приписування лікарів.

Знаючи могутній організм Горького, настільки незвичайний для людини його років, нам, лікарям, здавалося, що Олексій Максимович і на цей раз переможе хворобу, як перемагав він її не раз за останні роки.

Але не витримало надірване серце... Не витримали хворі легені... Олексія Максимовича не стало.

Особливо тяжко це усвідомлювати нам, людям, які провели з Горьким останні дні й години його життя.

Прощай, Олексій Максимович!

МЕДИЧНИЙ ВИСНОВОК ПРО СМЕРТЬ М. ГОРЬКОГО

Олексій Максимович Горький захворів 1 червня на грип, який ускладнився далі катаром верхніх дихальних путей і катаральним запаленням легень. Тяжка інфекція, як про це свідчили повторні дослідження крові, на грунті хронічної поразки серця і судин і — особливо — легень, у зв'язку з старим (40-річної давнини) туберкульозним процесом (каверни, розширення бронхів, емфізема, астма, склероз легень), обумовили з перших же днів дуже тяжку течію хвороби. Уже з третього дня хвороби почали виявлятися симптоми ослаблення серцевої діяльності і, особливо, різкі порушення дихання.

Найенергійнішим застосуванням усіх засобів, які можуть впливати на покращання функцій серцево-судинної і дихальної систем, вдалося продержати діяльність серця до ранку 18 червня.

Вночі на 18 червня Олексій Максимович впав у непритомний стан, з 10 год. ранку діяльність серця почала швидко падати і об 11 год. 10 хв. ранку настала смерть, на 69 році життя, при явищах паралічу серця і дихання.

Народний комісар охорони здоров'я РСФРР — Г. Камінський.
Начальник ліксанупру Кремля — І. Ходоровський.
Заслужений діяч науки — проф. Г. Ланг.
Заслужений діяч науки — проф. Д. Плетньов.
Заслужений діяч науки — проф. М. Кончаловський.
Заслужений діяч науки — А. Сперанський.
Доктор медичних наук — Л. Левін.

18 червня 1936 року, 12 год. 30 хв.

ПОХОРОН ОЛЕКСІЯ МАКСИМОВИЧА ГОРЬКОГО

ОСТАННІ ГОДИНИ БІЛЯ ПРАХУ ВЕЛИКОГО ПИСЬМЕННИКА

20 червня, о 9 год. ранку, знову відкрилися двері Колонного залу Будинку спілок. Напередодні тут стояла розкрита труна, і сотні тисяч людей, які пройшли через Колонний зал, в останній раз бачили застиглі риси рідного обличчя. Тепер біля підніжжя жалобного постаменту безперервно росте квітковий бугор з вінків і букетів. Над його вершиною, увінчаною катафалком, де покоїться бронзова урна з прахом Олексія Максимовича Горького, важкими складками спадає пурпуровий бархат гігантського схиленого прапора, повитого прозорим крепом.

Першими до почесного караулу стають прикордонники — пильні вартові радянських рубежів. Їх змінюють орденоносці-залізничники.

Все нові й нові потоки людей вливаються до зала. У глибокому мовчанні суму вносять вінки. Написи на лентах свідчать про кровний органічний зв'язок великого громадянина Радянської країни з найрізноманітнішими ділянками кипучого соціалістичного будівництва. Вінки МХАТ СРСР і Центрального парку культури і відпочинку, які носять безсмертне ім'я Горького, покладені поруч. Величезним значком „Ударникові Москва-Волгобуду" прикрашений вінок від колективу будівників каналу.

Цей вінок — символ того, що скоро прекрасна сталінська ідея втілиться в чудові споруди. Волга змінить своє річище, й її води потечуть біля сивих стін Кремля, де віками лежатиме прах найвидатнішого письменника епохи. Сиві вчені кладуть вінок від Всесоюзного пушкінського комітету. Несуть вінки від редакцій „Истории гражданской войны" й „Истории фабрик и заводов", ініціатором створення яких був Горький, від Комуністичної партії Польщі, Кримської республіки ... Кладеться вінок від іркутських піонерів „Бази курносих", з якими так недавно тут, у Колонному залі, ласкаво й щиро розмовляв Олексій Максимович.

О 12 год. 40 хв. чини французького посольства кладуть вінок з живих квітів. На вінку трикольорова лента з написом французькою мовою: „Уряд Французької республіки". На червоній з білим національній ленті Чехословацької республіки блискуче золото напису — „Максиму Горькому — Т. Г Масарік".

Вінки від Ромен Роллана й Андре Жіда покладені біля праху їх великого друга.

Все менше і менше часу лишається для останнього прощання. Все частіше й частіше змінюються в почесному караулі члени ЦК ВКП(б), уряду, МК і ММК ВКП(б), мособлвиконкому й мосради, секретарі райкомів столиці, депутати райрад, робітники й робітниці, письменники, артисти, художники, найвидатніші вчені й юні піонери. У почесному караулі стояли — т. т. Стасова, Камінський, О. Толстой, Вс. Іванов, Шкірятов, Таль, Щербаков, Дем'ян

Бєдний, Ангаров, Кіршон, Гринько, Ярославський, Зімін, Уханов, Риков, Кісельов, Вейнберг, Бєлов, Хріпін, Слєпньов, академіки Орлов і Деборін, письменники України і Ленінграда, земляки Олексія Максимовича—делегація Горьковського краю та ін.

Від ранку до 16 год. 30 хв. біля праху великого російського письменника встигло пройти близько двохсот тисяч чоловік. Доступ до Колонного зала припиняється. Тут лишаються тільки рідні, близькі друзі, письменники та громадські діячі. Урочиста й сувора симфонія підкреслює мовчазність суму.

О 17 год. 30 хв. до зала входять товариш Сталін, товариші Молотов, Каганович, Орджонікідзе, Андреєв, Чубар, Мікоян, Жданов, Єжов. Остання жалобна вахта.

Короткі останні хвилини прощання. Товариш Сталін, керівники партії та уряду, члени комісії в справах похорону піднімають катафалк, на якому покоїться урна з прахом Олексія Максимовича. Замовкає сумна симфонія. Під зводами Колонного зала гримлять могутні звуки „Інтернаціонала". Сильні руки бережно несуть дорогоцінну ношу до виходу з Будинку спілок. Жалобну процесію відкривають сотні вінків. На маленькій шовковій подушечці — орден Леніна, який носив біля свого палкого серця Горький.

Прах великого громадянина соціалістичної батьківщини провожають в останню дорогу рідні й близькі. За жалобним катафалком ідуть т. т. Булганін, Хрущов, Стецький, О. Толстой, Вс. Іванов, Ставський, Камінський, Уншліхт, Крючков, Дімітров, Н. К. Крупська, М. І. Ульянова, Ягода, Андре Жід, Крестинський, Гамарнік, Щербаков, Таль, Косарев, Гринько, Риков, Філатов, Дем'ян Бєдний, Кісельов, Фурер, а також інші письменники, громадські діячі й майстри культури. У супроводі почесного військового ескорту жалобний кортеж прямує до Красної площі.

БІЛЯ КРЕМЛІВСЬКОГО МУРУ

Від численних заводів і фабрик, наукових установ і вишів, з усіх районів Москви вирушили до Красної площі десятки тисяч трудящих.

Біля свіжої могили могутнього буревісника революції зібралися не тільки кращі люди Москви, але й посланці всієї країни. Тут присутні делегати Ленінграда, Горького, Києва, Смоленська, інших міст Радянського Союзу.

Мільйони й мільйони людей сумують про смерть великого художника слова. Ще й ще раз вони згадують його титанічну роботу, кришталево-чесне життя, віддані за справу беззавітної боротьби, за комунізм.

Стрункі ряди військ вишикувалися перед мавзолеєм. Нерухомо стоять бійці. Вони, як і вся країна Рад, зберігають обличчя свого великого друга, вони знають його чудові слова про небезпеку війни, яка загрожує Радянському Союзові, сказані вже перед смертю. І суворий погляд бійців говорить про те, що вони пам'ятають його попередження, вони насторожі і готові всією незламною міццю великої країни соціалізму вдарити по паліях війни.

З боку Кремлівського проїзду лунають звуки жалобного марша. Вони стають чутніші й чутніші. До сяючого білизною кремлівського муру приносять вінки. Маса ізумрудної зелені, сліпучо яскравих літніх квітів ...

Жалібні ноші, на яких урна з прахом Олексія Максимовича, несуть товариші Сталін, Молотов, Каганович,

Орджонікідзе, Андреєв, Чубар, Мікоян, Жданов, Єжов, Хрущов, Дімітров, Булганін, Камінський.

Жалобна процесія біля мавзолею. Урна з прахом встановлюється на постаменті. Товариш Сталін, керівники партії й уряду підіймаються на ліве крило мавзолею. До мікрофона підходить голова комісії похорону тов. Н. А. Булганін. Тов. Булганін оголошує жалобний мітинг, присвячений пам'яті Олексія Максимовича Горького, відкритим і надає перше слово від Раднаркому СРСР і Центрального комітету ВКП(б) голові Ради народних комісарів Союзу РСР тов. В. М. Молотову.

Після тов. Молотова виступають: від московських радянських і партійних організацій тов. Булганін, від Спілки радянських письменників тов. Олексій Толстой, від Міжнародної асоціації письменників — французький письменник Андре Жід.

18 год. 45 хв. Жалобний мітинг закінчено.

Далеко по майдану лунає сумна мелодія жалобного марша. Схиляються голови. Керівники партії й уряду сходять з лівого крила мавзолею, підходять до постаменту, на якому стоять жалобні ноші з урною. Товариші Сталін, Молотов, Каганович, Орджонікідзе, Мікоян, Чубар, Жданов, Єжов, Хрущов, Дімітров, Булганін, Олексій Толстой піднімають ноші з урною і несуть їх до кремлівського муру.

Повільно посувається вздовж мавзолею жалобний кортеж. За ним коливаються червоні прапори з довгими жалобними лентами. Очі десятків тисяч людей спрямовані до цієї дорогоцінної ноші, яку в скорботному мовчанні несуть вождь народів товариш Сталін, керівники партії й уряду.

Процесія наближається до муру. О 18 год. 47 хв. урна з прахом О. М. Горького замуровується в кремлівському мурі.

У той же момент лунає прощальний урочистий салют. Двадцять один раз, заглушуючи оркестр, гримлять залпи. І як тільки закінчується бойовий прощальний салют, починаються могутні, що кличуть до життя, до боротьби звуки пролетарського гімну „Інтернаціонала".

Цей гімн говорить про перемоги радянського народу, який іде до світлого радісного життя за проводом великого вождя товариша Сталіна, про перемоги, які разом з пролетаріатом і в перших його рядах завоював геніальний художник слова, беззавітний друг трудящих, натхненник боротьби за комунізм, палкий буревісник революції — Олексій Максимович Горький.

ПРОМОВА ТОВ. В. М. МОЛОТОВА

(Від Ради народних комісарів Союзу РСР і Центрального комітету ВКП(б)

Товариші! Прощаючись сьогодні з Олексієм Максимовичем Горьким, ми, його друзі й незчисленні читачі-прихильники, переживаємо таке почуття, що в кожного з нас якась яскрава частка свого власного життя уходить назавжди в минуле. Мільйони людей переживають тепер це почуття. Так душевно глибоко й безпосередньо близько стояв Горький до нас, до людей своєї епохи, яким він так багато дав геніальним художнім словом, своєю безмежною любов'ю до трудящих і боротьбою за вільну людину, прикладом всього свого чудового, неповторного життя.

Щоб стати великим письменником, яким ми його знаємо, Горький пови-

нен був протягом багатьох років провадити вперту боротьбу за те, щоб вирватися з тяжких злиднів і горя, починаючи ще з раннього дитинства. Його не раз кидало на дно життя, де немало загинуло людей з талантом, з даруваннями. Заради хліба насущного йому немало доведелося попрацювати на капіталістів, малих і великих — малярем, пекарем, конторщиком, вантажником, наймитом.

Ніхто з великих письменників нашої країни, та й в інших країнах, не знав так близько життя „низів“ народу при капіталізмі. Ніхто з них не пережив на собі самому стільки жорстокостей і мерзотності від панів - експлуататорів. Ніхто з них навіть просто не бачив своїми очима стільки замучених підневільною працею й затурканих гнітом капіталу, як наш Горький, у якого все це викувало непримиренність і революційну ненависть до капіталістичного ладу й беззавітну віру у визвольну силу комунізму.

Ось чому робітники й всі трудящі бачать у Горькому себе, свою людину, своє життя - долю, своє майбутнє. Ось чому Горького так любили, люблять і любитимуть трудящі нашої країни й трудящі інших країн.

Горький створив безсмертні образи людей свого часу.

Незабутньо лишаються в пам'яті його художні фігури капіталіста - хижака наживи, затхлого міщанина провінціальної глуші, самозакоханого буржуазного інтелігента - паразита та інших панів старої, дореволюційної Русі. Пролетарський письменник Максим Горький заглянув у саму їх душу і розкрив у своїх творах їх соціальну природу, природу гнобителів народних мас.

Він немало дав живих і значних прикладів того, до якого падіння і нікчемності звіряча система капіталізму доводила деяких виходців із буржуазних шарів, які скотилися в розряд неудачників.

Разом з тим Горький, як великий художник пролетаріату, дав чудові образи вільнолюбних і самовідданих людей, які не миряться з гнітом і тиною життя, дав кращі й найвиразніші образи пролетарських революціонерів, зігріті теплотою щирого почуття геніального художника.

У Максима Горького багато мільйонів читачів - прихильників. Ряди їх будуть ще довго рости й рости.

Силою свого впливу на російську літературу Горький стоїть за такими гігантами, як Пушкін, Гоголь, Толстой, як кращий продовжувач їх великих традицій у наш час. Вплив художнього слова Горького на долю нашої революції безпосередніший і міцніший, ніж вплив будьякого іншого нашого письменника. Тим то саме Горький і є справжнім родоначальником пролетарської соціалістичної літератури в нашій країні і в очах трудящих усього світу.

Своїми особливими шляхами пройшов великий художник Максим Горький в ряди бійців за комунізм. Війшов він у наші ряди ще до революційного піднесення 1905 року, але вже з розгорнутим прапором буревісника революції.

Горький почав своє революційно - літературне життя в епоху наростання революційного вибуху й незабаром цілком і органічно став на позиції робітничого класу, став близьким другом великого Леніна у боротьбі за комунізм.

Велич Горького в тому, що його світлий розум, близькість до народу й самовіддана гігантська праця над освоєнням досягнень культури людства зробили його беззавітним другом трудящих і великим натхненником боротьби за справу комунізму. До останнього подиху Горький жив одними почуттями й думками з тими, хто з таким ентузіазмом будує тепер нове соціалістичне суспільство за проводом партії Леніна — Сталіна. Його очі до кінця днів життя блищали вогнями боротьби й непримиренності до ворогів трудящих, до фашистів і до всіх інших гнобителів, до гнобителів культури й паліїв війни. Кожному успіхові трудящих у нашій країні, успіхам стахановців, новим формам руху серед жінок, зростанню врожаю й продуктивності праці, викриттю вихваток і підступів з боку ворога й зміцненню оборони країни, і особливо культурному зростанню мас, зростанню літератури й мистецтва він радів, як палкий юнак і як мудрий батько.

Приклад Горького багато чому нас учить.

Горький — **г е н і а л ь н и й х у д о ж н и к с л о в а.**

Літераторам, художникам слова цей приклад показує силу слова, коли це слово служить боротьбі за щастя людини і людства, коли це слово доходить до серця людей і народів.

Горький — **в е л и к и й с и н в е л и к о г о н а р о д у.**

Простим людям, трудящим приклад Горького показує, що наш народ, як і інші народи, багатий славними талантами, яким раніше тільки у виняткових випадках удавалося вирватися спід спуду, а тепер — відкритий вільний шлях до розквіту, до перемог і слави.

Горький — **в і д д а н и й д р у г т р у д я щ и х і н а т х н е н и к б о р о т ь б и з а к о м у н і з м.**

Чи потрібні ще докази, що кращі представники людства, які досягли вершини культури й глибокого розуміння затаєної мрії народів про своє щастя, беззавітно цілком віддають свої сили справі комунізму і в цьому бачать своє вище задоволення.

Одне це говорить за те, що справа комунізму на шляху до своєї цілковитої перемоги.

Після Леніна смерть Горького — найтяжча втрата для нашої країни і для людства.

Наша сила в тому, що народ радянської країни, якому Горький віддав увесь свій великий талант і велике серце, піднявся вже на свої могутні ноги, дав простір зростанню своїх безмірних сил і талантів і тим самим переможно втілює в життя надії і мрії кращих представників людства.

ПРОМОВА ТОВ. Н. А. БУЛГАНІНА

(Від московських радянських і партійних організацій)

З великим напруженням населення міста Москви стежило за ходом цієї останньої і рокової хвороби товариша Олексія Максимовича Горького.

Трудящі Москви не тільки тепер, але й завжди раніше з піклуванням стежили за життям цієї великої людини, за її здоров'ям, за тим, як живе й працює великий письменник.

Не було пленуму Московської ради, щоб депутати від імени трудящих не ставили запитань: як Горький, як його здоров'я, як він працює?

І ось, 18 червня, в день смерті цієї чудової людини, урядове повідомлення протягом кількох хвилин сколихнуло все місто.

Всі ми були свідками вчора й сьогодні, як мільйони населення Москви й Московської області прагнули в останній раз подивитися на свого Горького.

До Будинку спілок ішли сотні тисяч робітників і службовців, учених, письменників. Ішли школярі й піонери, щоб засвідчити палку любов своєму великому письменникові й другу. Йшли схвильовані спогадами про його прекрасні твори, в яких кожний старий робітник бачив своє власне тяжке дореволюційне життя і свою боротьбу з гнобителями й поневолювачами.

Товариші, важко знайти людину, яка не знала б, хто такий Горький, яка не знала б в основних рисах його прекрасного минулого, його біографії.

Робітничий клас, трудящі маси бачили в ньому свого письменника, великого письменника, який вийшов з сім'ї трудового народу, бачили в ньому вірного борця за справу робітничого класу, за справу трудового народу.

Він, Олексій Максимович, платив трудящим тією ж палкою любов'ю.

Олексій Максимович жив інтересами робітничого класу, інтересами народу, успіхами й перемогами нашої великої батьківщини.

Живучи в нас, у Москві, він цікавився тим, чим живуть сьогодні московські трудящі.

У розпалі перебудови Москви на основах, вказаних Центральним комітетом партії і товаришем Сталіним, Олексій Максимович палко, так, як тільки він може, цікавився тим, як іде справа.

Він захоплювався й по-дитячому радів успіхам наших заводів, радів, коли з конвеєра заводу ім. Сталіна пішли десятки тисяч прекрасних машин.

Він з радістю поздоровляв московське населення, коли під керівництвом партії й уряду в Москві був закінчений будівництвом і пущений в хід чудовий московський метрополітен.

Олексій Максимович якось висловив бажання ознайомитися з будівництвом і перебудуванням Москви.

Він говорив при цьому, що куди не глянеш, скрізь щонебудь будується, що це може бути тільки у нас, де керує справою уряд народу і більшовицька партія.

Разом з керівництвом московських партійних і радянських організацій Олексій Максимович об'їхав нові школи, новозбудовані хлібозаводи, він жваво цікавився ходом справи. У школі він знайомився з успіхами дітей, з роботою вчителя, давав цінні поради. На хлібозаводі він розповідав, як працював він, і порівнював цей хлібозавод з колишньою тяжкою роботою робітників у царській Росії.

І коли він у той раз, наприкінці цієї подорожі, приїхав до щойно закінченого будівництвом Палацу культури в Пролетарському районі, він заявив там оточившим його, що тепер робітничий клас домігся того, про що він міг тільки мріяти все своє життя.

Олексій Максимович Горький в цій розмові, порівнюючи щойно оглянену ним чудову школу, механізований за останнім словом техніки хлібозавод з усім тим, що він бачив і переживав у старій царській Росії, з гордістю говорив про перемоги робітничого класу.

Він бачив у цих будовах переміг-ший робітничий клас і могутню велику державу робітників і селян — Радянський Союз.

Він без кінця радів від того, що справа робітничого класу, з якого він вийшов, справа нашої більшовицької партії, за завіти якої він боровся все своє життя,— перемогла безповоротно і остаточно.

Він жив почуттям чудових перемог, якими жили, живуть і житимуть

усі народи нашого великого Радянського Союзу.

Товариші, Олексій Максимович Горький в його прекрасних творіннях — безсмертний.

Він залишив нам багатющу літературну спадщину — кращі твори літератури, де відбито життя і боротьбу трудящих з віковим рабством, боротьбу за справу комунізму, за справу нашої партії, за справу Леніна — Сталіна!

Московський обласний і міський комітети партії, мосрада і обласний виконавчий комітет сьогодні над прахом цієї чудової людини закликають усіх робітників, робітниць і всіх трудящих бути також, як і Горький, до кінця і беззавітно відданими справі трудящих мас усього світу, справі нашої великої комуністичної партії, справі Леніна—Сталіна.

Московські організації впевнені, що у відповідь на цю утрату великого письменника і борця — сотні і тисячі героїв і талантів у нашій країні помножать свої ряди для остаточної перемоги комунізму в усьому світі!

ПРОМОВА ТОВ. ОЛЕКСІЯ ТОЛСТОГО

(Від спілки радянських письменників)

У художника, який глибоко й правдиво відбиває революційні епохи історії, яким був Горький, у творця, який веде за собою людство для створення визволеного світу, яким був Ленін,— у великих людей не дві дати їх буття в історії — народження й смерть, а тільки одна дата: їх народження.

На цьому стародавньому майдані, де народ тисячоліття створював для себе державу й де створив для всіх вищі форми держави, ми зібралися, щоб поставити в Пантеоні урну з прахом нашого народного і світового письменника.

Дата народження художника — Горького — дев'ятисоті роки. Юнак Пешков зібрав у дивному фокусі своєї душі всі вибухові сили тієї передреволюційної епохи: зібрав увесь гнів принижених і експлуатованих, все нудне чекання, всі страсті, яким не було виходу.

Він своїми боками випробував чавунну міць купецьких, міщанських і поліцейських кулаків. Він не раз бився, як шалений, один проти багатьох, на оборону ображуваних і принижуваних. І ось у дев'яностих роках цей високий, худий, сутулий, блакитноокий юнак з душею сміливою й палкою,— у ті страшні роки пригноблення й напруженої тиші,— підняв бунт.

У кого живе серце, сказав він, розбивай вщент прокляте міщанське одубіння, іди на простори, запалюй багаття вільного життя!

Широкими мазками, поспішно й геніально він малював тупе й звіряче обличчя класу експлуататорів. Ось вона—російська, вимазана олією ненаситна харя. Милуйтесь!

Я ще був хлопчиком, я пам'ятаю те враження грандіозного вибуху, яке пролунало по всьому світу. У затхлому, здавалося б такому міцному, буржуазному житті була пробита бреш, куди направились усі, в кого було живе серце.

За якийнебудь рік ім'я Горького облетіло весь світ. Він став предтечею революції, її буревісником.

Близькість до Леніна організувала його бунт, устремила його мистецтво до ясно намічених і конкретних цілей.

Близькість до Сталіна організувала

його роботу: крім особистої творчості, він узяв на себе величезне й важливе завдання керівництва радянською літературою. Він гнівно й незламно вів радянську літературу на світові висоти. Він вів радянську літературу єдиним її шляхом — реалізму, культури, правди, широкого й глибокого пізнання всієї різноманітності нашого радянського життя.

Його керівною ідеєю була формула Леніна: „Саме прагнення до охоплення загального вже врятує нас від косності“.

Такий шлях радянської літератури: прагнення охопити якомога більше якомога глибше, якомога правдивіше наше складне, творче, зростаюче, нечуване життя. Насторожі цього прагнення стояв і стоїть безсмертний Горький.

Товариші, не жалобним маршем, а переможною піснею життя зустрічаємо великого художника, який живе з нами і який і далі допомагає нам своїм невмирущим словом нести високо, все вище факел радянського мистецтва.

Хай живе вічно Горький в наших серцях і в наших творіннях!

ПРОМОВА ТОВ. АНДРЕ ЖІДА

(Від міжнародної асоціації письменників)[1]

Смерть Максима Горького затьмарила не тільки Радянську країну, але й весь світ. Великий голос російського народу, який доходив до нас через Горького, знайшов собі відгук в найдальших країнах. І ось чому я тут висловлюю не тільки своє особисте горе, але горе французької літератури, горе европейської культури, горе культури всього світу.

Культура довгий час була перевагою привілейованого класу. Щоб опанувати культуру, треба було мати дозвілля, цілий клас трудящих, щоб дати можливість невеликому числу неробів насолоджуватися життям, поповнювати свої знання. Сад культури, літератури і мистецтва був приватним володінням, куди мали доступ не найрозвиненіші, не найздібніші, але ті, хто з дитинства не знав нужди. Завжди було очевидно, що ум не обов'язково зв'язаний з багатством.

У французькій літературі такі люди, як Мольєр, Дідро, Руссо, вийшли з народу, але їх читачі всі були людьми, які мали дозвілля.

Коли велика Жовтнева революція сколихнула глибокі верстви народів, на Заході говорили і повторювали і навіть майже вірили в те, що цей величезний вал затопить культуру. Хіба говорили деякі, культура, як тільки вона перестає бути привілеєю небагатьох, не перебуває в небезпеці? У відповідь на це запитання письменники всіх країн згуртувалися, усвідомлюючи незмінний обов'язок: так культура в небезпеці; але небезпека їй загрожує аж ніяк не з боку визвольних і революційних сил: навпаки, вона загрожує з боку тих шарів, які намагаються підкорити собі ці революційні сили, зламати, накласти своє іго на самий розум. Загрозою для культури є фашизми і вузькі, штучні націоналізми, які не мають нічого спільного з справжнім патріотизмом, з глибокою любов'ю до своєї країни. Те, що загрожує культурі,— це війна, до якої неминуче ведуть ці злобні націоналізми.

Я повинен був головувати на Міжнародній конференції письменників для захисту культури, яка тепер відбувається в Лондоні.

[1] Промову виголошено французькою мовою; його промову на російську мову перекладав тов. Мих. Кольцов.

Тривожні звістки про стан здоров'я Максима Горького примусили мене поспішити до Москви, і на цій Красній площі, яка бачила вже стільки славних і трагічних подій, з цього мавзолею Леніна, на який спрямовані всі погляди світу, я хочу голосно заявити від імени письменників, об'єднаних у Лондоні, і від мого власного імени, що піклування про захист культури повинні взяти на себе великі міжнародні революційні сили. Вони повинні її захищати й надати їй нового блиску. Доля культури для нас безпосередньо зв'язана з самою долею СРСР. Ми будемо захищати їх.

Так само як над приватними інтересами кожної країни стоїть велике єдине прагнення до згуртування пролетаріату усіх країн, так над кожною національною літературою розцвітає культура, спільна та єдина для всіх націй; культура, яка виросла з того, що насправді живе і людяне, в особливостях літератури кожної країни, „національної формою, соціалістичної змістом“, як нам сказав товариш Сталін.

Я часто писав, що чим більше в письменника свого, характерного, тим ширше коло він залучає до себе, тому що, будучи більш індивідуальним, він виявляється тим самим більш людянішим. Жодний російський письменник не був більше російським, ніж Максим Горький. І ні до одного з російських письменників не прислухалися з такою увагою в усьому світі.

Я бачив учора, як ішов народ повз труну Максима Горького. Я міг би без кінця дивитись на це незліченне число жінок, дітей, трудящих усіх професій, чиїм другом і глашатаєм був Максим Горький. Я з сумом думав про те, що ці самі люди в усякій іншій країні, крім СРСР, були б тими людьми, для яких був би заборонений вхід до цього зала; тими самими людьми, які біля входу в сади культури натрапляють на страшне „вхід заборонено“, „приватне володіння“. І сльози виступали в мене на очах при думці, що те, що тут уже так природно, здається мені, західній людині, ще таким дивовижним.

І я думав також, що тут, у Радянському Союзі, є щось нове і несподіване: досі в усіх країнах світу великий письменник майже завжди був у тій чи іншій мірі мятежником і бунтарем. Більш - менш свідомо, з більшою чи меншою ясністю він думав, він писав завжди проти чогонебудь. Він не згоджувався нічого схвалювати. Він вселяв у розуми і серця настрій непокори, бунту. Сановники, влада, коли б вони вміли передбачити, без сумніву, впізнали б у ньому ворога.

Тепер у Радянському Союзі питання вперше стоїть інакше: будучи революціонером, письменник не є більше опозиціонером. Навпаки, він висловлює волю мас, всього народу і, що прекрасніше всього,— волю його вождів. Ця проблема ніби зникає, і ця перебудова настільки незвичайна, що розум не може її одразу усвідомити. І це тільки одне з багатьох, чим може пишатися СРСР в ці чудові дні, які й далі потрясають наш старий світ. Радянський Союз запалив у новому небі нові зірки, відкрив нові проблеми, про існування яких ми досі не підозрівали.

На Горького припала чудова і славна доля — зв'язати цей новий світ з минулим і перекинути міст у майбутнє. Він бачив гніт позавчорашнього дня, трагічну боротьбу вчорашнього. Він своїми могутніми силами допоміг упевненій сяючій перемозі сьогоднішнього дня. Він був виразником тих, хто ще сам не міг піднести свій голос, і тих, чий голос уже звучить тепер. Віднині Максим Горький належить історії. Його місце в ряду найвеличніших.

ВЕЛИКИЙ ХУДОЖНИК ПРОЛЕТАРІАТУ

Погас світильник розуму, перестало битися серце Олексія Максимовича Горького. Обірвалась нитка великого і красивого життя. На грані двох епох людства—на закаті капіталізму і на зорі комунізму—жив, творив, боровся, страждав, палко любив і пристрасно ненавидів цей великий син великого російського народу.

Горький був геніальним художником слова. Виліплені в його книгах, в його піснях образи дійшли і доходять до самих глибин почуття і свідомості десятків мільйонів людей. Змальовані Горьким люди, наче живі, стоять перед очима кожного, хто хоч раз прочитав його твори. У нього було гостре соколине око, яке історія дає художникові раз у сторіччя. Мова його творів проста і народна, як тільки може бути велично простою мова письменника — обранця історії. Він прекрасно вмів бачити і в геніально - простій художній формі узагальнювати бачене, передати його масі народній так, щоб запалити її любов'ю і ненавистю до героїв своїх творів.

А як він умів любити, як він умів ненавидіти! Любов до трудящої людини пронизує кожний твір Горького, мабуть, ніхто з великих художників світу так правдиво не описав життя людського „дна" при капіталізмі, ніхто так правдиво у всьому його жаху не показав життя народних низів царської Росії. Разом з тим Горький, великий художник пролетаріату, як ніхто зумів у художніх образах показати золото душі трудящої людини, яке придушене і обпльоване при капіталізмі й у всьому блиску засяє після повалення ладу експлуатації. Ненависть Горького до цього ладу — величезної сили динаміт, яким висаджується в повітря старий світ насильства і гніту, мерзоти і бруду, крові і користі, міщанства і сірості життя.

Людина революційної дії і сміливого польоту думки, він усіма фібрами душі ненавидів міщан — лякливих, косних, безруких, самозакоханих, обмежених. Родоначальники наукового соціалізму задовго до днів розквіту таланту Горького писали: філософи лише по - різному пояснювали світ, а завдання полягає в тому, щоб змінити його. Виходець з самих низів народних, який на собі зазнав підлоту і мерзенність старого світу, Олексій Максимович Горький все своє свідоме життя віддав на те, щоб змінити світ, переробити його. І кожний рядок його пісень і казок, повістей і романів, оповідань і статтей дихає благородним жаром революційної дії. Недарма щільно пов'язав він своє життя з більшовизмом, недарма був він близьким другом Леніна і Сталіна.

Ленін не раз писав, що „Горький — величезний художній талант, який приніс і принесе багато користі всесвітньому пролетарському рухові". Ленін писав, що „Горький безумовно найбільший представник пролетарського мистецтва", який „міцно зв'язав себе своїми великими художніми творами з робітничим рухом Росії і всього світу". Іскри більшовизму, великі ідеї Леніна і Сталіна запліднювали величезний художній талант буревісника соціалістичної революції. Задовго до перемоги пролетаріату, в чорні дні панування реакції Горький чув наступну бурю:

„Он уверен, что не скроют тучи солнца, нет, не скроют!.. — Буря! Скоро грянет буря! Это смелый буревестник гордо реет между молний над ревущим гневно морем; то кричит пророк победы: — Пусть сильнее грянет буря!"

Горькому пощастило дожити до наших днів, коли грянула на його великій батьківщині буря соціалістичної революції і виглянуло вже над світом сонце соціалізму. Ця перемога не далася даром. Російський робітничий клас, якому історія дарувала вождями Леніна і Сталіна і призначила стати вожаком міжнародного пролетарського руху, — російський робітничий клас немало життя і крові кращих своїх синів віддав боротьбі за торжество революції. Олексій Максимович Горький — палкий буревісник пролетаріату, активний борець за перемогу комунізму. Він був соколом більшовицької революції і лютою ненавистю презирав і ненавидів вужів, змій і гадів меншовизму й інших видів буржуазного лібералізму. В роки, коли меншовицькі вужі, пропищавши: „Не треба було братися за зброю", сховались від небезпек і бур революції, Горький оспівав сміливих соколів більшовизму, які були „живым примером, призывом гордым к свободе, к свету!.."

І він сам був таким прикладом. Він писав і транспортував більшовицькі листівки, співробітничав у більшовицьких газетах, діставав гроші і організовував явки для роботи партії. Не раз потрапляв він до рук жандармів, був у засланні, сидів у Петропавловській фортеці і в Метехському замку, в тюрмах Нижнього і Майкопа.

Перемога соціалістичної революції в СРСР дала новий поштовх розквітові таланту Олексія Максимовича. У роки соціалістичних перетворень Горький продовжує дарувати людству нові геніальні художні твори і разом з тим знову береться за перо публіциста — трибуна комунізму. Сам великий майстер культури, він підносить свій голос до майстрів культури капіталістичного світу і показує інтелігенції, що шлях всього чесного в людстві лежить до пролетаріату, до СРСР, до соціалізму.

Оточений любов'ю всього радянського народу, всіх трудящих, чиїм беззавітним був він другом, Олексій Максимович до останнього свого подиху лишався палким і вірним бійцем за справу Маркса, Енгельса, Леніна і Сталіна, бійцем за комунізм, ініціатором і творцем багатьох безсмертних літературних пам'ятників нашої епохи.

Великий талант Горького, великі його заслуги перед новим людством, і ніколи не поглине його світлого імени повільна Лета — ріка часу. В пам'яті трудящого людства довгі віки буде немеркнущим огнем горіти ім'я великого російського письменника, геніального художника слова, беззавітного друга трудящих, борця за перемогу комунізму — товариша Олексія Максимовича Горького.

Перед смертним його ложем в скорботі величній партія більшовиків, робітничий клас, всі народи Радянського Союзу схиляють свої прапори.

„ПРАВДА".

М. Горький

ПІСНЯ ПРО БУРЕВІСНИКА

Над простором синім моря вітер гори хмар збирає. А між хмарами і морем там ширяє Буревісник, наче чорна блискавиця.

То крилом торкає хвилю, то летить стрілою в хмари, він кричить — і хмари чують радість в смілім крику птаха.

В крику цім — жадоба бурі! Силу гніву, полумінь палу і упевненість звитяжця чують хмари в цьому крику.

Чайки стогнуть, чувши бурю, — стогнуть, в остраху над морем, і на дні свій жах готові перед бурею сховати.

І гагари теж там стогнуть, — їм, гагарам, не відчути насолоди битв життєвих: грім ударів їх лякає.

Глупий пінгвін товсте тіло боязко ховає в скелях... Тільки гордий Буревісник вільно й сміливо ширяє над пінястим сивим морем!

Все похмурніше і нижче хмари купчаться над морем, і співають, ринуть хвилі в височінь назустріч грому.

Грім гуркоче. Хвилі гнівно сперечаються із вітром. Ось в міцних своїх обіймах вітер зграю хвиль стискає і кидає, що є сили, в лютій злобі їх на скелі, розбиваючи на бризки й порох — гори смарагдові.

Буревісник же ширяє, наче чорна блискавиця, як стріла він ниже хмари й піну хвиль крилом зриває.

Ось шугає він, мов демон — гордий, чорний демон бурі — і сміється, і ридає... Він із чорних хмар сміється, він од радості ридає.

В гніві грому, — чуйний демон, — він давно утому чує, та він певен: не сховають хмари сонця, не сховають!

Вітер виє... Грім гуркоче...

Синім полум'ям палають зграї хмар над виром моря. Море ловить блискавиці і в своїй безодні гасить. Наче вогненнії змії, в'ються в морі і зникають в хвилях ясні блискавиці.

— Буря! Скоро гримне буря!

Це сміливий Буревісник серед блискавок ширяє над ревучим гнівним морем, він віщує перемогу:

— Хай сильніше гримне буря!

Іван Вирган

СОЛОВЕЙ

Солов'я стривожив трепет соковитих віт.
Як же йому вищебетать на деревах цвіт?

Тьохнув долом — розкотились перстені - квітки,
А горою — затріщали тут і там бруньки.

І зайшовся, і залився співом соловей,
Розсипаючи перлини серця із грудей.

І забудь усе на світі, тільки б розцвіли,
Тільки б птиці і дерева в розкоші жили.

Приснули бруньки червоні соком медяним,
І на вітах стало тісно гронам восковим.

Обібравшись меду, бджоли не могли злетіть.
Солов'я ж не стало — весь він переливсь у цвіть.

Хаім Гільдін

МІЙ БАТЬКО

Мій батько вантажив зерном кораблі,
Жили з його праці нероби,
і піт заливав йому очі сумні
до гроба,
до гроба,
до гроба.
А мати поля засівала слізьми,
посохлі поля України,
ждучи нагороди од рук Єгови —
діткам своїм шила торбини.
А я, на тринадцятім, став до станка,
не знаючи й днини ясної;
мене боротьба полонила важка,
став молот моєю судьбою.
Мій батько давно вже в могилі лежить,
на камені напис клекоче:
„Син Залмана, Мотел, спокійно тут спить,
єврей благочесний,
робочий".
Та словом єдиним ніхто не згадав,
що спруту вантажив він жито,
голодним і згорбленим ледь дочвалав,
щоб тут, у могилі, спочити.
Пониклий стою над могилою я,
і в серці,—
крім люті, нічого.
Весь вік у нужді,
у ярмі все життя,
й не бачить до щастя дороги.
Мій батько вантажив зерном кораблі,
і сіяла мати сліз роси.
З косою на рабство повстав я —
і дні
мені,
як пахучі покоси.

З єврейської переклав
Володимир Сосюра

Михайло Доленго

МЕРЕФ'ЯНСЬКИЙ БІР

Братки — фіалка жовто - біло - синя
Під соснами. І в хмарній піні день,
А жайворонки співу не зупинять.
Ти, вгору подивившись, далі йдеш,
Де стовбури густішають, як натовп:
Онуки, діти, знов батьки й діди.
Нога вгрузає в мох, і ягелю багато.
„Котяча лапа" квітне. Підожди.
Тут десь ховається — дивись — грушанка.
У неї ж листя свіже цілий рік,
Смаглявий фарфор — цвіт її. Щоранку
Він тихо пахне саме в цій порі.
Сон перецвів. Супліддя волохате —
Хвостів покручених чудний клубок.
Таке цибате у букеті в хаті
Нагадує туманність між зірок.
Зірки жовтіють п'ятипелюсткові,
Запалені опівдні й на піску —
Горить життя завжди напоготові
До краю вести лінію палку.

Петро Дорошко

* * *

Я п'ю воду з чистої криниці,
Із незайманого джерела,
Та ще п'ють її співучі птиці.
А навкруг гриби і полуниці,
І сліди — козуля перейшла.

А навкруг дубів верхи високі,
На дубах порепалась кора.
То земні, то невичерпні соки
Не містяться в стовбурі. Горять
Крони, рівно пожовтю укриті,
Відгорять, щоб знов за рік горіти.

Я п'ю воду з повної криниці,
Відчуваю свіжість джерела.
А навкруг гриби і полуниці,
І щебечуть перельотні, птиці.
І земля — піснями зацвіла.

Наталя Забіла

З „ПІСНІ ПІСЕНЬ"

1

Як вночі павутинням сплелася імла,
на моєму самітньому ложі
я шукала тебе... Я тебе не знайшла,—
той, без кого я жити не можу...

Так устану же я і по місту піду,
по завулках і сонних майданах...
О, невже я ніколи тебе не знайду,
мій єдиний по-правді коханий?..

2

Вийдем, глянем в ранішнюю пору ми,
як гранати цвіт дали садам.
У пахучій млі під мандрагорами
я тобі любов мою віддам.

Всіх плодів, в садах моїх розгублених,
я зібрати досі не змогла...
Це для тебе, друже мій улюблений,
і лише для тебе зберегла!

Майк Йогансен

МАТИ

Не пам'ятаю, як мене плекала
І як навчала простих людських таєн:
Ходні і мови
    і, що до вокзалу
Гулять водила — я не пам'ятаю.

Але буває так: в якімось руськім слові
Крізь листя літер в чорнокнижнім гаї
Сплетуться пальці дивної любові,
М'які й гарячі
    і тоді — я знаю.

Ст. Крижанівський

ЛІРИКА

I

У старім саду ми рвали терен,
Цю поживу осені терпку,
Пасли скот серед колючих стерень,
Це було один раз на віку.

І того не можу я забути,
Як, здіймаючи дорожний пил,
Ми шукали край, де мусить бути
Сходиться з землею небосхил.

II

У криниці джерела глибокі.
З неї ми черпаємо давно.
Мої роки, незабутні роки,
Ще не швидко я побачу дно.

А як висохне в яру криниця,
Непотрібні цебра поб'ємо.
Будуть крила — здіймемось, як птиці,
І шукать джерел полетимо.

Арон Копштейн

ХАЗКОРО[1]

„Отец лежит в аллее роз". А. Бло[к]

У січні вмер отець. Горбаті гробарі
Прийшли увечері й сиділи до зорі
Без каганця, у місячному сяйві,
Такі непевні, недоречні, зайві.
Покривлена відтулина вікна
Світила нарочито - неспокійно,
Отець лежав. Поживкла сивина
Скуйовдилась. І ніч летіла кіньми,
Запіненими, хмарними. І потім
Ковтав я воду спраглим чорним ротом.
... І скинули у яму. Десять рук,
П'ять черепів і вісім ніг. Каліку
Сховали з ними. Тишина навкруг,
Напружена, широка і столика.
На цвинтарі в могилі десять рук ...
Візьміть мої довгасті крепкі руки,
Все заберіть — і погляди і рухи.
Я все таки, я все таки не вмру.
У січні вмер отець. Я не знайду
Могили. Я приїду, може, в серпні,
Відчую серце, кляте і нестерпне,
Світання в яблуневому саду,
бо я не вмру, хоч силу забери,
Склепи зіниці, зупини дихання,
І хай не йдуть спокійні гробарі
Чекати на підводу до світання,
Що навіть мрець відчує: вже кінець.
Багато років тому вмер отець.

[1] Поминання (евр. мов.).

Григорій Літвак

ГОРНІСТ ГРАЄ ЗОРЮ

От він став серед двору, один,
Задуманий, на золотім снігу.
Протинаючи поволі тьму,
З висоти, із голубих долин,
Сходять зорі на плече йому.
Але вже, химерний і морозний,
За казармою світанок засвітав.
Він сурму свою до зір підносить,
І йому на відповідь так просто
І так весело зірниці мерехтять.

З російської переклав
В. Свідзінський

Хана Левіна

ВЕСНА

Озера прозорі і воду до дна
У тихий комиш загортає весна.
І день чимраз довший, високий, долугий
Виводить трави з подолів до лугу.
Трави соковитої ївши досхочу,
Корови сплять, не заплющують очі.
І в тиші проходить по плугові плуг,
І коні розумні виходять за луг,
Спокійно скоряючись ра́тая слову.
Берези в задумі плекають обнову.
Для чого ж така тишина у полях?
Ні слова. Мовчання. Тільки ялини
Бездумно схиляють голови сині:
Вони вже одягнені. Далі і далі
Проходять плуги, ніби все вже сказали:
— Бо час готуватись до цвіту зростання,
Робота любить глибінь і мовчання.

З еврейської переклав
Майк Йогансен

Терень Масенко

ЗИМОВА ПІСНЯ

Через тишу ночі, крізь поля
Все зі мною мила розмовля.
Листя шерх: її дитячі губи,
Птиці крик: далекий голос любий.
Та крізь тишу ночі, крізь поля
Милої не видно звідціля.

Так дививсь! побачити не міг.
А на землю впав глибокий сніг.
На деревах птиці не ночують —
Я вже голосу далекого не чую.
Тільки пада, наче зорі, сніг
На долину споминів моїх.

Грудень 1935

Ігор Муратов

ВОГНІ НА ТРАМВАЯХ

Із присмеречних пут,
з передвесінньої мряки
вибризнули й цвітуть
трамваїв строкаті знаки:
Аж в Лосеві одпливли —
причалюють до вокзалу
в молочній оправі імли
два тьмяних корали. Мало! —
Це ж в сутінь суцільно - сіду —
каленої сталі стріли ?!
...Ні, просто це вишні дозрілі в саду,
Мене ти під ними зустріла ...
Вагон до заводів. Огні
на Токовій запалали,
як одсвіти крижані,
як радуги цятка. Мало! —
Це ж синього ставу глиб,
Це птиці казкової крила !?
... Ні, просто це проліски. Знаєш — коли ?
Коли я почув: „розлюбила“.
Ой, що ж там! То парк з туманів
так дивиться зеленозірно?
Чи дальнього моря приплив
дві краплі закинув? Невірно!
Словами любові труї,
образою обдаровуй!!
То ж світяться очі студені твої,
що стали моїми знову ...

Січень 36 р.
Харків

Микола Нагнибіда

ПОМИЛКА ПЕРЕХОЖОГО

Пізнаю себе у бурі,
Пізнаю тебе в затишші ...
Мовчазні тому, похмурі
ми сиділи на узвишші.

А ліском, уже пожовклим,
Йшов лісничий старкуватий:
„Бач, закохані замовкли,
Мабуть щастя, що й казати“...

Гр. Пєтніков

РЕВОЛЮЦІЯ

1

Вона ввійшла, як сполохи в тіні,
Росла як степ, як полк буденних,
І от — оці Росії дні
Як начерк блискавок зелених...

2

Як горяна ріка впадає в темінь лона,
Вона вникає в ночі повноту,
Або углиб тривожно вухо клонить,
Щоб одгукнутись музикою тут.

3

То прибували роки — тихо як вода,
І золота барилася сокира,
Грозою граючи, руда,
Вставала знов за пагорбами миру.

4

Вона родила в муках від напруг
Веселих серцем, — і прощаючись з минулим
Поволі йшли, напружуючи слух,
Випростуючи задубілий тулуб.

5

І брались жити у нескінчених домах:
В диму гіркому клали цеглу ржаву,
Сталеві дятли тукали в цехах,
Крізь піт і кров — за молодість і славу.

6

Вона ввіходила поволі в роль
Ще в куряві від кулеметів, коней,
Як ти, як я, то читач, то герой,
Як садівник із квіткою в долоні.

7

Вона — як рідний край, як дих, як ти,
Як ми в підйомі задуваєм домни,
Над зоряною повісткою тих
Сторожових огнів могучий спомин.

Переклав Майк Йогансен

Марія Пригара

СТРУМОК

Скеля впала в ущелині тісній
На прим'ятий, розтерзаний мох,
І спід неї, співучий, як пісня,
Покотився веселий струмок.

Він біжить і співає, співає
У безжурну, дзвінку далечінь.
Марно скеля над ним розгортає
Сумовиту погрозливу тінь.

Володимир Свідзінський

КИТАЄЦЬ

Вибігає на море човен —
Такі вигинисті груди.
На човні капелюх як сито.
Попід тим капелюхом люди.

Небагато, один китаєць,
В руках вудочка тростинова.
Віють пальми, шугають баклани.
На горах снігу обнова.

А чомусь він сумний, китаєць.
Загадався, забув про вудку.
Виринає дельфін із моря:
„Китайче, не треба смутку".

„Ну, як же не треба смутку?
Мій кораблик такий пасматий,
Сам я молод, тоненькі вуса
Ще й червоні на мені шати.

А поглянь же ти: я не вільний.
І з такою вродою пишною
Примальований до фаянсу
Чиєюсь рукою зловтішною".

1935

Володимир Сосюра

ВЕСНОЮ

Розквітне блакить наді мною,
криницею пісня заб'є,
і сповниться серце весною,
закохане серце моє.

Узорами сонячні плями
одягнуть панелі й мости,
і люди щасливі квітками
по вулицях будуть іти.

Вітчизно моя! За тобою
крилами любов моя б'є...
весною, весною, весною
ти сповнила серце моє.

Січень 1936

М. Хащеватський

ПОДІЛ У КИЄВІ

Удень — то вулиць завулиці
Сонце, залізо, бетон.
Вночі — такий не забудеться
Сон.

Удень — це версти над версти
Курява, коней, колін,
Вночі — це зоряна пересип
Небо саме на землі.

З еврейської переклав
Майк Йогансен

Анатоль Гак

ЮЛЬ

НОВЕЛА

I

Наступного дня Лара мала виїхати на Чорноморське узбережжя Кавказа в місячну відпустку. Сьогодні ж, вільна від усіх своїх обов'язків, вона дозволила собі вдатися в деякі пустощі: ось уже, мабуть, з півгодини молода жінка заквітчувала перед дзеркалом свою голову. Обіч неї на невеличкому столику стояла вазочка з червоними ягодами. Лара брала по одній ягодині і старанно втикала їх зеленими хвостиками в чорносизі закрутки густого волосся. З обличчя не сходила грайлива посмішка. Іноді озиралася назад, кликала чоловіка:

— Юро! Де ти там заподівся? Іди но, подивись на свою Лару...

Але двері, що вели з кімнати до скульптурної майстерні, не прочинялися. І ніхто звідти не обзивався. Тоді Лара знову ставала лицем до дзеркала, брала з вазочки ягоди й далі заквітчувала своє волосся.

Юрій з Ларою не жили, а ніби на крилах летіли. Їхні подружні стосунки були певні, сталі — ніколи не траплялося жодних сімейних незлад. Лара, скінчивши вищу школу, пішла викладати математику, а Юрій, художник, якийсь час працював у галузі живописі, після ж захопився скульптурою. Пластичний матеріал заполонив його істоту. Здавалося, Юрій назавжди змінив художницьку палітру та пензель на скульпторську зброю. Сам ще зовсім молодий, сповнений ентузіазму, він завзято брався відтворювати в скульптурних образах молоде життя. Його над усе цікавили діти. Він робив багато спроб, без кінця експериментував, шукав нових способів передавати динаміку дитячого тіла.

Найбільш Юрій працював останнього півроку, коли готував до виставки скульптурну групу: „Вихор і діти". Для цієї роботи він витратив багато часу, енергії, виявивши при цьому не абиякий мистецький хист. У Москві, здається, не було такої вулиці, де б не побував молодий скульптор, вивчаючи натуру дитячого тіла. В майстерні в нього лежали гори

скульптурних шкіців з дитячих облич—продукт великої підготовчої роботи. Ці шкіци вражали своєю різноманітністю. Одні, набравши, хоч і несповна, живої трепетної форми, кривилися, другі сміялися, треті плакали, у четвертих на обличчях застиг холодний переляк. За окремими шкіцами Юрій ліпив суцільні фігури дітей, а з фігур у нього виросла ціла група „Вихор і діти". Цій групі не бракувало ні мистецького задуму, ні динаміки композиції, ні конструктивної єдності. Окрім того, вона вражала своєю психологічною експресією. Здавалося, молодий скульптор втілив у неї цілу бурю пластичної динаміки.

Лара обдивилася себе в дзеркалі, повернулася лівим плечем, повела правим,— сама собі сподобалась. Обличчя сповнене цвіту, в очах веселі відблиски, а голова — мов гроно спілої калини. Забажалося стати такою перед своїм чоловіком. Пішла до майстерні.

Юрій стояв посеред приміщення, спиною до дверей. Руки тримав складені на грудях, голову відкинув назад,— оглядав групу „Вихор і діти". Він був так захоплений, що не помітив присутності дружини.

Лара й собі спинилась очима на групі.

На великій підставці, що в центрі приміщення, гурт дітвори бореться з стихією. Діти потрапили в круговорот шаленого вихору. Стихія нещадно шарпає їх, б'є, валить з ніг, рве на них одяг, крутить їхнє тіло. Діти не піддаються. Вони всі в рухові, в боротьбі. Перемагаючи стихію, діти йдуть далі. Кроки їхні тверді, погляди відважні, як у бійців, кожна постать сповнена напруги. А вдалині вбачається перспектива: діти от-от вирвуться з лабет стихії і потім, горді з перемоги, тихо-мирно підуть далі своїм сонячним шляхом...

Юрій поворухнувся. Побачивши обіч себе Лару, він трохи зніяковів, аж ніби розгубився.

— Я й не чув, коли ти увійшла.

Але ця розгубленість враз кудись зникла. Уважний, привітливий, як і завжди, наблизився до дружини, окинув оком її заквітчану голову, посміхнувся. Потім взяв Лару під руку, повів показувати їй групу.

Юрій з певним знанням і смаком, як поет свою поему, вмів читати скульптуру. Ось і зараз в своїй групі він не тільки знаходив, а, видно, й відчував такі деталі, такі психофізичні нюанси, яких Лара зовсім не помічала. Для нього скульптурні образи дітей жили насправді. Вони, здавалося, відчували, дихали, раділи, страждали. Юрій звертався до дітей, мов до живих, називав кожне на йменням, підбадьорював, закликав боротися з вихром.

— Зверни, Ларо, увагу на мого Юля,—показував він на найменшенького в групі хлопчиська.—Яке міцне. Сталь! Таких дітей може родити тільки наша велика епоха...

Цього хлопчика скульптор назвав синтетичним ім'ям, взявши для нього початкові літери свого й Лариного імен: Ю(рій) + Л(ара) = Юль.

Юрій одійшов від групи, сів у крісло, посадив поруч себе дружину, тим часом говорив:

— Я не надивлюся на них. Ці діти міцними клітинами вростуть в тіло прийдешніх поколінь. Вони житимуть цілі віки, ба навіть тисячоліття. Мене вже не буде, а вони стоятимуть на майданах соціалістичних міст і своєю формою та змістом розмовлятимуть від мого імени з людьми наступних епох...

Він не всидів — поривчасто встав і знову пішов оглядати групу. Але Лара не рухалася з місця. Останні Юрієві міркування про дітей викликали в її серці якесь дивовижне почуття. Чи це був біль, чи сум, чи образа, Лара не могла збагнути. Проте й сама вона була здивована, що не схопилася разом з Юрієм і не пішла оглядати його скульптурний твір, як це бувало щоразу в таких випадках.

Наче він своїми словами заподіяв їй якусь велику прикрість.

Але Юрій враз помітив Ларину переміну. Підійшов до дружини, взяв її за руку.

— Що тобі? З чогось незадоволена?.. Ти, будь ласка, пробач. У мене сьогодні заклопотана голова. Ось зараз я мушу піти закликати до своєї групи консультантів...

Юрій узяв її за обидві руки і тільки тепер пильно обдивився заквітчану червоними ягодами голову.

— Ні, що ти, Юро! — сполошилася Лара. Захвилювалась, зніяковіла. — Я нічого... То я так... Мені, бач, спала на думку моя подорож на Кавказ. Як би було добре, коли б і ти поїхав разом зі мною. Сама я там скучатиму.

Юрій сильним рухом звів її з крісла, поставив перед собою.

— Не можу, Ларо! — весело вигукнув. — Мушу кінчати групу. До виставки залишилося мало часу. Треба поспішати. Та ти не турбуйся. Будь певна — думкою я буду разом з тобою.

І ніби на доказ правдивості своїх слів, він притягнув дружину до себе і обпалив її лице гарячим поцілунком.

— Отож сумувати тобі нема чого. Ти і я — вважай — одна істота. Мій успіх — твій успіх, мої діти — твої діти. А зараз я маю піти до НКО запросити консультантів. Нехай оглянуть мою групу і скажуть своє знавецьке слово.

Ларі сказала:

— Сподіваюсь, Юро, що ти дозволиш мені піти разом з тобою?

Він міцно стиснув дружині руки, і вони, сповнені взаємного почуття й приязні, вийшли разом з майстерні.

II

Марфа Данилівна хвилювалася, серце билося, рука не зводилась, щоб натиснути на кнопку дзвінка. Жінка стала сама себе підбадьорювати. Чого вона власне хвилюється? З якої речі? Адже в неї все, що треба сказати, напоготові. За дорогу обміркувала. Ось зараз вона подзвонить. Назустріч їй — якщо є дома — вибіжить Лара. Побачивши матір, радісно вигукне: „Мамочка?! І так несподівано! Хоч би ж була телеграмою сповістила". А слідом за Ларою вийде і Юрій. Кинуться вітатися. Але вона, мов не помічаючи їх, пройде до кімнати. Валізки з рук не випускатиме. Дочка з чоловіком здивуються: „Що вам? Чого це ви такі чудні?" — „Сами ви чудні!" Ну, й заходиться вичитувати їм...

При цій думці Марфа Данилівна звела догори руку, сердито натиснула на кнопку. В квартирі загаласав дзвінок. Але відчиняти ніхто не поспішав. Подзвонила ще раз — тиша. Видно, нема нікого дома. Витягла з валізки ключ, який вона, гостюючи позаторік у дочки, помилково завезла з собою.

„Не чужа ж я їм, маю право увійти до їхньої квартири".

Проткнула ключем кружальце англійського замка — двері одчинилися.

У кімнаті, куди вона вступила, пахло духами. З цього зробила висновок, що Лара нещодавно кудись вийшла з дому. Марфа Данилівна поклала коло порога валізку, озирнула хазяйським оком кімнату. За той час, відколи вона тут не була, сталися деякі зміни: побільшало меблів, стіни рясніше вкрилися картинами, на підвіконнях зеленіють квіти. Але глиняних дітей, про що розповіла їй Івга Юхимівна, її сусідка, в кімнаті не було. А Івга Юхимівна, побувавши в Москві, привезла Марфі Данилівні невеселу звістку. У Лари в квартирі, нібито, повно якихось глиняних ляльок, а живих дітей у неї нема й не буде. Бо Юрій, коли вони одружилися, поставив Ларі умову, що в них не повинно бути дітей. Діти заважатимуть його творчій роботі. Марфа Данилівна, почувши таке, не знати як обурилась. Адже вона, Ларина мати, мала четверо дітей. Її три сини полягли в революцію. Вона родила й вирощувала їх у злиднях, у скруті. А Юрій з Ларою — молоді, здорові, мають достатки — і отаке вигадують. На старість одумаються, та може вже й пізно буде. Та як же це так? Яке вони мають право?.. Протягом двох днів Марфа Данилівна не могла знайти собі місця, а на третій — вирушила до Москви. Вона з ними поговорить, вичитає їм...

Згадуючи розповідь Івги Юхимівни, Марфа Данилівна заглянула до другої кімнати — і там не видно глиняних дітей. Після пішла до майстерні. Переступивши через поріг, вражена, раптово спинилась. Стоїть, кроку не може далі зробити. На неї з усіх кутків дивляться глиняні діти. Повнісінько їх

тут: на столах, на підставках — усюди глиняні діти. Одні цілком викінчені, другі без ніг, треті без рук, четверті — самі голови. А обличчя, мов живі, кривляться, сміються, таращать очі...

Марфа Данилівна опам'яталася від першого враження, ступає далі. Картина, яку вона бачить перед собою, обурює її, дратує, викликає в ній почуття шаленого гніву. Поривчасто дихаючи, вона кидає на всі боки ненависливі погляди. Обличчя дітей здаються їй огидними. І що найдужче обурює стару жінку, так це те, що ці глиняні потвори насмішкувато витріщають на неї очі, ніби беруть її на сміх: „Ось на кого Юрій проміняв живих дітей!"

Марфа Данилівна віч-на-віч зіткнулася з хлопчиною, що сам собі стояв на невеличкій підставці. Вид у нього зухвалий, чванливий, задавакуватий. Своє підборіддя хлопець кинув на ліве плече і, глузуючи, показує їй кінчик гострого язика.

Марфа Данилівна вся затряслась і наче стратила на той час свій розум. Нестримна, на все здатна в запалі, вона схопила до рук залізного товкача, що лежав на стільці, і вдарила ним хлопця по голові. Фігура розкололася на багато частин, уламками сухої глини посипалася на підлогу. А Марфа Данилівна не могла вже спинитися. Рука її замахнулася... Перший розсипався на гамуз Юль, а за ним така сама доля спіткала і всіх його товаришів. Підлога в приміщенні вкрилася уламками глини та гіпсу. Під стелею здіймався порох. У майстерні було наче після землетрусу...

Нарешті, задихана, хитаючись від хвилювання, Марфа Данилівна вийшла з майстерні до кімнати. Там не сіла, а впала на стілець і заплющила очі. Серце все ще не переставало колотитися, голова йшла обертом. Вона то ніби засинала і сунулася кудись униз, то раптом отямлювалась і відчувала холод у всьому тілі. Потроху поверталася до неї твереза думка. Що вона наробила? Якого лиха накоїла зопалу? Юрій ніколи їй цього не простить. А може навіть потягне до відповідальності...

Нервове тремтіння пробігло по тілу. Розплющила очі, вирівнялась на стільці, насторожилась. Авжеж, він подасть на неї до суду. Не подарує! Бож вона знищила вироби його рук...

Марфу Данилівну огорнув непереможний ляк. Думки понеслися шаленим вихром. Що їй тепер робити? Як урятувати себе? Встала, повела очима по кімнаті, ніби шукаючи порятунку. І враз блискавична думка пройняла мозок: — Тікати! Зараз же тікати звідси, доки ніхто її не побачив. На вокзал, у поїзд...

Схопила з підлоги валізку, ступнула до порога, прислухалась, чи ніхто не йде насупроти. Потім підкралася до вихідних дверей. Стукнув замок, єдиний свідок того, що трапилося в квартирі, і полохливі кроки Марфи Данилівни затупотіли сходами вниз.

III

Над Москвою пронеслася гроза. Дощ змив з панелей порох, звеселив сади та парки, відсвіжив повітря. Сталося це раптово: найшла хмара, вдарив грім, почалася злива. А за п'ять хвилин — тиша, сонце і прозора блакить замість грозової хмари.

Хтось із членів консультаційної комісії подав думку про авто. Але професор Вебер засоромив його:

— Що ви, товаришу! Від такої чудової години хочете запакувати себе в душну коробку? Та й дорога ж тут недалека...

Професор мав рацію. Година, справді, була чудова: мокрі панелі, здавалося, ворушились од відблисків сонця; будинки милували око своїми бадьоро-монументальними фасадами; оркестри автомобільних сирен сповняли музикою повітря.

П'ятеро людей — професор, ще двоє консультантів, Юрій та Лара — вирушили пішки. Лара йшла з професором попереду. Професор Вебер був людина похилого віку, поважний, з чепурною, мов одточеною, круглястою бородою. З Ларою він обходився по-простому, проте надзвичайно ввічливо. Його, старого мужчину, видно, тішило, що поруч з ним іде молода і не позбавлена вродливості жінка. А Ларі таксамо було приємно поговорити з уславленим мистецтвознавцем. Замолоду, вивчаючи пам'ятки мистецтва, професор Вебер об'їхав мало не весь світ: оглядав єгипетські піраміди, був на розкопинах ассірійських палаців та храмів, милувався з грецьких статуй, не раз відвідував руїни старого Рима...

Захоплена розмовою з професором, Лара не помітила, як вони опинилися в їхньому будинку.

До майстерні можна було потрапити двома дверима: або з кімнати, або з сіней. Проте двері з сіней завжди стояли замкнуті. Юрій з Ларою, а також їхні знайомі ходили до майстерні через кімнату. Але цього разу Юрій не насмілився вести консультантів через квартиру, тому він дістав ключ, що висів тут же на стіні, і одімкнув ним двері майстерні.

— Прошу, професоре! — відсторонився, дав професорові дорогу.

Професор широким кроком переступив через поріг. За ним пішли його товариші. Далі — Юрій. Останньою до майстерні увійшла Лара. Побачивши цілковитий розгром у приміщенні, присутні незрозуміло переглянулись. Юрій, сильно вражений, конвульсійно зімкнув руки, аж увесь похитнувсь. Лара так само була приголомшена.

— Що це має значити? — перший обізвався професор. На його обличчі виступила густа рожевість, ніби з образи.

— Сам не знаю, професоре, — тихо, ледве чутно відказав Юрій. В його голосі чулося тремтіння. — Коли я... коли ми з дружиною виходили з дому, все було на своєму місці...

І, переборюючи себе, він пішов оглядати вікна. Лара і собі опам'яталась, метнулася до квартири, обдивилася там вікна, двері, речі, — все було ціле, все було на місці. Жодних слідів сторонньої людини. Повернулася до майстерні, сказала:

— У квартирі все ціле. Нічого там, видно, не було. Що б це могло значити?

Ще якусь хвилину в приміщенні тривала мовчанка. Після заговорили всі разом. Злочин був очевидний. Професор радив:

— Негайно ж сповістіть про це відповідні органи. Так залишити не можна. Треба розшукати злочинця.

Консультанти ходили з кутка в куток, брали до рук уламки фігур, роздивлялися, обурювались. Всіх вражала загадковість цього незвичайного вчинку. В квартирі все ціле й незрушене. Виходить, людина діяла з помсти. Але Юрій відкидав і цю думку. Хто б то мав на ньому мститися? І за що? Жодних ворогів у нього не було. Тільки якийсь маніак міг отакого наробити. Але як же він потрапив до квартири, коли вікна й двері замкнені? Проте розгром був очевидний.

Висловивши своє співчуття скульпторові, консультанти зібралися йти. Юрій провів їх до дверей. Лара йшла слідом за чоловіком. Її брав острах: що тепер може трапитися з Юрієм? Він здавався їй якимсь чудним. Поведінка його таксамо була дивовижна: Юрій весь час мовчав, консультантам на їхні запитання відповідав невпопад, а в його погляді мигтіла тривога. Щось із ним відбувалося таке, що нагадувало тишу перед бурею. І Лара не помилилась. Як тільки вони удвох вернулися до майстерні, Юрій одразу ж сів у крісло і, спершись на руки, весь затрясся.

В приміщенні почулося ридання.

— Хто?.. За що?.. Ларо!..

Лара спочатку розгубилася. Вона ніколи не бачила в Юрія сліз, а зараз він ридав перед нею, як мала дитина. Ледве й сама не розплакалась. Але вчасно спохватилась. Ні, не плакати їй тепер треба! Вона підсіла до чоловіка близько, почала заспокоювати його. Для цього добирала якнайласкавіших слів, вкладаючи в них своє співчуття йому в його горі. І справді, ніби відчувши підтримку, Юрій стишився, витер сльози, заговорив до неї. Тепер вони вдвох пішли оглядати всю квартиру. Чи не вдесяте приглядалися до вікон, перевіряли замки коло дверей, дошукувалися слідів сторонніх ніг. Хто б міг отакого наробити?.. І не могли дійти жодного висновку. Нікого не було на прикметі, на кого б можна було подумати.

— Що ж, подзвоню до каррозшуку. Може він щось придумає.

Юрій сходив до телефона, викликав каррозшук. Примчала машина. До майстерні увійшли чоловік п'ять. Роздивлялися, розпитували, записували, фотографували. Потім сіли в авто і покотили назад.

Лара до самого вечора не спускала з Юрія очей. Він і далі не переставав турбувати її своєю поведінкою. Юрій був увесь час мовчазний, над чимсь зосереджений. То протягом довгого часу просиджував біля свого стола, то раптом схоплювався і поспішав до майстерні, то знову вертався в кімнату, сідав і вдивлявся очима в якусь одну точку на стіні.

Лара раптом згадала: завтра ж вона має їхати з дому. Ця думка стривожила її. А як же тепер вона залишить самого Юрія? І чи має право залишати його, коли людину спіткало таке нещастя?

Пішла до Юрія, сіла поруч.

— Слухай, Юро, що я тобі скажу. Звичайно, з тобою сталося велике нещастя. Я тебе розумію. Але що ж робити? Розбитих фігур швидко не поновити. Заспокойся, Юро. Не думай про це. Я певна, що ти з часом виліпиш ще кращу групу...

Вона, хитруючи, заходила до нього з усіх боків: заспокоювала, підбадьорювала, старалася розвеселити. А закінчила тим, про що сама думала.

— Поїдемо, Юро, разом на Кавказ. Спочинеш там. Забудеш. Наберешся сил. Повернешся додому, станеш до роботи...

— Але виставка ж, виставка!— не сказав, а простогнав Юрій, і в очах його заблищали сльози.

Лара ще співчутливіше заговорила:

— Ну що ж, на цей раз без тебе обійдеться. Ми з тобою, Юро, ще зовсім молоді. Ще не одна виставка буде. Бо сама я не поїду. Їдьмо, Юро...

Юрій повернув до неї своє зажурене обличчя і, замість відповіді на Ларине запитання, сказав гірко:

— Ну, от ти, Ларо, жінка. Скажи мені, чи такий самий біль відчуває мати, коли чиясь варварська рука вдирається до неї в хату і зводить з світу її улюблену дитину?

У Лари на висках застукала кров. Чогось гаряче стало. В серці відчула біль. Вона, жінка, безсила відповісти чоловікові на його запитання. І не відповість, бо вона не мати. Адже Юрій узяв з неї слово, що вона не буде мати дитини.

— Я не можу, Юро, дати тобі на твоє запитання відповіді. У мене немає дитини. Я тільки можу догадуватися про почуття жінки-матері...

Лара відчула у себе на обличчі настирливу хмаринку смутку, але поспішила спугнути її змушеною посмішкою:

— Їдьмо, Юро, на Кавказ! Їдьмо, Юрочко!..

Ласкаво-жартівливі слова посипалися на Юрієву голову. Він ще якийсь час відмовлявся, далі, зітхнувши, сказав:

— Що ж, поїдемо. Мені тепер однаково.

Лара радісно кинулася до чоловіка, обвила руками його шию і, без краю рада, міцно притулилася до його грудей.

IV

Лара ледве світ поспішала до моря. Воно вабило її своїми холодними обіймами, могутнім трепетом хвиль, простором неосяжної далини. Пізніше удвох з Юрієм мандрували далеко в гори. Яких тільки картин, яких краєвидів, яких пейзажів вони тут не бачили! В долинах, не поворухнувшись, стоять плеса зелених трав. Трохи вище, на горі, видко гриви буйних лісів із столітніми деревами, з непролазними хащами витких рослин. Проміж лісів безмежний хаос скель, урвищ, водопадів. А над цілим гірським краєвидом встають верховини снігових гір. Вилискуючи срібними шоломами, вони ведуть свою кам'яну рать від Чорного моря до берегів далекого Каспія.

Проте Юрій і тут, серед цієї багатющої природи, не міг забути заподіяної йому кривди. Журячись, він щодня згадував свою зруйновану групу. Іноді йому спадало на думку зараз же повернутися назад до Москви і взятися поновлювати свій скульптурний твір. Але Лара спиняла його:

— Облиш, Юро, про це думати. Відпочинеш, наберешся сил,— тоді візьмешся до роботи...

Він погоджувався з нею, проте творчої думки в собі не міг припинити. Ні море, ні гори, ні краєвиди — ніщо його не вабило. Навпаки, Юрія завжди тягло в селища, до людей. Там збирав круг себе дітвору, давав їм ласощів, а сам тим часом зарисовував шкіци в своєму альбомі. При цьому так захоплювався, що зовсім забував про дружину. Ларі в таких випадках робилося прикро, але вона не виявляла цього,— завжди була з Юрієм лагідна, привітлива, чула. Супроводила його всюди, терпеливо просиджувала коло нього цілі години, хоч в душі в неї останнім часом щораз дужче давало себе відчувати якесь нове почуття — не то сум, не то ревнощі, не то образа. Від Юрія з цим своїм почуттям Лара покищо таїлася. Може, щось тимчасове, новими обставинами навіяне,— не варт говорити.

— Правда, Ларо, ці діти надзвичайно милі?— звертався Юрій до дружини, коли вони поверталися з якогось гірського селища.— От подивись...

Він показував їй свій альбом. Лара вдавала, що захоплена малюнками, що обличчя дітвори дуже милі, що вони їй подобаються, а десь у серці ворушилося почуття прикрості та болю. Часом аж сльози наверталиcь на очі. І сама не знала, від чого.

Цього разу Юрій з Ларою забрели в невелике гірське селище. Напилися там води і вирушили мандрувати далі. Але при виході з селища натрапили несподівано на дитинча. Маленьке, нетямуще ходити, воно бронзовим клубочком качалося на стежці, що вела з селища в долину. Юрій спинився коло дитинчати, нагнувся, допоміг йому сісти.

— Ти подивися, Ларо, яке славне дитинча! — гукнув він захоплено.— Своїм обличчям воно нагадує мені мого Юля. Пригадуєш, найменшенький був у групі „Вихор і діти?“ Такий лоб, такий ніс, такі уста...

Юрій присів коло дитинчати, приторкнувся пальцем до його опуклого животика. Дитинча від цього розвеселилося, посміхнулось, замахало над головою рученятами. Воно справді було миле: голеньке, смагляве, з гладенькою, мов коштовна замша, шкірою. Очі — чорні, виразні, обрамлені пухнастими віями.

— Хороша дитина! — погодилась Лара і, знаючи, що йому кортить змалювати з дитини шкіц, сказала:—Малюй... я почекаю.

Юрієві цього тільки й треба було. Враз розкрив свій альбом, злагодився малювати. Дитині дав до рук смачну цукерку. Малий натурщик, апетитно прицмокуючи, впився в цукерку своїми дрібними зубами.

— Вилитий Юль!

Малюючи, Юрій не переставав говорити до дитини. Називав її найулесливішими іменами, голубив, час-од-часу гладив рукою по голівці. Здавалося, він віддає всю свою любов і ласку цій чужій, незнайомій йому дитині. Про дружину зовсім забув, ніби її не існувало на світі. Лара сиділа сама на камені, чекала, доки Юрій скінчить свою роботу. І знову відчула, як із глибини серця встає почуття якогось болю і заполоняє її істоту. Брало серце і на Юрія і на дитину. Аж сама здивувалася: до чого тут неповинне малятко, що так смачно прицмокує від солодощів м'яким ротиком?

З хати вийшла жінка, мати дитини, підступила до Юрія. Він почав вихваляти її дитину. Не знаючи російської мови, жінка довго не могла зрозуміти, що говорив їй Юрій. Коли ж второпала, про що йде річ, вся раптом розцвіла, щасливо закивала, замахала руками.

— Карош... карош!..

Мати взяла дитину на руки, пригорнула її до себе. Обличчя в неї сяяло щастям, в очах бриніли самоповага і гордість — гордість матері.

У Лари защеміло серце: тепер її нове почуття, здавалося, дійшло своїх вершин. Хотілося схопитися з каменя і бігти кудись між гори, де б ніхто не побачив її збентеженого обличчя. І раптом, мов блискавка, молода жінка зрозуміла, що почуття, яке її останнім часом бентежить і хвилює, це почуття туги за своєю дитиною, це почуття матері, що досі жило в тайниках її жіночої істоти і тільки тепер стало виявляти себе, стало зростати й оформлюватися в невідбійну силу. Пригадала умову з Юрієм. Вона не повинна бути матір'ю, вона не візьме на руки свою дитину, не пригорне її, не приголубить, як он та щаслива жінка. Сум обгорнув її всю. На очі щораз нестриманіше наверталися сльози. Виски стискало, серце, мов у якомусь передчутті, тривожно билося...

— Рушаймо, Ларо,— підійшов до неї Юрій. Захоплений думками про дитину, він не звернув уваги на її настрій. Пішли з селища. Юрій і далі вихваляв дитину.— Славне дитинча!..

Від його слів Лара вся тремтіла. Наче він гострим лезом доторкнувся її тіла. Досить би, здавалося, вихваляти ту дитину. Зрештою, не стрималась, похмуро сказала:

— Бувають і кращі!

— Не про те, Ларо, річ, що воно симпатичне, а про те, що я в ньому знайшов багато спільного з рисами мого Юля.

— Очевидно, на світі можуть існувати діти, в будові яких ще в більшій мірі могли б відбитися характерні риси твоєї творчості.

Юрій не звернув уваги на двозначність її слів, проте тон, яким були сказані ці слова, насторожив його. Він подивився скоса на Лару.

— Ти наче незадоволена? Сердишся на мене? Правда, я забарився коло дитини. Та дарма. Ми своє надолужимо. По дорозі виберемося он на ту гору, і ти звідти до самого вечора будеш милуватися морем. Мир?

— Мир! — відповіла Лара, змусивши себе посміхнутися.

Одначе, збуджене останнім випадком почуття не вляглося. Думки снували далі. Лара ніби тільки тепер збагнула необачність свого вчинку, коли вона дала Юрієві згоду, що в них не буде дітей. Яка ж вона тоді була короткозора, яка легковажна дівчинка. Невже це могло з нею трапитися? Невже Юрій все своє життя бавитиметься чужими дітьми, братиме від них усе потрібне для творення художніх образів, а вона ходитиме поруч скульптора, ніби його тінь, що обезкровила себе заради його творчої роботи? Та хіба наше малятко їй заважало б? Ні, звичайно, ні! Живорадісний сміх живої дитини тільки підніс би її.

Кривулястою стежкою спустилися в долину, потім знову вийшли на гору. Юрій вибрав затишне місце, посідали під кущем жасміну. Звідси море було перед очима. Воно відсвічувалося мільярдами іскорок, виблискувало, переливалося — могутнє, величне, прекрасне. Але цього разу і море не спроможне було вернути Ларі її веселий настрій. Вона сиділа мовчазна, сумовито вдивлялася в безкраю далечінь морської блакиті, наче летіла своїми думками далеко за обрій.

— Що з тобою, Ларо? — допитувався Юрій.— Втомилася? Чи, може, почуваєш себе погано?

Він починав за неї турбуватися.

— Ні, я цілком здорова...

Але Ларина відповідь і трохи не відбивала її внутрішнього переживання. Вона сама добре це відчувала, і така роздвоєність (Лара ніколи ні з чим від Юрія не таїлася) щораз дужче її

нервувала, виводила з рівноваги. А Юрій присунувся до неї зовсім близько, поклав дружині на плече руку.

— Ну що ж з тобою, Ларочко? Чи, може, я тебе чимсь образив? Скажи мені...

Не переставав допитувати. Рука його звелася з плеча, почала гладити її волосся. Ці дотики ще дужче зворушили Ларине почуття, глибше захопили її. Відчувала — ще хвилина — і вона втратить самовладання, розплачеться. Треба завчасно спинитися, треба, зрештою, перебороти наплив думок. Зімкнула уста, умисне підбадьорилася, випростала плечі. Але в цей же час відчула непереможне тремтіння в усьому тілі, з очей раптово бризнули сльози. Сама жахнулася свого стану. Захолола вся. Сиділа непорушна, а в заслозених очах туманилися відблиски осяяного сонцем моря.

— Ларо! Ти плачеш?

Юрій схопився з місця, став перед нею навколішки, очима вп'явся в обличчя дружини. Лара далі вже не могла втриматися.

— Я так не можу, Юро... Я... я... хочу...

— Чого ти хочеш?

Юрій простяг до неї руки, ніби лагодився схопити її в обійми.

— Я хочу... живої дитини!

Юрій, вражений її словами, якось увесь випростався, руки його впали донизу. Він, видно, не сподівався почути таке від своєї дружини. А Лара тепер уже не могла спинитися. Слова спадали у неї з тремтливих уст, як гірська вода з стрімких скель. Не було їм спину.

— ...Я тоді помилилася... Дала згоду, що в нас не буде дітей. Але далі так не може бути. Ти повівся зі мною егоїстично. Своїми творчими образами ти хочеш оживляти бронзу, граніт і в той же час мертвиш у мені живе життя. Ти щоразу говориш про свій обов'язок митця і ніколи не згадуєш про мій обов'язок матері...

Материнський інстинкт, що тремтить у серці кожної живої істоти, заговорив у ній повним голосом. Лара обурювалась, вимагала, просила, після знову вимагала. А Юрій тепер уже сидів обіч. Жодним словом не заперечував їй, не перебивав її, не спиняв,— ні, слухаючи її скаргу, він напружено вдивлявся в рівну далечінь моря, і, видно, в думках його таксамо шуміли водоспади думок, від чого на лобі то збиралися зморшки, то розходилися.

Лара за кілька хвилин стала заспокоюватися. На Юрія не дивилася, почувала себе ніяково. Юрій собі не обзивався. Якийсь час сиділи мовчки, ніби одне одного не помічаючи. І тільки перегодя Лара сказала:

— Ти не сердься, Юро. Може я зайвого тут наговорила. Але, повір, я далі так жити не можу. Я хочу своєї дитини...

Подала голос, проте на Юрія і тепер не поглянула. А за кілька хвилин почула — Юрій ніжно доторкнувся рукою до її плеча. Лара від цього дотику вся насторожилась, прислухалась, а серце запитливо завмерло: що він їй скаже?

Юрій мовчки похилив дружину до себе і ласкаво подивився їй у вічі. Цей погляд Юрія враз окрилив Лару, бо він був — Лара це відчула — не тільки виявом любові, а й виявом згоди. В серці молодої жінки завирували радощі. Якась внутрішня сила раптом виросла в ній. Лара щораз міцніше горнулася до Юрія. А сила радощів усе росла й росла. Виникало непереможне бажання пригорнути до себе зелені ліси, обійняти кам'яні гори, приголубити море, полюбити цілий широкий світ...

V

Повернувшись з Москви додому, Марфа Данилівна не могла знайти собі спокою. Глиняні діти завдали їй не абиякого клопоту. Ходила насторожена, носила в собі почуття страху. Здавалося, от-от до кімнати увійдуть люди в міліційній формі, заберуть її і віддадуть до суду. Не раз спадало їй на думку покаятися за свій легковажний, як тепер здавалося, вчинок. Чи не краще було б дочекатися Юрія з Ларою та поговорити з ними про все толком. Може б вони її, свою матір, послухали. А тепер, чого доброго, стрясеться над нею лихо.

Але побоювання Марфи Данилівни були марні. Минуло літо з осінню, настала зима, а ніхто і не згадав про її подорож до Москви. Вона навіть листа одержала від дочки. Лара писала в своєму листі, як вони пролітували цього року. Лист був бадьорий, веселий. Про розгром у квартирі — ні слова. З того часу Марфа Данилівна стала потроху заспокоюватися. А згодом, коли відчула, що їй ніщо не загрожує, знову збунтувалася:

„Та як же це так? Яке вони мають право? Я таки до них доберуся!"

І Марфа Данилівна давай міркувати про нову подорож до Москви. Перед цим довгий час обмірковувала, як і що, зважувала, прикидала в думці. Одне слово, коли Марфа Данилівна зладилася їхати до Москви, настало вже нове літо.

Цього разу, прибувши в Москву, Марфа Данилівна ще довше стояла перед дверима. Ключ на цей раз залишила дома. Переступала з ноги на ногу, тіло здригалося. Серце калатало. Ось вона до них добереться, вичитає. Нехай не будуть такими розумними. Передихнула, поправила на голові хустку, потім подзвонила. Дзвінок збудоражив усю квартиру. Залопотіли ноги — вибігла Лара.

— Мамочко! А я ж тільки сьогодні надіслала тобі листа! — Далі через плече:— Юро! Мама приїхала!

Вибіг і Юрій. Здивований, проте веселий.

— Марфа Данилівна? Просимо!

Лара з Юрієм, обоє веселі й раді, шанобливо наставляють руки, щоб привітатися з матір'ю. А Марфа Данилівна, сувора, похмура, як осіння ніч, іде просто до кімнати. Вони слідкують за нею, дивуються. Знову підступають.

— Чого ти така чудна, мамочко? Може нездужаєш?

— Справді, Марфо Данилівно, може ви стомилися з дороги?

— Не хвора я і не стомилася!— сердито гримнула на них Марфа Данилівна.

Лара з Юрієм аж назад од неї відсахнулися.

— Не хвора? А чого ж ти така чудна?

— Самі ви чудні, а не я чудна!— вищірилася Марфа Данилівна і одразу ж сипнула словами: — Не хочу я з вами вітатися і приїхала я до вас не гостювати, а добре вам отут вичитати...

— За що, мамо? Кажи толком?

— Скажу й толком. Не подивлюся. Ми он з батьком жили в яких злиднях, а й то мали четверо дітей. Усіх вигодували, виростили. Три сини за революцію полягли. Щоб вам краще жилося. А ви тепер дітей не хочете родити...

Голос Марфи Данилівни дедалі підвищувався, руки тремтіли, лице почервоніло, аж темне стало. За кілька хвилин вона вже не говорила, а погрозливо вигукувала кожне слово. Лара з Юрієм стояли приголомшені. Спочатку замішано переглядувались, не розуміли, що й до чого. Потім Лара хутко вибігла в другу кімнату.

— Ага, соромно стало, втекла,— гукнула їй услід Марфа Данилівна.— Тікай! Не буду гнатися. Мені таких дочок не треба. Я піду собі...

Марфа Данилівна поривчастим рухом одвернулася від Юрія і вже була ступнула до вихідних дверей, але в цей час їй навперейми вийшла з другої кімнати Лара. Простягнувши наперед руки, вона несла перед собою невеличку колисочку. В тій колисочці лежало немовлятко. Воно було у куценькій сорочці. Ноги і руки немовляти стирчали вгору і весь час ворушилися.

— А подивіться но, бабусю, на нашого Юліка,— перепинила Лара матір. Далі до немовляти: — Привітайся, синочку, з бабусею. Бо бабуся не одержала листа і не знає про тебе, пузанчика.

Марфа Данилівна сторопіла. Тепер вона опинилася в стані кур'єрського поїзда, якому під час найшвидшого руху подано сигнал спинитися. Затремтіли, застогнали гальма, аж в очах заіскрилося, і стара жінка прикипіла на місці. Стоїть, дивиться — не ворухнеться. Тільки очима проймає немовлятко. А воно, м'якеньке, пухнасте, з росяними ранками на очах, ворушиться, розмахує рученятами, ніби хоче дістати бабусю за кінчик її чорної хустки.

— Твоє?— розімкнулися старій уста.

— А чиє ж? Моє!— відповіла Лара.

Серце Марфи Данилівни сповнилося бурею радощів. Не зчулася, як випала з її рук на підлогу валізка, як простягла наперед руки. Взяла від Лари колисочку з немовлям і пішла носити його по кімнаті. Спинялася біля одного вікна, переходила до другого, схилялася над дитиною, вдивлялася в її рожеві щічки, червоненькі губки, в юні очиці. А немовля, ніби відчувши ласку бабусиних очей, живіше йорзало в колисочці, меткіше розмахувало рученятами. На устах у нього, мов квіточки ранніх пролісків, витикався несміливий смішок. Од цього дитячо-юного сміху, здавалося, світлішало в кімнаті, і люди, що тут були, відчували повність ударів життьового пульсу, відчували радість з'єднаних сердець.

ЮРІЙ ХАЗАНОВИЧ

КОЛИ ПЕРЕМАГАЄ СТАРІСТЬ

I

Кілька днів тому Андрій дізнався, що для участі в конкурсі депо виділило два паровози і в тому числі паровоз його, Андрія Заливадного.

З усього депа тільки дві машини! Це був серйозний іспит, але й велика честь для молодого машиніста.

В перші дні Андрій не замислювався над цим, не думав, чи зможе він впоратися з таким відповідальним завданням. В перші дні ця новина збуджувала у нього лише радість, і він підкорявся їй. Але перед батьком йому не хотілося показати себе хлопчиком. І було неймовірно важко сидіти проти батька і голосом, ніби холоднуватим і чужим, розповідати про свої справи, коли хотілося раптом скочити з стільця, ухопити за руки старого і закружитися з ним в зухвалому танці. Горе, якщо зрозуміє батько цей його настрій,— висміє лихо, безжалісно. Під час розмови Андрієві здалося, немов дивиться на нього старий якось задиркувато і згори. Коли мова зайшла про конкурс на кращий паровоз, Дмитро Ілліч погладив коротенькі сріблясті вуса.

— А ти як думаєш, голубчику, ми за вас гірші, чи що?— поважно вимовив він.— Дарма, що ви молоді, а ось дамо вам очків ...— і засміявся.

В цих словах Андрій почув упевненість. Цю упевненість він бачив і в прищурених батькових очах, і в його засмаглій руці, густо переплетеній жилами, і в спокійній рівній сивині. Так, батько певний своєї перемоги. А він, Андрій... Мружачи очі, він посміхнувся і, розтягуючи слова, зазираючи батькові в обличчя, сказав:

— Це, звичайно, буде видно, батьку... Якщо хочете, можемо змагання оголосити ...

Батько дістав з кишені люльку, поволі насипав у неї тютюну і, запалюючи, кахикнув і знову посміхнувся. Молодість, молодість... Завжди вона така... Не стільки вже досвіду й знань, скільки сміливості...

— Змагання — кажеш?.. Ну, то що ж,— підморгнув старий і розвів руки.— Давай но спробуємо...— Він косо ворухнув вусами і простяг синові велику шерстку руку.

Андрій впіймав цю ледве помітну посмішку. Може, ця помітна батькова упевненість, ця посмішка збудили у сина якісь сумніви, можливо, й вагання, тільки він сказав тихо, граючи тороками скатерті:

— Щоправда, машина у мене, так би мовити, не того...

Нащо він це сказав?.. Адже це справжній відступ, до того ще хлоп'ячий і легкодушний. Старий зрозуміє невдалий маневр і буде дуже незадоволений.

Батько гримнув стільцем і підійшов до вікна. Андрій спідлоба дивився на широку й суху батькову постать з прямокутними плечима, на білі опуклі гудзики з залізничними значками, що виблискували на хлястику його чорної тужурки. Якусь хвилину старий мовчав, потім обернувся, замахав погрозливо пальцем:

— Ти, мені, голубок, не співай таких пісень... Знаю я!..

Насмішкувато і трохи холоднувато глянув батько і примружив очі, чи ховаючи думки, чи від диму.

Невже він, Андрій, не доведе? Три роки тому, коли він залишав рідне містечко, коли їхав до Харкова вчитись і працювати, адже тоді він не думав, що буде водієм кращого в депі комсомольського паровоза, не думав, що за цей час вже закінчуватиме робітфак, а ще за півроку буде в інституті. Він це взяв ціною густих днів, ціною незрівняно напружених років, просякнутих настирливістю, формулами й вітрами... Він повинен взяти і цю перемогу. Алеж як?..

Вже давно за вікном стояла ніч, і чути було, як у суміжній кімнаті хропів батько, а Андрій, лежачи на низенькій канапі, все ще думав про своє.

* * *

Двері йому відімкнула Ліза. Андрій майже забіг до її кімнати, пританцьовуючи й щось невиразно бурмочучи. Здається, він навіть не привітався до неї... Ліза спинилась коло дверей і кілька хвилин незрозуміло дивилась на нього. Потім вона ступнула вперед і, перевівши дихання, ледве чутно промовила:

— Що з тобою?

Він крутнувся на одній нозі, виструнчився і високо підвів голову.

— О, Лізок... Ти знаєш, хто стоїть перед тобою? Не знаєш?.. Перед тобою — переможець.

Андрій зустрів її широко розкриті очі й голосно зареготав. Ліза, напевне, гадала, що він п'яний, і намагалась впіймати його подих. Вони познайомилися в депівському осередку другого дня після приїзду Андрія, вже ось близько три роки зустрічалися опріч роботи й осередку... Але такого з ним не було.

Андрій пройшовся вздовж кімнати, дістав з кишені невеликий газетний прямокутничок, кинув його на стіл — читай!

Сів і неодривно дивився на Лізу. Пожадливий погляд кинувся сірими доріжками рядків. Андрій бачив, як куточки її губ потяглися вгору, брови раптом надломилися й злетіли. Ліза захоплено подивилась на нього.

— Що, не віриться?— всміхнувся Андрій.

Вона нічого не відповіла, лише засміялася тихо і почала перечитувати. Тоді Андрій підвівся, притулився до її шовкових кучерів, вів по рядках пальцем: „Результати змагання...— кілька холостих рухів, і палець уперся в шеренгу рідко складених літер:

— перше місце... Заливадний Андрій...“

Близько - близько коло самого Андрієвого обличчя тремтіли ясні від радості очі. Ліза махнула підстриженою білявою головкою, охайно згорнула папірець і підкинула руки на високий насип Андрієвих пліч:

— Оце я розумію! Молодець! Тільки носика задирати не слід.

Він обійняв її голову, ніжно нахилив до себе, відчув запашну й вогку теплінь її подиху... В цей час рипнули двері, й показалася материна голова. Ліза відскочила і, зніяковіло посміхаючись, відвела з очей звислий кучерик.

* * *

В кімнаті був синій морок. Угорі, на самій лутці синього вікна, висіла велика чиста зоря. Віддалено і глухо співали ріжки стрілочників, дзвеніла розсипчаста і жвава трель сюрчків, і зовсім близько з якоюсь люттю ревли паровози.

Лізи не було... Але він почував на своїх вустах розпалююче-теплий і п'янкий її подих... Так, це лише уривчаста і хитлива дрімота. В ній він бачив себе переможцем... В цьому полохливому принадному марінні бачив підстрижену біляву Лізину головку, її очі з вогниками радості... Але якби справді так!.. Він... І як раділа б Ліза!..

Хоч які у нього з Лізою добрі взаємини, все ж ця перемога, безперечно, зміцнила б їх. А батько... Він пишатиметься своїм синком і одного разу, прийшовши до депа, розгорне перед друзями газетку:— Бачили, мовляв, як молодість заправляє... Це ж клас!..

Думка ця більше не кидала його. Вона запалювала в ньому нову пристрасть до роботи, народжувала нове і невідоме досі бажання — бажання слави... А між тим напливали важкі й сірі хмари сумнівів. Минали. Тоді ясним клаптиком неба синіла збуджена надія... І знову пливли, нагромаджуючись одна на одну...

В сумежній кімнаті хропів батько. За вікном вже згасла зоря, зовсім близько ревли паровози, і ріжки стрілочників зустрічали ранок.

II

В депі проти головного ходу Андрій побачив високий смуглявий лоб, глибокі запалі очі і чорненьку в легенькій сивині борідку. Він спинився, не відриваючи очей від портрета, мовчки простяг руку. Сріблястий вус покривився в посмішці, старий хитнув головою:

— Важко впізнати, правда?

Андрій довго вдивлявся в знайомі й дорогі риси, потім глянув на батька. Холодна сивина борідки, глибокі запалі очі під попелястими гілочками брів, загоріле й сухе обличчя в тоненькій павутині зморщок.

Зщуливши очі, Дмитро Ілліч теж дивився на свій портрет. Він глибоко зітхнув і в задумі знизав плечима.

— Це художник з групового знімку нарисував. А знімок цей ще за тих, знаєш, вихористих років...— Дмитро Ілліч махнув у повітрі рукою, знову зітхнув і з сумом похитав головою:

— Не те було, що тепер, синку, не те. Що й казати. Тоді й море було по коліно, а тепер, бач, кістки риплять...

Йшли довгим гомінливим цехом. Дмитро Ілліч дивився на підлогу, мовчав. В його пам'яті виринули ці роки, і він бачив їх у сполошеному лісі багнетів, у хижо витягнутих шиях гармат, в зажерливих язиках згарищ. Він бачив себе в чорному блиску засмальцьованої шкірянки в тісній будці панцерника, бачив себе, коли знесилений лежав із простреленою ногою.

Перед Андрієвими очима стояв батько такий, яким він був на портреті. В кожній рисі його обличчя відчувалась сила, запальна й уперта... А тепер поруч із ним ішов старий, з сухими прямокутними плечима, з обличчям, на якому в густій сивині ховаються зморшки втоми і спокою. Старий намагався бути струнким, він розгинав груди і підносив голову, але роки тиснули йому на плечі, і плечі угиналися під їхньою страшною вагою.

„З гори вже їде старий, з гори“...— подумав Андрій, і йому зробилось жаль молодечих батькових сил.

Батько раптом спинився, нашорошено витягнув шию, трохи убік схилив голову. З різноголосого гамору, з безлічі звуків він відшукав якийсь один, і на цей звук повів сина. Коли вони підійшли до прилада, що ним обточували палець кривошипа, старий торкнув Андрієву руку:

— Бачив?

Прилад цей був Андріїв винахід. Лише рік тому син розповідав старому про одну думку, яка не давала йому спокою і над якою він працював. Може, не вірив старий в саму ідею винаходу, може, не вірив у сили, які збиралися підняти цю ідею,— хто зна? Та тоді, слухаючи сина, він тільки скептично посміхався й мовчав, видимо, заради пристойності. А коли

тиждень тому привезли до депа цей прилад, він перший довго й уважно розглядав його з усіх боків, пускав на холостий хід, по декілька разів обмацував кожну деталь,— адже над кожною гаечкою тут думав його син!.. Потім, прикусивши палець і примруживши очі, він ще трохи постояв над приладом і сказав уголос:

— Молодець, голубок!

— Хто молодець?— перепитав хтось з робітників.

— Андрій мій молодець,— відповів старий і пішов.

— Знаєте, вже з різних кінців листи надходять, рисунків просять,— жваво заговорив Андрій.

Якийсь час батько стояв мовчки, дивлячись, як спід маленького різця виходила довга тоненька стружка. Тоді трусонув Андрієве плече і сказав задумливо:

— Да, тобі діла закручувати можна хіба ж такі? Досвід є, науки вивчаєш усякі... А мені біда, розумієш... Думаю от над одним ділом,— все нічого, а писати почну — складу не вистачає... Біда! — хитнув він головою.

Знову старий мовчав. Потім підвів голову, побачив посмішку на Андрієвих вустах і подумав, що син може зовсім інакше зрозуміти його мовчання, син може подумати, що він заздрить йому. І старий почав перевіряти свої почуття. Так, в Андрієвих руках знання, техніка... Вміння володіти цим знанням він довів своїм винаходом... Добрі думки у нього, мета хороша... До того ж у нього молодість... А що він, старий? Він старого, зовсім іншого покрою людина... У нього багато такого, чого ще не має син. Проте, син набагато вже випередив його... Та хіба може він заздрити йому? Адже батьки завжди мріють, щоб їхні діти були розумніші за них самих... А ось щодо першості, то за неї він ще постоїть...

Батькове мовчання, справді, підбадьорило Андрія. Він знав напевне, що батько думав саме про нього. Це багато значить, що він таки примусив старого замислитися. Андрій пам'ятав ту посмішку, якою зустрів батько його думки про винахід, посмішку, яка на мить захитала в ньому самому віру в розпочату справу. Навіть уже зовсім готові рисунки цього винаходу батько розглядав з тією ж таки гострою, пронизливою посмішкою спід настовбурчених брів. Андрій знав батькову натуру,— старий не вірив словам. Та тепер... Що міг він сказати тепер?.. Ось і з конкурсом те ж саме. Батько певний своєї перемоги,— він має на те право. Але та ж сама усмішка, коли вони говорили про змагання... Та вони ще поговорять! І що потім скаже старий?!.

В кінці цеху, на носилках підйом, безпомічний і грізний, лежав паровоз.

— Аж ось він, мій коник,— задоволений, вимовив Дмитро Ілліч, дістаючи окуляри. Крекчучи, він зліз на паровоз. Запалив сірника, глянув у топку. Вогник здригнувся й потягся наперед.

Фіолетово-олив'яним поблиском спалахнули головки нових зв'язків, холодно блимнули буртики розвальцьованих труб, білим крилом махнула арка.

— Здається, усе,— говорив до себе.— Арматуру прилагодити й баста!— Розігнувся і закректів од болю в спині. Коли вже зібрався злазити, побачив Гринька й Воронова, що підійшли до паровоза й про щось говорили з Андрієм. На передостанній приступці у нього зірвалася нога, і він важко спустився на руках.

— Що це ти, Митрію?— всміхнувся Воронов.

Дмитро Ілліч стояв, похитуючись, мало не падаючи. Всім тілом сперся на залізні приступці, рукою міцно тримався за поруччя.

Він трохи зсунув картуз і долонею витер крапельки поту, що рясно заблищали на його блідому чолі.

— Ні... Нічого,— кволо ворухнув він вусом.— Нахилився,— голова заморочилась трохи... Це нічого... Пусте!..

Спершись на Андрієву руку, старий повільно зачовгав до верстата. Став похнюпившись, із зігнутими колінами, дивився собі під ноги, а поруч син і друзі з переляком в очах стежили за кожним його рухом. Кілька хвилин поринуло в важкій мовчанці. Дмитро Ілліч зняв окуляри і витер хусткою очі.

— Так то, друзі, серце відмовляється...

Він замовк, і всі мовчали. Прикусив нижню губу, щоб цим хоч на мить забити внутрішній терпкий та незагійний біль. Думка про старість, про непридатність до роботи давно вже не давала йому спокою.

— Хотів я порадитись із вами,— тихо сказав Дмитро Ілліч, глянувши друзям у вічі.— Важко мені на товарущі... Сили немає. З'їздився я...— і одвернувся, ніби побачив когось здаля, а насправді, щоб сховати свої старечі сльози.

Андрієві хотілось сказати батькові щось тепле, співчутливе, хотілось заспокоїти його, мовляв, не такий вже він і старий і даремно так думає про себе. Андрій шукав слова, що розвіяли б батьків сум, що повернули б йому хоч трохи колишньої бадьорості. Та глянувши на батькову постать, він сам у ці слова не повірив. Дмитро Ілліч стояв, важко опершися ліктем на лещата; коліна його підломилися, голова схилилась на груди, а ліва рука звисла, немов нежива.

— Скільки ж це ти одмахав?— спитав Воронов і зашарудів рукою по неголеній щоці.

Дмитро Ілліч підвів голову. Скільки? З двадцяти двох він на паровозі, незабаром йому прогуде шістдесят. Здається, так небагато, здається, він ще нічого не встиг, а проте за плечима тридцять сім років... Тридцять сім кур'єрських, громохких років, і життя наближається вже до вихідного семафора...

— А тепер ось порадьте — думаю на маневри переходити, все ж спокійніше воно...— зітхнув він.

Гринько заплющив очі і торкнув свою ріденьку борідку. Він сам думає над цим, та все не рішиться — нудно на маневрах.

— А справді, шкода з поїздами розлучатися,— знизав плечима Дмитро Ілліч.— Та хай тільки конкурс пройде, а тоді і на маневри можна буде, і на маневрах напевне знадоблюся... Ти не думай, голубок, що я здаюся, та на печі кістки свої збираюсь складати... Ще, братику, повоюємо!..

Старий усміхнувся, жваво змахнув розкритою долонею і обернувся до друзів. Адже друзі нічого не знають... І чи може він не поділитися з ними своєю новиною?..

III

Кілька разів на день до паровоза приходив майстер. Він ставав віддалік, спускав з лоба окуляри і стежив за кожним рухом молодого машиніста, що в білій з чорними смугами майці, сидячи карачки, порався коло дишел і щось голосно наспівував. У нього спід кепки вибилась чорна пасма волосся й прилипла до лоба; засмагле, давно неголене обличчя від сажі й поту вигляділо ще чорнішим. Коли Андрій підводився, старий майстер бачив широкий розльот його плечей, круті груди, руки, що грають твердими м'язами, і в нього виникала думка, що такими руками можна робити все, навіть паровоз перекинути...

Він підходив ближче, клав руку на Андрієве плече.

— Слухай, друже, ти обережніш...

Андрій витирав з обличчя піт і трохи здивовано дивився на майстра.

— А то гляди,— продовжував майстер, ховаючи у вусах посмішку,— повернешся невдало та й перевернеш машину шкереберть...

І обидва голосно сміялися.

За ці дні Андрій трохи зблід, голова його обважніла і смугляве обличчя густо поросло чорною шерсткою бородою. Вночі, прийшовши з депа, він ледве встигав роздягтись і падав у ліжко. А щоб прокинутись якомога раніш, підкладав під голову кулак замість подушки. Вранці на його пом'ятих щоках незмінно рожевіла широка смужка від кулака і з стомлених напіврозкритих очей виглядав споловшений сон. Спати було ніколи. За час ремонту паровоза треба було наполягти й на навчання — наближались випускні іспити. І коли знайомий бас удруге розтинався в ранковій тиші виселку, він залишав книгу і поспішав до депа. Знову непомітно вигорав день. Лише наприкінці роботи почував, як страшенним якимсь тягарем сповнювалося його тіло. Та думка про перемогу викликала у нього новий і свіжий приплив бадьорості, за нею він забував утому, і тільки вона давала йому сили, щоб поринати в науку. Проте Андрій дуже ясно розумів, що перемога

ще не така близька і що смакувати її зарано. А вчора на комсомольських зборах секретар осередку Мишко Бучнів взяв Андрія за лікоть і відійшов з ним у куток.

— Сьогодні перевіряли показники... У тебе дикі перепали ...— сказав він з неприхованою тривогою.— Дуже неприємне становище — всього дві машини в конкурсі, а тут і ти здаєш... Дуже загрозливе становище...— Він схвильовано змахнув руками і переступив з ноги на ногу. Хоч Андрій і знав, що за останній місяць на його паровозі були перепали, та не думав, що вони такі великі й навіть загрозливі. Стояв, схиливши голову, і мовчки розглядав свої долоні, де в зморшки глибоко в'ївся мазут, наче шукав у них відповіді. Потім рвучко підвів голову, і Бучнів побачив, як раптом спалахнули його очі і на висках налилася синенька гадючиста жилка.

— Нічого, Мишко, ще подивимось...—сказав уголос.—Все ж, я не думаю, щоб осоромились...

Все це зіпсувало Андрієві настрій. Тому на зборах він не підійшов до Лізи, не знайшов хвилини, щоб сказати їй хоч кілька слів за ті два тижні, що вони не бачились.

Коли виходили, Ліза взяла Андрія за руку і притулилась до його твердого плеча. Мовчки вони пішли насипом. Холодні струмочки рейок, виблискуючи, бігли коло їхніх ніг, десь далеко вливаючись у темряву. Легенький вітрець налетів спереду й розпатлав волосся. Ліза глибоко зітхнула і в ту ж мить відчула, як в легкому тремтінні ширяться Андрієві груди, набираючи свіжості. Ліза заглянула йому в обличчя. Вони спинились... Над містом ішла ніч. І тут, на околиці, її прозору синяву розсікали прожектори могутнім і упертим сплетінням вогнів. В цьому світлі прохожий бачив на насипу два профілі, що злилися в один...

... Вони збігають з насипу, і перед ними розливається світла зелена вуличка. Ліза йде, схиливши голову. Мовчить. Знову він поспішає,— той самий конкурс і робітфак,— за всім цим для неї не лишається ні часу, ні уваги. Ось він завертає в її вуличку... Андрій стискує їй руку, нахиляється до її обличчя:

— Ти гніваєшся на мене?

Вона хитає білявою головкою,— ні, вона не гнівається на нього й не ображається, вона все розуміє, але...

Андрій теж це розуміє, та що поробиш?..

— Нічого, ось конкурс пройде...— говорить він тихо і замовкає.

* * *

За останнім постом стрілочника кінчився виселок. Пропливли горбаті хатки, трохи хиталися, ніби кивали лисим верхів'ям, голі дерева. Андрій виглянув у вікно. Внизу, під колесами, угиналися рейки, шпали угиналися, здавалося, дихала земля, розгублено і важко. Позаду, похитуючись, грюкаючи на стиках,

мчали темночервоні „пульмани“, здіймаючи золотий вихор пилюги. А назустріч біг степ, оперезаний крицевими витками рейок, біг кудись далеко вгору. Андрій голосно співав, колеса підтакували йому упевнено, чітко; в русі народжувалася радість, поривчаста, як вітер...

Андрій підхоплювався з місця і, хитаючись, широко розставивши ноги, ставав серед будки.

— Ну, як? — кричав помічникові.

— Бере на красоту! — всміхався помічник.

З тендера виліз кочегар. Обличчя його було густо вкрите сажею, лише білки очей грали разючою білістю.

— До біса спалили,— сплюнув він.— Півтендера перегорнув... І вугіллячко нічого...

— Півтендера?— ледве чутно повторив Андрій, розгублено дивлячись кочегарові у вічі.

Повагом зсунув на потилицю кепку, ще тихше додав:

— А ти кажеш — бере... Що ж це?..

Одкинув дверцята шуровки, нахилився. У нього над перенiссям злилися брови, губи стиснулись і перекосились.

— Ти, брат, топити не вмієш,— крикнув так, що не можна було не почути. Помічник дивився зза його плеча. А машиніст кричав, заглушаючи гуркіт машини й зойк полум'я:

— Аж он попід трубами прогоріло, бачиш? З боків нічого нема, свічки навкруги, а ти посередині гору накидав...

Гримнув дверцятами і долонею витер лоба.

— Пройди різаком. Я топитиму...

Андрій висунувся у вікно. Вітер полоснув в обличчя шерсткою прохолодою і побіг далі, несучи якусь невгамовно-бадьору, безконечну пісню.

Давно, коли Андрій ще тільки починав працювати, батько взяв його з собою на паровоз. І перше, що зразу ж впало у вічі хлопцеві, був батьків спокій. Жодного зайвого руху, жодного зайвого слова, рука, що твердо лежить на ручці гальма, погляд пронизливий і гострий, спрямований у далечінь,— все це назавжди лишилося в Андрієвій пам'яті.

Він намагався перейняти цю батькову вдачу, намагався виховати в собі цей спокій, але йому завжди чомусь доводилось поспішати, хвилюватися, метушитись...

Ось і тепер... Як можна бути спокійним, коли з кожною поїздкою на його паровозі нові перепали!.. Старий помічник захворів,— з ним, напевне, не було б цього... А може й не тільки помічник винен?..

Усю дорогу топив Андрій. Він не виходив з будки навіть на стоянках, використовуючи цей час для чистки топки, і за кілька годин йому вдалося встановити нормальне горіння. Передзвонюючись буферами, йшли запорошені глухі „пульмани“. Кінчався довгий, важкий перегін. І раптом побачив Андрій, як знизу, од коліс, потяглася блакитна стрічечка

диму. А як підходили до станції, почув важкий тривожний стукіт. На станції скочив. Курився головний підшипник і смерділо розтопленим металом. Андрій торкнувся до шийки й обпік долоню. Було ясно: витопили підшипник. Гукнув помічника. Той підбіг, сполошено зиркнув на куриво, потім на машиніста, ледве вимовив:

— Витопився!

— Витопили! — гаркнув Андрій. — Ти заливав?

Помічник кивнув головою. Андрій одкрутив маслянку. Почервонів. Тихо крізь зуби вицідив:

— Що ж ти заливав, шляпа? — і ткнув пальцем у маслянку.— Та подивись хоч...

У маслянці не було гноту.

Заплющивши очі, він шепотів щось у вітер. Звичайно, тепер на всьому крапка... І як це він?.. Старий, бач, не прогавить...

Похитуючись, стояв біля вікна, ховаючи від бригади сум і розгубленість...

IV

Дмитро Ілліч, попихкуючи люлькою, сидів коло вікна. Паровоз біг у глибоку каламутну далечінь, надвоє розриваючи темряву жовтим вогнем очей. В степу розтавав сніг, і земля парувала терпкими солоними пахощами. Блукала весняна дурмотна свіжість. Степ зітхав. І вітер вогким соковитим диханням обпалював машиністове обличчя. Дмитро Ілліч пожадливо хапав ротом повітря, захлинався ним і довго кахикав. Може, саме тепер, за кілька сотень кілометрів, так само сидить похитуючись Андрій.

— Машина, каже, у мене не того... Ач який! А ти зроби, щоб вона була „того“... Зумій!..

В задушній будці тремтіло жовте гойдливе світло; зверху біля манометра і водомірного скла хиталися ліхтарики, розбризкуючи навкруги вохряні розпливчасті плями. Лише коли помічник відчиняв дверцята і кидав у топку вугілля, пітьма здригалася, спихувала раптом начищена мідь арматури й запалювалося помічникове обличчя. І тоді понад паровозом, за ним, десь угорі, в повітрі, клубився вогняний пухнастий хвіст. Дмитро Ілліч поволі підводився і зазирав у топку; звідти вилітав гарячий стогін і зажерливе шипіння.

— Ну й палиш ти... — чмихаючи люлькою, кахикаючи, кричав помічникові. Той задоволено посміхався, витирав паклею тверді долоні й запитував: — Що, погано?

— Еге... Якби всі так палили, то воно ще можна б жити...

Дивився на тендер, там масно виблискувало вугілля, і в ньому мишею поралася невеличка, в'юнка кочегарова постать. Він повертався до вікна. Позаду, у пітьмі, хитаючись, підморгував йому сигнальний ліхтар жовтим запорошеним

оком. Трохи схиливши голову, прислухався. Дихав паровоз рівним гарячим та важким диханням, і цей могутній подих народжував у машиніста упевненість і спокій. Спід попелястих гілочок брів він поглядав на свого помічника і раптом згадав Андрія; напевне й Андрій так само гарячий у роботі, як і цей моторний юнак...

— Андрій,— шепотів старий,— інженером буде... Голубок... Командиром...

Майже щодня він приходив із школи з подертими штанами — спускався верхи поручнями, і батькові доводилось читати невелику лекцію з поведінки. А одного разу не вистачило слів, і тоді у Андрійка несподівано пишно розцвіли вуха... А тепер цей Андрійко викликав батька на змагання. Життя!..

За вікном, десь в далечині свіжим трав'янистим вогником мигтів перший семафор. Засвітився обрій, заблищав манливо безліччю розсипаного квітчастого намиста.

... Зміна є... Для неї семафори в життя відкрито... А він? Ще ось трохи, і, гляди, останні атмосфери спадуть...

Дмитро Ілліч дістав з кишені годинника, підвівся і, простягши до ліхтаря руку, примружив очі:

— Прийдемо як слід, хлопці, точно.

Він сидів коло вікна, вітер лоскотно обпалював йому обличчя, а назустріч бігли, маячіли квітчасті вогники...

V

Андрій знову взяв із стола газету, розгорнув і упився в неї важким нерухомим поглядом. Перечитавши кілька рядків, він роздратовано зім'яв її у руці, кинув і почав маршувати уздовж кімнати. В газеті сповіщали про наслідки змагання; на першому місці стояв паровоз його батька, Дмитра Ілліча Заливадного... ... Тепер хоч і на очі нікому не показуйся... Буде вже старому з чого посміятися... Сором... А Ліза?..

Вмить він уявив собі: Ліза дивилась на нього спідлоба, іронічно посміхаючись: — Ну й переможець... Що казати...

Він підійшов до дзеркала, довго вдивлявся і, докірливо хитаючи головою, тихо вимовив:

— Шляпа!..

Ляснув себе по лобі і зробив таку гримасу, що сам мимоволі зареготав. Знову почав ходити, щось курникаючи і голосно сміючись тим сміхом, за яким ховаються роздратовання і прикрість. Сів на ліжко й сидів довго, підперши голову обома руками. Потім узяв із стола клапоть паперу, згорнув його прямокутничком, квадратом, розгорнув стрічкою, рвав на дрібні шматки.

Він підвів голову і раптом відчув тишу. Десь далеко під підлогою скребла миша, на стіні глухо, спотикаючись, тупотіли „ходики". Час від часу доходив стогін заліза, здавалося, хтось гострив ніж — це старий Султан ходив у дворі на цепу.

Андрій вийшов. Йому назустріч, крутячи хвостом, біг Султан. Підбігши обнюхував ноги. Андрій помітив собаку лише тоді, коли наступив йому на лапу і той заскавчав на весь двір.

Вуличка була широка, піщана. Уявною лінією, що відділяла небруковану дорогу від тротуара, виструнчилися молоденькі каштани. Далеко на розі щойно засвітився ліхтар. Звідкілясь дійшов приглушений вереск трамвайної осі. Андрій ішов, загрузаючи в піску, і дивився в порожню далечінь вулички.

Адже колись він і топити не вмів... Брязкотів лопатою об стінку, у дверці не потрапляв. Машиніст сміявся: — Ти мені паровоза розіб'єш... Ліза вдома тепер... Він розповість їй про все, розділить з нею свій сум. Ліза зрозуміє його... Але батько...

* * *

Та коли приїздив з поїздами на ту станцію, де жили батьки, не йшов до них, не зважувався він побачитися з старим. Тільки за якихось два тижні вирішив піти.

Він здибався з батьком у депі. Дмитро Ілліч зустрів сина, як і завжди, ласкаво. Навіть Андрієві здалося, ніби з якоюсь особливою увагою зазирає йому батько у вічі. Але в цьому погляді він не знайшов ні гордощів, ні іронії, хоч і чекав на них. Дмитро Ілліч взяв його за лікоть:

— Що новенького розкажеш, синку?

Але син нічого не відповів. Черевиком шарудів у барвистій жужелі, що іскрилася на сонці, крадькома глянув на батька. Дмитро Ілліч був у своїй незмінній чорній тужурці з білими опуклими гудзиками,— вона трохи мішкувато сиділа на його прямокутних плечах,— та в невисоких, завжди вичищених чоботях. У нього під запалими очима ніби забилась сажа, потемніли смужки невигойної втоми, і коротенька кучерява борідка ще більше посивішала.

— Постарів батько... Страшенно постарів... — подумав Андрій і знову глянув на старого. Перебираючи пальцями сріблясті кільця борідки, Дмитро Ілліч дивився теплим проникливим поглядом:

— Ходімо, проводиш трохи. Аж он де мою куцу напувають...

Андрій подивився в той бік, куди старий простяг руку.

— Так це ж маневрушка,— не розуміючи глянув на старого.

Дмитро Ілліч посміхнувся широко й одверто:

— Вона сама... Вже другий тиждень на ній...

Ця новина розвеселила Андрія. Він ніколи не сподівався, щоб батькова натура ужилася з спокоєм маневрів. Не вірив

тим батьковим словам, що в депі говорив колись старий друзям...

— От це розумно,— жваво промовив він,— ще на один десяточок сили збережете... Дуже розумно...

Коли вони спинились біля паровоза, Дмитро Ілліч поклав на Андрієве плече важку руку:

— І чого б ото сумувати, чудаче? Думаєш, не видно? Це вже ніяк не розумно,— кахикнув він і підморгнув лівим оком.— Все ж у тебе в руках...

Андрій запалив цигарку і, дивлячись на згаслий сірник, ковтнув трохи диму.

— Що ж, мабуть, ваша правда, досвіду мало, на цей раз ваша взяла...

Дмитро Ілліч зліз на паровоз і, виглянувши з дверей, весело сказав:

— Набудете, ще й нас перевершите.— І махнув рукою:

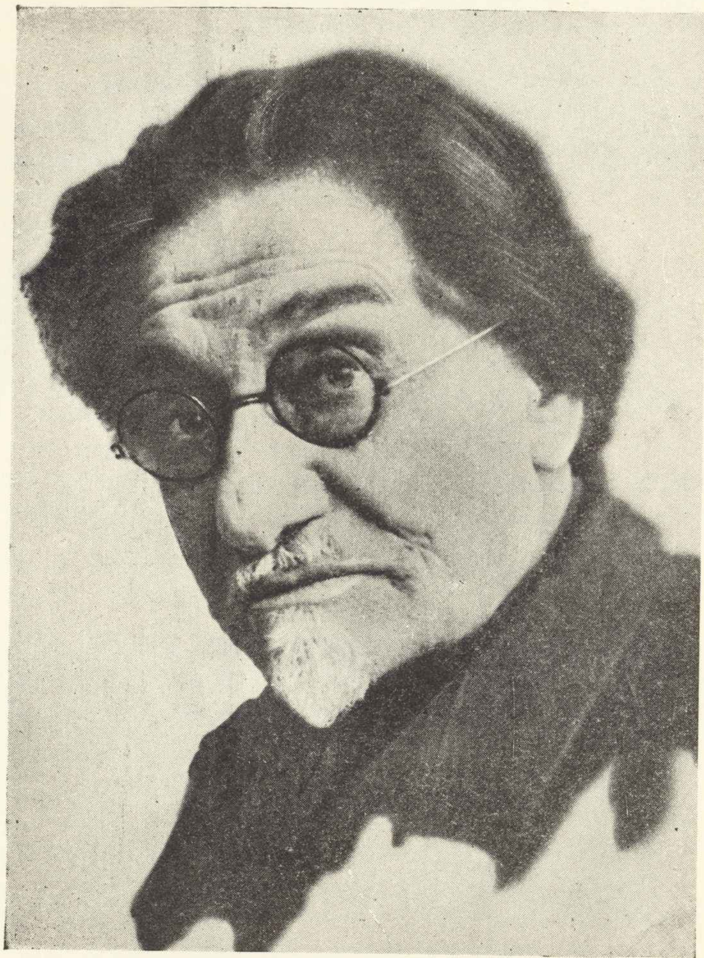
— Бувай... Ще побачимось.

Паровоз здригнувся і, захлинувшись парою, покотив дзвінкою колією. Старий висунувся з вікна, дивився вперед. Його спина не вміщувалась у вікні, тому він просував тулуб трохи боком і правим ліктем спирався на залізне підвіконня. Андрій затягся густим димом, кинув у жужіль цигарку.

В променистій жужелі розбризкувалось сонце. Синенькою стрічечкою курився недокурок. Назустріч паровозові пішов стрілочник. У нього за поясом, наче снаряд, звисав шкіряний футляр з сигнальними прапорцями. Стрілочник перекинув підойму і застиг, гордовито відставивши вперед ліву ногу. На стрілці паровоз хитнувся, над ним, угорі, біле клоччя пари зірвалось і вмить розтануло.

Гуркоту вже не чути було.

Паровоз котився в глибоку сонячну далечінь, і його, здавалося, наздоганяли дзвінкі струмочки рейок.

АКОП АКОПЯН
Народний поет Вірменії і Грузії

ЕРІВАНЬ

СПІЛЦІ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ВІРМЕНІЇ. НАРОДНОМУ ПОЕТОВІ ВІРМЕНІЇ І ГРУЗІЇ АКОПУ АКОПЯНУ

Дорогий Акоп Акопяне!

Радянські письменники України палко вітають Вас, ветерана вірменської пролетарської поезії, поета і громадянина великого Союзу братніх республік в день Вашого семидесятиліття.

Бажаємо Вам — основоположникові пролетарської поезії Вірменії, старішому пролетарському поетові-більшовику Радянського Союзу — довгого плодотворчого життя.

Сенченко, Кириленко, Тичина, Панч, Корнійчук, Микитенко, Смолич, Яновський, Копиленко, Головко, Фефер, Квітко, Іван Ле, Первомайський, Ушаков, Рильський, Гофштейн, Усенко, Кочерга, Забіла, Іваненко, Коваленко, Арк. Любченко, Бажан, Сосюра, Кулик, Патяк, Терещенко, Щупак.

3 червня 1936 року
Харків.

Акоп Акопян

НА ЧЕРВОНІЙ НА ВЕСНІ

Жить?
Як жить, то тільки на весні,
Коли скресають води,— й шум,
Могутній шум
встає від гомону, від дум.
І зелень ще така — як в сні.
Як жить, то тільки на весні.

Бій?
Боротись — тільки на весні,
Коли громи і градний струм,
і блискавок веселий сум!
Збіжиш на гори, вийдеш в лан —
стихії плине океан.

Смерть?
Умерти — тільки б на весні,
коли потоки рвуться з гір,
в долину з гір, на смерть у вир.
І нас геть змиє на путі;
по нас — лиш бульки золоті...

З вірменської переклав
Павло Тичина

Акоп Акопян

ЗАВОД

(ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ МАЛЮНОК)

То не сад, то не ліс, то гордо стирчить
І залізо й чугун.
Ой там замість трав там колюча сіть
переплутаних струн.
Ні криниць,
ні пташини —
тільки біг, тільки гамір коліс
у безумнім концерті машини.

Ой, там спека і чад, задихається люд!
не струмні дзюркочуть — струменем піт.
Цвіт —
кров виступає, капає в труд.
А навкруг:
крики,
димарі великі
і дим у формі дуг...

З вірменської переклав
Павло Тичина

пей-
стет-
зного

Г. Гельфандбейн

ПОЕЗІЯ СОЦІАЛІСТИЧНОГО КИЄВА[1]

Видана у 1932 році відома збірка поезій Максима Рильського „Знак терезів“ справді була поворотною, етапною в його творчості збіркою. Найвидатніший представник колишньої так званої української школи неокласиків, Рильський недвозначно здекларував у цій книзі відхід від позицій, що він їх посідав протягом 20 попередніх років своєї літературної діяльності, категорично проголосив початок своєї творчої перебудови. Але далі загальних декларацій власних обов'язків як поета і громадянина, далі риторичних роздумувань над найрізноманітнішими питаннями Рильський у збірці „Знак терезів“ не пішов. У цій книзі вже небагато було від старого Рильського з його ігнорацією громадського життя й соціальних проблем, з його пасивним спогляданням і естетським милуванням картинами природи, алеж надзвичайно мало було ще елементів нового Рильського. За деклараціями, які свідчили про щире й конкретне усвідомлення поетом завдань перебудови, мусила піти певна творча продукція, поетичні твори нової, вищої якості. Збірка „Київ“ саме й становить собою (правда, далеко ще недовершений) зразок такої поезії. Ця книжка ні в якому разі не вичерпує усього написаного Рильським після „Знака терезів“, вона фактично являє собою цикл віршів про соціалістичний Київ, прекрасну столицю оновленої більшовицької України.

„На вулицях старих у молодій красі проводять дерева свій комсомольський пленум“ — читаємо на першій сторінці книжки „Київ“. Поряд з подібними, справді новими, зовсім незвичними для Рильського і своєю лексикою і образністю виразами зустрічаємо в нього й такі — „І з живоносного стебла назустріч животворним бурям багряна роза розцвіла“. Якщо абстрагуватися від конкретного змісту цих слів, то вони можуть здатися архаїчними. Але варт пригадати, що це сказано про новий Київ, і стане ясною влучність і доцільність усього наведеного вислову. Так старі слова починають звучати по-новому; досвідчений майстер наочно доводить, що всі формально-стилі- ичні елементи твору зумовлюються змістом, несуть у собі певну змістову нкцію. От чому зовсім не традиційно звучить у Рильського **октава**, от у навіть **гекзаметр** не лякає читача, який може спитати словами са- поета: „Чом би гекзаметром, справді, про Київ новий не співати?“ свій великий творчий досвід, всю свою складну майстерність мобілізу- Рильський для кращої реалізації основного завдання: розкриття в ху- х образах трьох дійсностей Києва — минулої, сучасної й майбутньої.

Максим Рильський, „Київ“. Поезії. Держлітвидав. 1935 рік. 44 стор.

Колись Рильський пишався удаваним об'єктивізмом своєї творчості, — про що б він не писав, його поза лишалася однаковою: псевдоолімпійська урочисто-застигла заспокоєність. Життя вщент розбило цю фальшиву, чужу радянській літературі позу. Не „добру і злу внимая равнодушно“, а хвилюючись, весь час не приховуючи свого особистого ставлення до тих або інших фактів, розповідає Рильський про те, що найбільше вражає його в новому Києві. „Це все близьке для мене, все зрідні, ба навіть більше, це живе в мені“ — запевняє він в одній з кращих поезій збірки і далі каже: „люблю я здавна Київ, любов'ю теплою, як ніжний син“. Досить часто з почуттям гострої огиди згадує Рильський минуле Києва: середньовіччя, коли „про священність павуків, про недоторканість удавів герольд підкупний гомонів“, ще з більшою силою пише він про роки громадянської війни, гостро викриває численних „рятівників“ — катів трудящого народу, які „ім'ям отчизни, честі і любові грабіжницький благословляли шал“. Всі ці екскурси в стародавню і недавню історію Києва ще збільшують любов поета до оновленого соціалістичного міста. У збірці „Київ“ він виступає як справжній радянський поет, свідомий і відданий патріот нашої прекрасної соціалістичної батьківщини.

Не всі твори, включені поетом у розглядувану книжку, заслуговують на однаково високу оцінку — два-три з вміщених тут віршів хибують на зайву риторичність, голу розсудливість. Алеж в решті щасливе органічне поєднання високої ідейно-тематичної напруги з емоційністю, художністю, виключною виразністю. Відомо, яким послідовним пейзажистом був Рильський у минулому. Праці над пейзажем він не залишив і тепер. Але як грунтовно змінився самий підхід Рильського до пейзажу, як органічно включає його поет у загальну описувану ним панораму реконструкції вулиць і душ, у всю цілеспрямованість київського циклу. Ось, наприклад, уривок з вірша „На березі“:

Ці пагорби легкі, ці дерева могучі,
Дніпро, що розметав єдвабні рукави,
Будинки ці стрімкі, ці жовторебрі кручі,
Це маріння піску, каміння і трави,
Ця далеч, ці ліси в струмистому тумані,
Ці схили, де росте полин та звіробій,
Оркестру мідний рев, трамваїв дзеленчання,
Роботи й спочиву розмірно-певний стрій,
Цей чорносизий дим над весняним Подолом,
Дух фарби свіжої, асфальт у казанах,
І пляж, де губиш лік тілам брунатно-голим,
І жвава метушня залюблених комах,
Цей світ, обведений небесною стягою
І переламаний крізь безліч людських призм,
Приплив одним шляхом з Батумом і Москвою
В розлогий океан, що звуть — соціалізм.

На цьому уривкові надзвичайно легко переконатися в новій якості пейзажу в Рильського; колись він захоплювався самодостатнім пейзажем, естетськими малюнками природи як засобом абстрагуватися від об'єктивного

життя, від громадсько-соціальних питань, тепер через новий соціалістичний пейзаж він просто приводить до певних політично-філософських висновків. Цей засіб нового використання пейзажу посідає надзвачайно важливе місце в усій книжці Рильського.

Прекрасне місто-сад, про яке могли лише протягом сторіч мріяти утопісти, розквітає на березі Дніпра. З радістю ще й ще раз придивляючись до цієї казкової дійсності, поет запитує:

Хто ж дав нам молодість і силу,
Мій рідний городе, обом?
Хто мертвих літ незрушну брилу
Тонким різцем і долотом
На постать обернув прекрасну,
Де порив, полум'я, пожар
Міцні й прозорі, мов янтар,
Де дні палають непогасно?

На це запитання автор далі сам і відповідає — „їх звуть більшовики". Як про своїх вчителів і найбільших друзів говорить далі Рильський про більшовиків, найпалкіші і найніжніші строфи присвячує він будівникам нового небаченого світу. І, будучи послідовним, виходячи з усієї художньої системи книжки, в образі садовника виводить поет того, хто щоденно піклується за новий Київ:

Здавна славний садами, увесь він зробиться садом,
Цвітом увесь процвіте, нові заквітчає будови,
Та ж недаремне в столиці зеленій слідкує за ладом
Старший садовник — Павло, що по-батькові зветься Петрович.

Згадка про тов. Постишева — єдина у збірці „Київ" згадка про конкретну людину, немає в ній і якогось збірного синтетичного образу більшовика. „Більшовицький розум наполеглий, життя будує із нової цегли" — пише поет; поряд з новими будинками ростуть і нові люди, реконструюється не лише місто, а й душа людини. Та Рильський не показує ще цього складного і хвилюючого процесу і хоч, говорячи про себе, він далі каже — „дивлюсь я на людей, читаю в їх очах, стискаю руки їм, вслухаюся в розмови", але що саме бачить, про що чує — покищо не розповідає.

В одному з кращих творів збірки, що просто так і зветься „Я і Київ", Рильський пише:

Підношу з повним кухлем
Я тост за береги Дніпра,
За тих людей, що окрилили
Цей город гордий та безкрилий,
Кого взиватимуть віки
Ясним ім'ям: більшовики.
Я молодий, бо з молодими!
Я — сто чортів, п'ятсот відьом!
Поневажаю разом з ними
Харона ветхого пором!

Творити хочу я, карамба!
Тесать, рубати, будувать,
Охоти теслям додавать
Тугими приструнками ямба,
А як зайдеться на війну —
В найвищу вдарити струну,
Щоб найсильніш рука стискала
Меч, викуваний із орала.

Важко переоцінити важливість цих рядків. Поет оголошує себе мобілізованим, надзвичайно енергійно висловлює прагнення діяти, працювати разом з тими, „кого взиватимуть віки ясним ім'ям: більшовики". Будемо ж чекати наступних книжок тов. Рильського — цього видатного майстра радянської поезії, нових творів, у яких, ми певні, він дасть ширший показ нашої прекрасної дійсності, виобразить наших людей на весь їх могутній зріст.

Ол. Жданович

ЗМУЖНІЛА МОЛОДІСТЬ ПОЕТА[1]

І. Ю. Кулик — це автор таких видатних поетичних творів, як „Чорна епопея“, „Карачай“, „Ніагара“, „Робітниця Шура“ та інші. І розглядати будь-яку нову збірку поезій Кулика, цілком обминувши згадані тут твори, майже неможливо. Зробити це так само важко, як важко, наприклад, характеризувати останні поезії П. Г. Тичини, зовсім обминувши його „Псалом залізу“, „На майдані“, „Вітер з України“ тощо.

„Чорна епопея“, „Карачай“, „Ніагара“ і ряд інших творів глибоко і назавжди увійшли в поетичну характеристику І. Ю. Кулика, і без них всяка рецензія чи стаття були б надто неповними.

Творча путь І. Кулика — це путь пролетарського поета. Його найкращі твори на всіх попередніх етапах яскраво характеризують автора як поета пролетарського інтернаціоналізму. І передусім читача вражає величезний тематичний діапазон Кулика. В „Чорній епопеї“ перед нами встають картини бездушного дикунського знущання колонізаторів - хижаків над неграми і ріст революційних настроїв у пригноблених. Про тяжку долю поневолених Західної України і про гнів до кривавих гнобителів говорять „Коломийки“. Поет переносить читача то до шумливих вод Ніагари („Ніагара“), то на вершини Кавказа („Карачай“), то розкриває сторінки давнього минулого, то з натхненням співає гімн людям своєї прекрасної батьківщини.

І відображаючи життя негрів, чи кавказьких горців, чи західноукраїнських селян, автор щоразу надзвичайно майстерно, як справжній художник слова використовує фольклор народів, безмежно збільшуючи і збагачуючи цим свою поетичну культуру. Але мало сказати — використовує фольклор як художник. Треба сказати точніше — використовує як пролетарський художник, як поет пролетарського інтернаціоналізму. Не фальшива екзотика, яка часто створювалася буржуазними фальсифікаторами „любителями народної словесності“, цікавить Івана Кулика. Ні. Поет використовує в фольклорі народів те, що правильно відтворює життя, те, що відображає прагнення і настрої мас, те, що дихає невблаганним гнівом до експлуататорів - панів. І беручи народні пісні, автор уникає всякого „безстороннього“ копіювання. Пролетарський поет, художник - реаліст Іван Кулик максимально загострює соціальне спрямування фольклору, максимально загострює в ньому лезо класової ненависті до гнобителів.

Широкий драматичний діапазон, пролетарський інтернаціоналізм, многогранність поетичної культури, відсутність всякої споглядальної безсторонності, а натомість максимальна ідейна цілеспрямованість поезії, могутній гнів до класових ворогів — ось частково ті найголовніші риси, які є невід'ємними в характеристиці поета.

[1] І. Кулик, „Змужніла молодість“. „Молодий Більшовик“. Київ — Одеса, 1935 р.

Добір поезій, що складають нову збірку Кулика „Змужніла молодість“ безперечно, не випадковий. Не випадкова і сама назва книжки.

Поезії „Змужнілої молодості“ розкривають перед нами насамперед одну з найтиповіших рис Куликової творчості. Це натхненна, віддана любов до своєї соціалістичної батьківщини, до партії до її мудрих вождів:

І думка цим насталена,
І серце б'ється цим:
На Леніна, на Сталіна
Рівняй ходу завзять.
І мозку кожний гран мого,
І кожний подих рим,
І кожну мить життя мого —
За партію віддать!

(„Пісня про моряка і пілота“).

Цей радянський патріотизм, почуття безмежної любові до партії наснажує пісню поета глибоким більшовицьким оптимізмом. В одній з кращих ліричних поезій „Лист V“ поет говорить:

Учора син сказав: — Ти вже старенький, тато.
У люстрі видко — ти ж постарів, постарів.
... А тільки ж тридцять шість разів ротатор
Циліндром обернув за знаком костурів...“

Але жодної меланхолійної нотки не викликає в поета ця констатація пройдених літ, бо чи ж може бути властива поетові меланхолійність, коли він відчуває всю велич своїх днів, коли він бачить розквіт своєї вітчизни, її запашну молодість. Ні, поет ще молодий — соціально молодий, „хоч і літами літній“.

Хоча все глибше я занурююсь у ніші
Прогнозних спогадів і перетворних строф:
Але хіба Москва не стала ще юніше,
Коли заглибилась натхненно у метро?
Але хіба Москва на мить єдину летом
Загаялась у вись, коли пірнула вглиб?
Ні, я не перестав цвісти її поетом
І не заплутався між календарних глиб.

Щира любов до своєї молодої розквітлої країни нерозривно поєднується у поета з мотивом глибокого, теплого почуття до найжиттєрадіснішої, найбільш творчої й ентузіастичної сили цієї країни — до молоді, до комсомолу. Автора захоплює творче завзяття комсомолу, він любить його бо бачить у героїчнім комсомолі передових, натхненних, хоч ще й „безвусих“ творців нового суспільства, бійців, що твердо стоять на варті кордонів великого Союзу.

Вони на дно морське спускаються в ЕПРОНІ,
Під хмари зносить їх аероплан;
Загоном танковим чатують на кордоні
Ударну фабрику й плідний колгоспний лан.
І води Арктики закрижано - солоні,
Жагучі тропіки, і Гамбург, і Мілан,
І Йокагама, й Лондон знають добре
Наш прапор вогневий, блиск нашої зорі
І покоління віддано - хоробре,
Що будить піснею простори всіх морів".

(„Промова")

З цим комсомолом автор відчуває себе ще юнішим, ще міцнішим „Буяй же, комсомол,— говорить поет,— і квітни, й молодій, і далі молоди нас". Цей радянський патріотизм, ця велика любов до вітчизни, до її людей ще більш заглиблює образ поета, як поета пролетарського інтернаціоналізму. Любов до життя, любов до молодості й молоді, глибокий більшовицький оптимізм, що по вінця сповнює поезії Кулика, робить його поезію справді емоціональною, глибоко хвилюючою.

Емоціональність віршів І. Кулика надзвичайно змістовна, вона випливає з безмежної, вдумливої любові до життя, вітчизни і партії, вона насичує кожний подих, кожний рядок його поезій. Ця глибока змістовність емоціональності поезії Кулика характеризує творчість поета і на попередніх ранніх› етапах і сьогодні в останніх поезіях.

Збірка „Змужніла молодість", охоплюючи ряд поезій, датованих 1921 22, 28, 29, 33, 34 і 35 рр., дає повну можливість переконатися у вірності наших висновків. Стверджують це і рання поезія „Зелене серце" (1921 рік), і поезія „Ім'я його — прапор", написана в 1935 році. Емоціональність поета випливає з глибокого оптимізму, любові до життя, випливає з того, що поет відчуває себе членом великого творчого, героїчного колективу.

Сумувати — хіба ж це можна!
Хай оті — безпорадні і хворі,
А послухайте, як омоложено
Мій голос звучить у „Моторі"!
Зелене серце. Роз'ятрене.
З наливними весняними пуп'янками.
— Майбутнє червоними ватрами
Для нас. І для мене. Бо з вами я.

(„Зелене серце").

Водночас поезії рецензованої збірки дають можливість певною мірою простежити процес творчого змужніння поета. Запальна молодість перших поезій („Зелене серце", „Лагерний збір", „Артьомовка Шура") стає, так би мовити, поважнішою, монументальнішою. Молодість

не зникає, вона тільки стає змужнілою. Це творче змужніння поета, передусім, виявляється в тому, що словесну щедрість перших поезій поступово заступає максимальна ідейна навантаженість кожного слова, кожної фрази. Поет надзвичайно економно користується з словесного матеріалу. Візьмім, хоч би вже згадувану „Пісню про моряка і пілота". Розкриваючи нову суть, новий зміст героїзму наших радянських пілотів і моряків і показуючи, що саме веде їх на подвиги, поет говорить:

Моряк, що вростає в штурвал,
Пілот, що крило простяг,—
Брехня, що шукають вони небезпек
і смерті шукають уперто.
Вони атакують смерть
і борються за життя...

Чи є тут хоч одне зайве слово?! А як багато сказано хоч би цими двома рядками:

Бо їх не безумство хоробрих веде,—
о, ні — то мудрість хоробрих!

Отже, жодного зайвого слова. Фраза по вінця сповнена думкою. І скільки в ній разом із тим справжньої художньої, поетичної сили.

Так у процесі творчого змужніння поета завжди ідейні і завжди соціально насичені поезії його стають ще насиченіші, ще глибші й монументальніші.

Поважнішими стають і всі засоби поетики змужнілого автора. Навіть у метроритмічних конструкціях віршу, в окремих образах ніби відчувається змужніла молодість поета. Позаду залишились розхристані ритми, вибоїста мова, своєрідно задиркуваті порівняння, наприклад, ранньої поезії „Лагерний збір":

Півтори копи комси,
Окатої, прудкої тюльки.
Заджимало у таборі, як у вулику:
Ніби з сита,
Комсомольців хтось понасипав
Силу!
Ну, й балакуни!
Ну й задири!
— От, такі - сякі сини —
Посміхаються командири.

Це пройдений етап. Металеву чіткість ритму, прозорість мови, поважність і глибину порівнянь — все це набув поет у процесі свого творчого визрівання, і ми можемо в цьому ще раз переконатися, проглянувши ряд попередніх цитат, уже наведених тут, хоч і з іншого приводу.

Вміщені в збірці „Змужніла молодість" уривки з віршованого роману І. Кулика „Софієвка" знову таки розкривають перед нами тенденцію послідовного, невпинного росту поета. Кілька уривків з великого роману, звичайно, не дають змоги розглянути всебічно цей твір, але все ж таки не

важко помітити і з вміщених тут розділів, що „Софієвка" — монументальний роман, розгорнутий в надзвичайно широкому аспекті, і, позначаючись глибиною ідейно-художнього задуму, конденсуючи і максимально заглиблюючи досягнення попередніх щаблів творчості Кулика, становить новий етап у роботі поета.

Звичайно, не опис самої Софієвки, „що зросла од примхи пана", стоїть у центрі уваги поета. „... Зрештою, Софієва — лиш тло",— говорить він. Свій роман поет присвячує людині:

Ви ждали про Софієвку поеми?
А я її складу про Василя...

Хто ж цей Василь? Хто цей герой великого роману? Перші риси його портрету автор по суті дає цими рядками:

А зрештою — Василь був хлопець простий,
(Які ж бо справді хлопці мають буть),
Чимало в роки ті — четвертий, п'ятий, шостий,—
Таких було, але не в тому суть,
Я не кажу:
— Василь — то я, то — ми є:
Василь, то, може, дехто з нас.
О, днів моїх стобарвна веремія,
Ти знала стільки тих, що не погас
Їх слід, накреслений розжевреним вугіллям
В підпіллі, в Арсеналі й під Трипіллям...

Розгортаючи сюжет роману, автор вдало заглиблює тему твору яскравими ліричними відступами, що здебільшого позначаються великою змістовністю і, як завжди, чіткою соціальною загостреністю. Приміром, надзвичайно темпераментний і цікавий ліричний відступ про Одесу знаходимо в третій пісні роману. Поет з властивою для нього ненавистю до буржуазної фальшивої екзотики зриває романтично-екзотичний серпанок, яким частенько обгортали дореволюційну Одесу.

... та в час, коли Василь туди потрапив,
Що бачив у „Пальмірі степовій"?
— По „Дерибабушці" снують „арапи"
Й без ліку сутенерів та повій...
На Ланжероні — пляж, набитий вічно
Гнітючим місивом бридотно-в'ялих м'яс,
Й на Молдаванці — злидні гомеричні
Від поножовщини приходили в екстаз...

І поруч з цим які теплі образи, які щирі слова любові знаходить поет, говорячи про нову Одесу — радянську Одесу:

Так, це Одеса. Де ж бо ще на світі,
В якому місті, над яким з морів
Бринять такі безпечні й діловиті
Акорди сонця, хвиль і димарів.

Ви ж бачите, як гавань поновіла.
З радгоспів лави тракторних когорт
Дарами сповнюють гостинний порт.
В Мілан, Стамбул, Геджас і гирла Ніла,
Напнувши крила алих корогов,
Залізним роєм линуть теплоходи...

Не можна також обминути в „Софієвці" надзвичайно цікавої тенденції автора „зірвати" традиційні, стандартні образи, тонко, ніби мимохідь, висміяти шаблонні, застарілі аксесуари поетики.

О, і тепер, коли я на Кавказі,
Згадавши знов, Софієвко, тебе,
Дивлюся в небо (конче голубе!)
Одна з подібних постає оказій...

Одним легким штрихом, поставивши в дужки традиційний епітет неба, додавши до нього іронічне „конче", поет поставив епітет, так би мовити, в дуже „незручне становище". Надмірна потертість і шаблонність цього „постійного аксесуару" яскраво оголилася...

Особливо гостро і невблаганно пародіює Кулик те шаблонне з поетичного арсеналу, що з'являється для нього соціально-чужим, дисонуючим з його глибоко оптимістичними настроями. В тім же підрозділі „Софієвки" читаємо:

Отож мені замріяно належить
Зболіле серце вивернуть до дна
І затужить, без норми і без межі,
Що вже, мовляв, „не вернеться вона...

Значно гірше звучать ті місця, де тенденція „зірвати стиль" надмірно оголяється і підкреслюється недоречно акцентованою брутальністю фрази:

І солов'ї свистять — собачі діти —
і місяць горне гори в свій сувій,—
А це ж усе, відомо, для піїти —
Немов сурма коняці скаковій...

Не важко помітити, що поміж зразками тонкого ущипливого пародіювання шаблонних елементів поезії цей уривок дисонує своєю спрощеністю, навіть вульгарністю.

Цей зрив по суті є винятком в романі, але окремі збочення до недоречної спрощеності й оголеності є й у деяких інших поезіях збірки „Змужніла молодість". Це трапляється саме тоді, коли він ніби недосить впевнений в силі свого художнього слова, в належній переконливості показаного й тому переходить до оголеної публіцистики, до риторичних доводів. Це певною мірою стосується, наприклад, до віршу „Ескіз портрета". Яскраво, в гостро сатиричних тонах автор малює слизький, потворний образ дворушника:

Він глузуватиме з жовтоблакитних марень
(Бо він за акцію і справді проти мрій)
І душу викладе на стіл — „рубаха парень"!
І „щиро визнає" — ну просто „в доску свій"!

В кожному слові відчувається ненависть автора-більшовика до цієї бридкої і шкідливої постаті. Кулик як художник показує цей образ дворушника, але чомусь „висновки" з цього „портрета" автор робить іншими засобами, тобто не художнім показом, а шляхом оголеної публіцистики, оголено-лозунгових доводжень:

Так пам'ятаймо ж, що між нами є вони ще,
Не всіх ще викрила й знешкодила Че-Ка:
Товариші мої! Партійну пильність вище,
Як учить партія, як Сталін заклика.
Я знаю, знаю, темо, не нова ти,
Про пильність пісня вже не перша ця:
Уміймо ж їх одразу пізнавати,
Уміймо ж неомильно викривати
І нищити нещадно до кінця!

Для нас цілком ясно, що про все це Кулик міг би сказати незрівняно яскравіше, коли б у даному разі йшов по лінії найбільшого опору, по лінії художнього змалювання, по лінії образного художнього показу. Але для нас також цілком ясно, що ці зриви, яких ми не могли обминути, є по суті винятком у творчій роботі Кулика.

У збірці ж „Змужніла молодість" перед нами вирізьблюється образ поета, який невпинно росте, який мужніє і, водночас, не втрачає юного завзяття, молодого запалу. Перед нами пролетарський поет, поет пролетарського інтернаціоналізму, натхненний патріот своєї великої соціалістичної батьківщини, любов до якої наснажує його поезії справжнім більшовицьким оптимізмом, справжньою хвилюючою емоціональністю.

Василь Клен

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ

Справжнє наукове розроблення та дослідження глибоких і багатих джерел української народної творчості стало можливим лише на основі розгорнутої боротьби КП(б)У з контрреволюціонерами, націоналістами, які намагалися поставити штучний бар'єр між трудящими масами України і усною народною творчістю та її традиціями.

Убивчу, смертельну для ворогів робітничого класу тенденційність народної пісні люто ненавиділи українська буржуазія та пани. Розбиті в відкритому бою з пролетаріатом, вони хотіли спрямувати українську народну творчість в націоналістичне русло, друкувати в „наукових" збірниках псевдонародні тексти пісень. Свідомо не записували до них мелодій. Наприклад, популярну пісню про Кармелюка, селянського революційного повстанця початку XIX ст.— націоналісти перекрутили, вихолостили з неї класову ненависть до панів тих селян-кріпаків, від імени яких виступав у цій пісні Кармелюк.

Зовуть мене розбійником,
Кажуть — розбиваю.
Я багатих убиваю,
Бідних награждаю[1].

На початку XIX століття, в умовах покріпаченої України, ця програма не могла не бути тим рятівним маяком, на який орієнтувалися мільйонні маси знедоленого селянства.

Через те ганебним фарисейством звучать спотворені націоналістами слова Кармелюка, які нібито він висловлює в пісні „За Сибіром сонце сходить":

Зовуть мене розбійником,
Кажуть — розбиваю.
Ще нікого не убив я,
Бо сам душу маю[1].

Ні для кого не дивно, що ця поміщицька мораль, цей поміщицько-буржуазний „гуманізм", вигаданий націоналістами, суперечив усій практиці незламного ватажка селянських бунтарів Кармелюка.

Вступна стаття Андрія Хвилі в збірнику „Народна пісня" зриває забрало з націоналістів, з їх „наукових", а справді шахрайських методів

[1] Підкреслення моє.—В. К.

підробки народних варіантів пісень і, таким чином, дає можливість читачеві обізнатися з рядом невідомих „позакулісних" націоналістичних махінацій.

В блискучій статті „Кармелюк", друкованій свого часу в „Комуністі", Андрій Хвиля показав незламність бунтарської постаті Кармелюка і одночасно невиразність його політичної програми, що, зрозуміло, випливала із соціальної природи селянства, гнобленого і катованого царизмом на початку минулого століття. В зв'язку з оглядом життьового шляху Устима Кармелюка автор статті досить докладно і грунтовно змальовує ті історичні події, що зумовили виникнення відомих народних пісень про боротьбу селян, очолених Кармелюком, з царизмом та панами й чиновниками.

* * *

Важко жилося кріпакам за царизму. Щоденні безпричинні лайки та катування самодурів-поміщиків, кулаки та нагайки економів і осавулів, нелюдські кари різками на панській конюшні — такий невичерпний список тих методів, за допомогою яких поміщик стверджував своє „право" на селі і доводив перед кріпаком свою зверхність. Відомий критик Н. К. Михайловський описує епізод самодурства графа Аракчеєва.

У статті „Аракчеев" цей критик пише, що „крестьяне не раз слыхали от Аракчеева слова: „у меня всякая баба должна каждый год рожать, и лучше сына, чем дочь. Если у кого родится дочь, то буду взыскивать штраф. Если у кого родится мертвый ребенок или выкинет баба — тоже штраф. А в какой год не родит, то представь десять аршин точива (холста)".

Зацьковані і замучені кріпаки нечувано визискувались місцевою „владою" — осаулами й економами, вірними слугами поміщицько-царської держави.

Під страхом нагайки працювали кріпаки на панському полі.

У неділю пораненьку
Усі дзвони дзвонять,
Осаули нагаями
На панщину гонять[1].
. . . .
„Ой, зза гори, зза крутої
Økоном з'їжджає,—
Спід правої пахвиночки
Нагайку виймає.

— так співається у цій пісні.

А в цей час мати з дочкою „нажали по півкопи,— сіли спочивати".

Кінець пісні звучить трагічно:

Як ударив дівчиноньку,—
Обілляли сльози...
Як ударив стару матір,—
Задзвонили дзвони...

Розглянена пісня, грунтуючись на двох паралельних деталях, починається дзвонами, „у неділю пораненьку", а в кінці її, коли економ ударив стару матір, знову „задзвонили дзвони".

[1] Підкреслення моє.— В. К.

Цей рефрен,—„як ударив стару матір—задзвонили дзвони",—звучить похоронним співом над свіжою могилою матері-кріпачки.

Багаті, насичені драматичною боротьбою події сприймаються читачем як гнівний, революційний осуд кріпосницької системи, ненависного царизму.

Пісня про чернігівського пана Селівановича розповідає про класову помсту розгніваних кріпаків над своїм віковічним гнобителем:

В його дочки Галюточки
На голові стрічки...
Куди тягли Саливона,—
Кровавії річки...

Український народ прославив у піснях своїх улюблених ватажків — повстанців Кармелюків і Довбушів, які жорстоко розправлялись з панами-кровопивцями, але він одночасно показав і тяжке життя бурлак — вічних наймитів, голодне і злидарське животіння обдурених куркулями чумаків... В українській пісні бринить сумна доля української жінки, яка виряджала чоловіка на царську двадцятип'ятирічну військову службу („А ще сонце не заходило"), і горе дівчини, яку матір віддавала силоміць за нелюба.

Широке коло тем і мотивів!

Як у величезному історичному дзеркалі, бачиш усе каторжне життя пригніченого панами українського народу. Пісні про кохання!

Важко навіть і передати всю гаму глибоких почуттів, того душевного інтимного ліризму, який характеризує пісні про кохання.

Пісні про кохання,— а вони займають у збірнику дуже багато місця,— надзвичайно різноманітні й різнобарвні своїми соціальними й художніми мотивами.

Дівчина співає до місяця, щоб він присвітив милому дорогу. А коли полюбив іншу, то хай зайде за хмари.

Козак од'їжджає, дівчинонька плаче. Вона з радістю приймає на себе всі життьові невдачі й труднощі, які постануть у далекій і непривабливій дорозі козака.

Козак покохав трьох дівчат, і одна з них, ревнуючи, забила його. Всі три приходять печально подивитись на милого, що поліг „під білою березою"

У середу дівчина за зраду отруїла Гриця. Мораль така:

Оце ж тобі, Грицю, за теє заплата.
Із чотирьох дощок дубовая хата!

Зовсім не випадково, що українські пісні про кохання закінчуються трагічно.

Причин цьому треба шукати в соціально-економічних обставинах тодішньої кріпосницької епохи, що породжували трагічність життьової розв'язки між дівчиною і коханим хлопцем.

Люта, як змій, свекруха, гадючий поговір проти дівчини, коханого козака „місцева влада" забриває у рекрути, класова нерівність між дівчиною і коханим, що призводить до розходжень між ними — всі ці соціальні мотиви, що зумовлювали долю жінки і дівчини, відбиті в українській народній пісні.

Залежність кохання від „грошового мішка“ капіталіста і куркуля геніально показав Карл Маркс.

Він говорить, що той спроможний заволодіти найкращою дівчиною, хто володіє золотом.

„Я уродлив, но я могу купить себе красивейшую женщину; и, значит, я уже не уродлив, ибо действие уродства, его отпугивающая сила, сведена на-нет деньгами. Пусть я — по своей индивидуальности — хромой; но деньги предоставляют мне 24 ноги, и я уже не хромаю; я дурной, нечестный, бессовестный, тупой человек, но деньги в почете — значит, в почете и владелец денег. Деньги — это высшее благо,— значит, благ и их владелец; деньги, кроме того, освобождают меня от труда быть нечестным; предполагается, что я честен“. І далі Маркс говорить про гроші так: „Деньги превращают верность в неверность, любовь в ненависть, ненависть в любовь, добродетель в порок, порок в добродетель, слугу в господина, господина в слугу, безрассудство в рассудок и рассудок в безрассудство“. (Из философско-экономических рукописей Маркса 1844 г. Академическое из-ние Маркса и Энгельса на немецком яз. Т. 3.).

Карл Маркс визначає роль грошей в капіталістичному світі, показуючи їхню „здібність“ спотворювати чисті, незаплямовані почуття дівчини і хлопця.

Ця моральна й фізична пригніченість, ясна річ, не могла не відбитися і не могла не визначити журливого змісту та форми любовної пісні.

Неповноцінне спотворення кохання дівчини — ось лейтмотив усіх (або майже всіх) пісень про кохання.

Невже дійсність не породжувала радісного, щасливого кохання соціально рівних людей?

В переважній більшості кохання дівчини залежало від поглядів і планів матері або мачухи, що, в свою чергу, зумовлювалося економічною „коньюнктурою“ їхнього мізерного господарства. Через те в піснях про кохання багато журби, туги за дівочим життям, змарнованим у нелюба або в звіра-свекрухи. Через те в піснях про кохання чується розпачливий, приречений на безнадійність голос дівчини, присилуваної матір'ю вийти заміж за немилого.

Про цю страшну, прокляту епоху говорив товариш Сталін у Кремлі на прийомі керівниками партії і уряду героїв праці — п'ятисотенниць по цукровому буряку:

„В самом деле, если подумать, что представляли собой женщины раньше, в старое время.

Пока женщина была в девушках, она считалась, так сказать, последней из трудящихся. Работала она на отца, работала, не покладая рук, и отец еще попрекал: „Я тебя кормлю“.

Когда она становилась замужней, она работала на мужа, работала так, как ее заставлял работать муж, и муж же ее опять же попрекал: „Я кормлю тебя“.

Женщина в деревне была последней из трудящихся. Понятно, что в таких условиях героини труда среди женщин-крестьянок не могли появиться. Труд считался тогда проклятием для женщины, и она его избегала всячески“.

Така тоді була епоха.

Отак вона відбилась і в народних піснях.

Для української народної пісні, яка серед фольклору інших радянських республік посідає своє велике місце, характерна особлива простота, що чарує і захоплює кожного читача музикальністю ритму і глибоким ліризмом.

Українські націоналісти марно намагалися переконати читачів у „безбуржуазності“ української нації.

Прихильники „безбуржуазності української нації“ намагалися довести, що сумний, мінорний тон чумацьких пісень умотивований не чим іншим, як „безкрайністю широкого степу“, „вовками-сіроманцями“ (проф. М. Сумцов), які нібито спричинювали чумакові в дорозі все його горе.

Пояснювати ритм чумацьких пісень тільки природними умовами — це значить не бачити причин тяжкого чумацького життя в існуванні тодішньої кріпосницької системи і ставати на шлях шахрайства.

Комуністична партія розбила ці ганебні й підлі спроби українських націоналістів.

Ми добре знаємо, що чумаків як єдиної соціальної або професійної групи в покріпаченому селі не було і, ясна річ, не могло й бути.

Історія говорить нам, що чумакувала біднота, запряжена подібно до волів у куркульські ярма визиску, ми знаємо, що вмирали бідні чумаки в широких степах від хвороб, від щоденного недоїдання й нужі, а куркулі на цьому завжди багатіли.

Українські народні пісні пересипані так званими постійними епітетами — бита дорога, сира земля, дрібні дітки, глибока криниця, біле тіло, сірі воли, сизокрилий орел, синє море. Ці пісні своєю художньою простотою забезпечують могутній вплив на читачів протягом століть. Скарби художніх засобів української пісні служать тим джерелом, з якого багатомільйонні радянські читачі черпають і черпатимуть надалі правду про трудовий український народ, про його творчість.

Українська народна пісня радісно лунає на бурякових плантаціях Марії Демченко і Ганни Швидкої, народна пісня лине херсонськими степами, якими колись їздили голодні й обшахраєні куркулями чумаки; піснею починаються наші з'їзди і наради, всюди проявляє свою радість звільнений від капіталістів і поміщиків український народ.

Не вернуться ніколи Аракчеєви, що видавали накази штрафувати невагітних жінок, не вернуться роки, коли українську народну пісню, так само як і українську революційно-демократичну літературу, душили й топтали брудними чобітьми царські сатрапи Валуєви і оголошували її поза законом царської влади розбиті Жовтневою революцією унтери Пришибєєви, які глумилися з трудящого народу, забороняючи вечорами світити світло і співати крамольних пісень.

Українська пісня, якій величезну увагу приділяють наші мудрі вожді товариші Сталін і Ворошилов, розвивається і буде потужно розвиватись, вона має свого читача серед багатомільйонних трудящих мас великого і непереможного Радянського Союзу.

Харків, 1936.

ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, НАУКА

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ

У головній редакції „Двух пятилеток“. В другій половині червня в Москві в Правлінні спілки радянських письменників СРСР відбулася нарада, на якій українські письменники повідомили про свою участь в багатотомнику „Две пятилетки“.

Після короткого виступу т. В. Ставського, який нагадав присутнім, що робота над „Двумя пятилетками“ повинна стояти в центрі уваги Спілки радянських письменників, голова СРПУ тов. А. Сенченко розповів, як працюють українські письменники й що вони пишуть для багатотомника. Крім тих, що взяли участь у нараді (П. Тичина, П. Панч, О. Копиленко, І. Кириленко, Х. Гільдін), над темами для „Двух пятилеток“ працюють І. Кулик, М. Бажан, Н. Ушаков, М. Рильський, Арк. Любченко, П. Усенко, Л. Первомайський, Г. Коцюба, Ю. Шовкопляс та інші.

В бесіді українські письменники розповіли, як посувається їх робота над творами, призначеними для „Двух пятилеток“.

Павло Тичина пише поему про громадянську війну на Україні, про Котовського; частина поеми вже готова, цілком поет закінчить її у вересні. Петро Панч пише повість про боротьбу й перемогу Радянської України над німецькими окупантами, Олександр Копиленко закінчує повість про колгоспну школу.

Олександр Корнійчук подає пропозицію надрукувати в багатотомнику також кращі п'єси радянських драматургів.

Питання, що хвилювали українських письменників (одночасне друкування творів рідною мовою і в багатотомнику „Две пятилетки“, розмір творів, строки здавання рукописів тощо) розв'язані на нараді так, що авторам забезпечується плодотворна творча робота.

Тов. Л. Мехліс звернув увагу присутніх, що після смерті О. М. Горького на радянських письменників покладена велика відповідальність за роботу над „Двумя пятилетками“, ініціатором і натхненником якої був Олексій Максимович. До самих останніх днів Олексій Максимович турбувався про „Две пятилетки“, йому завдавало прикростей байдуже ставлення до роботи декого з письменників. Відзначивши пожвавлення в роботі, яке почалося, тов. Мехліс вказав, що від українських письменників залежить, щоб їх твори посіли в „Двух пятилетках“ одно з провідних місць.

Шевченківська конференція на Харківському заводі „Серп і Молот“. 30 червня в Комарівці під Харковом відбулася заводська конференція, присвячена життю і творчості великого українського поета-демократа-революціонера Тараса Григоровича Шевченка, що її влаштував завод „Серп і Молот“.

Це третя літературна конференція, організована заводом. Перші дві були присвячені творчості Маяковського і Пушкіна і пройшли з великим успіхом.

До Шевченківської конференції заводська громадськість готувалася понад два місяці, провівши величезну роботу по ознайомленню широких робітничих мас з творчістю, життям і епохою улюбленого поета. За цей час в цехах заводу проведено 145 читань творів Шевченка, на яких були присутні 5200 чоловік; таксамо в цехах було організовано 10 доповідей про Шевченка, які зачитали і професійні літературознавці, і працівники Шевченківської картинної галереї і самі робітники заводу, найбільш обізнані з творчістю геніального поета. Цими доповідями охоплено біля 3000 чоловік.

Твори Шевченка — поета близького і рідного народним масам — взагалі читають на заводі дуже охоче. Але за час готування до конференції кількість читачів Шевченкових творів збільшилася на 3000 чоловіка.

Шевченко — геніальний поет, співець пригнобленого селянства, надзвичайно популярний серед трудящих мас. Значно менше знають Шевченка — як визначного майстра пензля. Заводські організації не пройшли повз це і провели екскурсії робітників до Картинної галереї Т. Г. Шевченка в Харкові. Галерею організовано відвідало близько тисячі робітників заводу.

На конференцію в Комарівці прибуло 600 чоловік серпомолотовців. Програма конференції була складена так, щоб десятьма доповідями, які переважно повинні робити робітники заводу, охопити життя, творчість поета, його роль в боротьбі проти царату і панства, епоху Шевченка і його зв'язки з російськими демократами, висвітлити етапи класової боротьби навколо Шевченка, схарактеризувати окремі його твори тощо.

Звичайно, вичерпати таку величезну програму протягом одного дня неможливо. Тому 30 червня в Комарівці було заслухано лише чотири доповіді: „Життя і творчість Шевченка“ (доповідач начальник ремонтного цеху інженер Маложиленко), „Шевченко в боротьбі проти українського і російського панства“ (доповідач — робітник транспортного цеху тов. Ситник), „Шевченко і російські демократи“ (доповідач Люся Ісаєнко, парторг фабрики-кухні) і „Фольклор в творчості Шевченка“ (доповідач — старий кадровик, стахановець ливарного цеху тов. Ф. Пироженко).

Треба відмітити, що майже всі доповіді були цілком конкретні і змістовні. Доповідачі серйозно і детально вивчили творчість Т. Г. Шевченка, ясно усвідомлюють його роль, глибоко ознайомились з критичною літературою. В цьому не абияка заслуга організаторів конференції.

Від імени Інституту Шевченка конференцію вітав тов. Сукачов, підкресливши величезну вагу цього культурного почину заводу.

Доповіді супроводилися виступами самодіяльних хорових гуртків, що виконували твори на слова геніального поета.

Продовження конференції перенесено на найближчий час і відбуватиметься на заводі.

Конференція ще раз наочно ствердила, що Шевченко — найпопулярніший, найулюбленіший, справді народний поет, що він близький і рідний мільйонам радянських читачів.

Твори М. Горького українською мовою. Протягом 1935 і 1936 року Державне літературне видавництво України видрукувало окремі твори М. Горького в перекладах українською мовою тиражем 134 тис. примірників. Минулого року видавництво „Радянська література“ випустило „Вибрані твори“ Горького в трьох томах. Незабаром вийдуть з друку масовим тиражем повість „Мати“ й оповідання „9 січня“, „Тюрма“, „Букоемов“.

Видавництво розпочало роботу над виданням повного зібрання творів Горького.

Видавництво „Молодий більшовик“ випустить „Мої університети“ М. Горького в оформленні художника Б. Крюкова (тираж 25 тис. примірників). Цього ж року вийде однотомник М. Горького „Вибрані твори“ і збірка публіцистичних творів „Горький про молодь“ (про молодих письменників, про молодого героя, про літературну учбу тощо).

Виставки пам'яті М. Горького. Бібліотеки Академії наук УСРР і Центральна обласна ім. ВКП(б) відкрили виставки, присвячені пам'яті М. Горького.

На виставках підібрані матеріали з оцінкою і ставленням до творів М. Горького Леніна і Сталіна, марксистська критика його творчості, а також цікаві відгуки радянських читачів на твори великого художника.

Численні матеріали виставок характеризують Горького як основоположника і творця пролетарської художньої літератури, організатора й натхненника антифашистської боротьби письменників Заходу.

Окремі етапи життя письменника ілюструє багатий і різноманітний фотоматеріал.

Менші виставки М. Горького організовані в районних і робітничих бібліотеках.

Листування художників слова. В Чернігівському музеї ім. М. Коцюбинського відкрилася виставка листування Максима Горького і Михайла Коцюбинського за період 1909—1913 рр. Листування показане в оригіналах.

Двадцятип'ятиліття з дня смерти Тесленка. 28 червня 1911 року, на 29 році життя, помер Архип Тесленко. Обірвалося молоде життя талановитого письменника, що вийшов з народних низів, що невпинно шукав правди життя, знаходячи тільки цькування, поневіряння по в'язницях і засланнях.

Архип Тесленко був відданим сином трудового українського селянства, жив його інтересами, болів його болями. Коли 1905 року селянські заворушення вибухнули з великою силою, Тесленко разом з своїми односельцями брав участь у революційному русі. Поразка революції дуже відбилася на Архипові Тесленкові. В своїх оповіданнях післяреволюційного періоду („Любов до ближнього", „У схимника") Тесленко висловив протест і гнів проти капіталістично-поміщицько-церковної системи, яка гнітила трудящий люд. Ці оповідання є найвидатнішими творами передчасно померлого письменника. Вони показують проте, що в нього були великі здібності вийти в перші лави боротьби художнім словом за повалення каторжного ладу. Але у нього не вистачало сил, щоб знайти справжній вихід. Він після взльоту впадає в песимізм, і, бувши уже тяжко хворим на туберкульоз, пише свій найбільший твір „Страчене життя", в якому в особі Оленки доводить, що трудящій людині вибитися із злиденного життя, опанувати культуру неможливо.

В творчості Архипа Тесленка дуже сильний автобіографічний елемент. В оповіданні „Що б з мене було" він описав своє тяжке дитинство, а в оповіданні „Немає матусі" — юнацтво. В цілому ряді оповідань він змалював свої блукання, під час яких спостерігав картини тяжкого селянського життя, знущання царських сатрапів над безправним злиденним народом. („За пашпортом", „Хуторяночка" та ін.).

Песимізм Тесленка особливо виявлений в таких творах, як „Прощай життя", „Поганяй до ями", „Да здравствует небытие". Але цей песимізм виходив не з вдачі письменника, а з тих тяжких умов, у яких він жив, гнаний і переслідуваний поліцією і донощиками. Справжній Архип Тесленко був життерадісний, любив життя, любив трудящий народ. Таким пам'ятають його земляки, таким він зберігається в пам'яті людей. Невелика його літературна спадщина має, проте, і зараз цінність і матиме ще довгий час. Його твори, зв'язані з періодом революції 1905 року, назавжди залишаться цінним мистецьким скарбом українського трудового народу, що переміг той лад, який звалив Архипа Тесленка в розквіті його творчих сил.

Видання творів Маяковського на Україні. Державне літературне видавництво запланувало видати п'ять томів вибраних творів Маяковського в українських перекладах. Твори Маяковського для цієї збірки перекладають кращі радянські поети: Микола Бажан, Микола Терещенко. Володимир Сосюра, Михайло Семенко, Сава Голованівський та інші. Незабаром має вийти перший том.

Видавництво „Молодий Більшовик" ближчими днями випустить однотомник творів великого поета. Розмір книжки — 20 друк. аркушів. Редагує її Микола Бажан. До цього однотомника ввійдуть поеми „Облако в штанах", „Ленін", „Добре", „На весь голос" та інші вірші.

Академічне видання творів Шолом-Алейхема. У травні цього року минули двадцяті роковини смерті класика єврейської літератури Шолом-Алейхема. Інститут єврейської пролетарської культури Академії наук УСРР присвячує цій даті видання повної академічної збірки творів письменника.

Незабаром виходить з друку том „Менахем Мендель". У цій книзі зібрано багато нових матеріалів та варіантів, які не були раніше опубліковані. Книга багато ілюстрована художником Б. Крюковим. Розмір її до 20 друкованих аркушів.

Готується ще два томи творів Шолом-Алейхема „Блукаючі зорі" Все видання — 28 томів — розраховане на 3—4 роки.

Зустріч редакції „Літературного журнала" з критиками. Редакція новоорганізованого „Літературного журнала", органа українського і харківського обласного правління СРПУ, влаштувала 9 липня зустріч з молодими критиками. Ця зустріч в основному мала на меті притягти до участі в критичному відділі журнала молоді кадри починаючих критиків, студентів, що закінчили літературний факультет ХДУ, і студентів останніх курсів.

На жаль, літній час не дав змоги здійснити цю зустріч в такому масштабі, на який сподівалася редакція, і замість 50 запрошених студентів і дипломантів з'явилося значно менше.

На зустрічі були присутні критики і письменники Харкова. Виступали тт. Полторацький, Мамонтов, Замочник, Галушко, Гельфандбейн, Ходченко, Юрій Смолич і інші.

В бесіді були зачеплені не лише питання критичної роботи нового журналу, а й взагалі завдання, що стоять перед ним.

Тов. Мамонтов, наприклад, висунув пропозицію віддати в новому журналі велике місце висвітленню питань історії, теорії і практики театрального мистецтва. Цей матеріал дуже цікавить читача, і систематичне друкування його в „Літературному журналі" може до деякої міри компенсувати відсутність на Україні спеціального театрального журнала.

Тт. Ключчя і Гельфандбейн зазначали, що існуючі на Україні літературні журнали мало впливають на загальний літературний процес. Щоб зробити „Літературний Журнал" справді інтересним, живим і бойовим органом, редакція повинна сміливо ставити дискусійні питання, гуртувати навколо них критиків, тримати щільний зв'язок з читачами, активно працювати з письменниками.

В більшості наших журналів критичні відділи поставлені надзвичайно слабо. Щоб уникнути цього в новому журналі, треба не обмежуватися рецензіями і оглядами, а давати статті синтетичні, проблемні, теоретичні тощо.

Бажано, щоб критичний відділ журналу не обмежувався лише українською літературою, а час від часу давав би матеріал про літературу братніх республік і світову.

Тов. Д. Галушко поінформував, що цього року з числа 50 дипломних робіт студентів літфаку ХДУ 20 робіт рекомендовані до друку. Серед них є низка цікавих критичних праць на різноманітні теми з сучасної і класичної літератури, теоретичних досліджень тощо. Використати ці роботи і, головне, притягти авторів до постійної творчої участі в „Літературному журналі" — це одне з основних завдань.

Підсумки зустрічі зробив заступник відповідального редактора Юрій Смолич. Він констатував, що ця зустріч не дала всіх бажаних наслідків, бо студенти з'явилися в недостатній кількості.

Редакція журнала чекає від молодих критиків творчих заявок. Бажано, щоб критики, літературознавці, що зголосяться до участі в журналі, взяли на увагу орієнтовно таку схему: розробка творчих питань взагалі, критичні досліди про сучасну українську радянську літературу, про спадщину, фольклор тощо. В журналі систематично друкуватимуться бібліографічні огляди.

Прийнято побажання провадити систематичне читання і обговорення в редакції „Літературного журнала" матеріалів-статтей до видрукування їх в місячникові. Це сприятиме постановці проблем, розгортанню дискусії навколо тих або тих принципових питань і активізуватиме критиків, літературознавців, що гуртуватимуться навколо журнала.

Зустріч з молодими критиками на ширшій основі буде знову влаштована редакцією восени цього року.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Пам'ятник В. І. Леніну в Харкові. Харківська міськрада оголосила конкурс на встановлення в Харкові пам'ятника В. І. Леніну.

Конкурс на виготовлення проекту пам'ятника має мішаний характер: відкритий і закритий.

Порядком закритого конкурсу над проектом будуть працювати 7 найвидатніших харківських скульпторів і художників.

Пам'ятник мають поставити на майдані перед Червонозаводським парком культури і відпочинку.

Для проведення конкурсу міськрада утворила спеціальну комісію, до якої входять скульптор А. Страхов, архітектор Яновицький і інші.

ПРО ПЕРШУ УКРАЇНСЬКУ ВИСТАВКУ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ЗАХОДИ ЩОДО РОЗВИТКУ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА І ХУДОЖНЬОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УСРР

Постанова РНК УСРР і ЦК КП(б)У

РНК УСРР і ЦК КП(б)У відзначають, що перша українська виставка народного мистецтва, в якій взяли участь кращі кустарно-промислові артілі, демонструє значні досягнення і високу художню якість виробів народних мас України.

РНК УСРР і ЦК КП(б)У ухвалюють:

1. Доручити управлінню в справах мистецтв при РНК УСРР визначити кращих майстрів - учасників виставки і подати на затвердження РНК УСРР для надання звання майстрів народного мистецтва.

2. Асигнувати з резервного фонду РНК УСРР 75.000 крб. для преміювання учасників виставки, для чого визначити:

Перших премій	— 15 по	1.000 крб.
Других „	— 25 по	700 крб.
Третіх „	— 25 по	500 крб.

Решту грошей використати на влаштування курсів майстрів, виставок та з'їздів.

Учасникам виставки, які будуть преміювані, видати дипломи 1, 2 та 3 ступеня.

Для визначення премії затвердити комісію в складі тт. Хвилі (голова), Червоного, Рудякова, Гулого, Клінкова, Кричевського.

3. Для популяризації кращих зразків, представлених на І українській виставці, запропонувати управлінню в справах мистецтв при РНК УСРР видати альбом кольорових репродукцій з перших українських радянських гобеленів, видати ілюстрований альманах, присвячений виставці, видати 50 назв кольорових листків з вишивання, тканини, кераміки, різьби по дереву, забезпечивши всі ці видання високою якістю з поліграфічного боку.

4. Для готування кваліфікованих кадрів доручити управлінню в справах мистецтв при РНК УСРР разом з Укопромрадою організувати майстерні - школи в:

а) Діхтярях — Чернігівської області — килимарську і ткацьку.

б) Решетилівці — Харківської області — килимарську і вишивальну.

в) Опішні — Харківської області — керамічну.

г) Петриківці — Дніпропетровської області — декоративного малювання.

д) Клембівці — Вінницької області — вишивальну і килимарську.

е) Скобцях — Київської області — вишивальну і килимарську.

Для роботи інструкторами в цих майстернях залучити кращих майстрів народної творчості.

5. Організувати в Києві при Державному українському музеї центральні експериментальні майстерні з відділами: килимарсько - гобеленним, ткацьким, керамічним, декоративного малювання, деревообробним.

6. Запропонувати Наркомвнуторгові забезпечити навчально - виробничі потреби всіх згаданих майстерень потрібною сировиною.

7. Асигнувати в 1936 році на організацію і обладнання майстерень та забезпечення сировиною 250.000 крб.

8. Видати протягом 1936 року ряд брошур з питань технології окремих художніх виробництв, фарбування вовни - пряжі та виготовлення фарб для керамічного виробництва.

9. Зобов'язати Укопромраду організувати зразкові крамниці в Києві, Харкові, Дніпропетровську і Сталіно для торгівлі високоякісними виробами, зокрема, за індивідуальними замовленнями.

Голова РНК УСРР — П. Любченко.

Секретар ЦК КП(б)У П. Постишев.

МУЗИКА

Українська народна пісня. Видавництво „Мистецтво“ здає до друку „Збірник українських пожовтневих пісень“, впорядкований кабінетом музичної етнографії науково-дослідної кафедри Київської державної консерваторії. Уже виготовлено два випуски. В першому буде вміщено 6 пісень про громадянську війну на Україні, в другому — 10 пісень про рух п'ятисотенниць та заможне культурне колгоспне життя. Крім того, видавництво готує „Збірку українських народних пісень для хору“ (10 пісень) в обробці Лисенка, Леонтовича та ін. композиторів; окремі видання 40 назв українських народних пісень в обробці сучасних радянських композиторів (Козицького, Ревуцького, Шевчука, Шутя, Кішка, Завгороднього, Верьовки, Компанійця та Берндта), а також збірник пісень для народних інструментів (видання друге, інструментував Лутаєнко).

Центральна станція самодіяльного мистецтва при НКО готує до друку збірник народних танців. Збірник вийде у видавництві „Мистецтво“.

Поети і композитори. Якою повинна бути участь письменників у створенні оперних лібретто і музичних пісень? Якими шляхами повинна розвиватися спільна творча робота двох загонів радянського мистецтва — композиторів і поетів?

Ці питання не вперше обговорюються в письменницьких і музичних колах, але треба визнати, що ця справа посувається ще досить повільно. Справді, ми ще не маємо повноцінної української опери, створеної на радянському матеріалі. Може виникнути питання: чи є в українській сучасній і класичній літературі твори, придатні для оперного лібретто? Такі твори, безперечно, є, і за прикладами не треба далеко ходити. Хіба „Загибель ескадри“ при відповідному опрацюванню не може правити за оперне лібретто? Хіба низка творів класиків — Лесі Українки, Івана Франка, „Фата Моргана“ Михайла Коцюбинського і багато інших не дають матеріалу для створення монументальної, хвилюючої своїм змістом опери?

Нарешті, героїчне минуле з його незабутніми безстрашними героями, яскраве сучасне теж дають величезний простір для спільної творчої роботи письменників і композиторів. Такі легендарні фігури, як Чапаєв, Щорс, такі хвилюючі епопеї, як, приміром, челюскінська, і багато інших тем досі ще не використані в опері. І тільки пасивністю наших письменників і композиторів можна пояснити той факт, що, наближаючись до великої історичної дати — 20 - річчя Жовтня, ми ще не маємо повноцінної української радянської опери.

Тим то треба визнати цілком своєчасною творчу зустріч харківських композиторів і поетів, що відбулася в червні і мала на меті обговорити ці питання.

На превеликий жаль, на цю зустріч прийшло мало поетів, і це не дало змоги провести широко цікаву дискусію на тему про те, якою повинна бути радянська опера.

Композитор Борисов, звертаючи увагу поетів на специфіку оперного жанру, висунув таку тезу, що, мовляв, без любовного „трикутника“ опера неможлива і заздалегідь засуджена на невдачу. Соціальні події повинні, на думку т. Борисова, правити лише за тло, на якому розгортається колізія всередині цього „трикутника“.

Така штампована схема, що мало відходить від усталених зразків сюжетів італійських опер, викликала заперечення з боку більшості присутніх письменників.

Справа зовсім не в тому, щоб викинути з оперного жанру такі природні і високі людські почуття, як любов, але хибно і непотрібно вмі-

щувати їх в старі застиглі оперні форми того самого „трикутника". Дійсно, якщо висунути на перший план любовний „трикутник" в таких темах, як, приміром, „Чапаев", „Загибель ескадри", челюскінська епопея,— то це неминуче призведе до зниження глибокого соціального змісту самих тем. Про це говорили тт. Замочник, Дикий, Копштейн, Хазін і інші.

Розвиток радянської опери повинен іти шляхом відбиття і в сюжеті, і в тексті, і в музиці звичайних людських емоцій, органічно пов'язаних з соціальною дійсністю. Тут можна взяти і любов, і дружбу, і героїзм, і тему материнства, відданість соціалістичній батьківщині і безліч інших що повсякденно породжує наше яскраве життя.

Цю тезу зачепив у своєму виступі композитор Берндт, але, на жаль, дискусія не набрала достатньої глибини. А це по суті основне питання радянського оперного жанру.

Багато говорилося на зустрічі про те, хто ж повинен вести перед в справі створення опери — композитор чи письменник. І хоч композитор Богуславський вважає, що перше слово належить тут композиторові, але це твердження було кваліфіковано, як певна схоластичність. Більшість обстоювала, що опера буде творитися тільки тоді, коли двоє митців— композитор і письменник, які мають щось спільне в своїх творчих шуканнях, обидва почнуть працювати.

Цілком праві були композитори, які закидали письменникам відсутність з їх боку активного інтересу до музики.

Величезні можливості щодо створення опери таїть у собі народна творчість. Цю скарбницю ще недооцінюють. Щоправда, композитори Богуславський і Фоменко повідомили, що вони приступили до роботи над оперою „Мар'януша" на історичному сюжеті повстання в Турбаях; ця опера в основному будуватиметься на використанні музичного фольклору. Сценарій доручено опрацювати Костеві Кошевському, до створення текстів деяких пісень передбачається запросити поета Володимира Сосюру. Але одна, та ще й не написана опера погоди не робить. І справа честі композиторів і поетів взятися до спільної праці так, щоб до 20 роковин Жовтня створити опери, гідні нашої великої епохи. З нашої опери треба зняти тавро найбільш консервативного мистецтва. Прекрасний початок російського композитора Дзержинського, високоавторитетне визнання його опери „Тихий Дон" — повинні окрилити наших композиторів і поетів.

Повістка денна творчої зустрічі була викінчена концертом в плані обговорення шляхів розвитку української пісні. Композитор Богуславський прекрасно проспівав багато пісень, написаних українськими композиторами — Фінаровським, Берндтом, Фоменком, самим Богуславським і іншими на тексти російських поетів, переважно тих, чиї пісні друкувала „Правда" в порядку конкурсу на кращу пісню.

Харківські поети мали досить сумну нагоду пересвідчитися, що з їхніх творів мало покладено на музику. І це зовсім не тому, що ці твори погані: справа полягає в тому, що далеко не все, що виходить спід пера поета під назвою „Пісня", має в собі достатній пісенний матеріал, що піддається музичному обробленню.

Початок спільної активізації композиторів і поетів маємо. Чергова зустріч мусить бути демонстрацією поетичних творів, придатних для музики.

МИКОЛА МИХАЙЛОВ

16 червня в Ташкенті в урядовій лікарні після короткочасної й тяжкої хвороби (стрептококової ангіни) помер художній керівник Української державної зразкової капели бандуристів орденоносець Микола Миколайович Михайлов.

Смерть вирвала з лав працівників українського радянського мистецтва одного з його найкращих представників, прекрасного організатора та обдарованого співака і музиканта, який помер у розквіті сил, на 33 році життя.

17-річним юнаком Микола Миколайович починає одночасно з навчанням у музтехнікумі велику музичновиховну роботу в робітничих клубах, в червоноармійських частинах.

У 1932 році Михайлов завершує музичну освіту, закінчуючи вокальнопедагогічний відділ Київського муз.-драм. інституту ім. Лисенка.

З весни 1935 року М. М. керує організованою Наркомосвіти УСРР зразковою капелою бандуристів, яка за короткий час завоювала заслужену славу серед широких мас трудящих.

Тов. Михайлов помер на посту — під час творчого відрядження капели до Середньої Азії, де перші ж її виступи були з величезним захопленням зустрінуті червоноармійцями і трудящими.

Тільки недавно Микола Михайлов разом з видатними працівниками Київської державної опери та керівниками „Думки" і жіночого хорового ансамблю одержав високу нагороду уряду — орден „Знак пошани".

Серед найширших шарів людності очолювана М. Михайловим капела бандуристів користувалася великою любов'ю. Найкращі зразки народної пісні, виконувані капелою і записані на грамофонних пластинках, були знайомі десяткам тисяч трудящих. Широкої популярності за межами УСРР капела набула під час своїх подорожей до Москви і Ленінграда.

Молодий, енергійний, талановитий керівник капели всю свою душу вкладав в улюблену справу збирання і музичної обробки дорогоцінних скарбів української народної творчості.

Короткий життьовий шлях М. М. обірвався надто несподівано.

ТЕАТР

Гастролі Московського художнього академічного театру ім. Горького в Києві. 1 червня Московський художній академічний театр ім. О. М. Горького почав п'єсами „Враги" і „Пиквикский клуб" свої гастролі у Києві.

Привізши до Києва 12 п'єс, МХАТ дав за місяць коло 60 вистав неперевершених зразків театрального мистецтва. З великим і радісним напруженням стежили трудящі столиці за грою Качалова, Москвіна, Кніппер-Чехової, Тарханова—корифеїв театру, за високою талановитістю другого покоління мхатівців, за грою мхатівської молоді.

Всі п'єси ішли аншлагом. Найбільшим успіхом у глядачів столиці Радянської України користувалися п'єси Горького „Враги", „На дне", „В людях", Чехова „Вишневый сад", „Горячее сердце" Островского і п'єса „Царь Федор Иоаннович". А. Толстого, якою МХАТ починав своє творче життя 38 років тому.

Образи, створені Москвіним (горьківський Лука, чеховський Єпіходов, толстовський цар Федор, островського мільйонер Хлинов), Кніппер-Чеховою (Раневська), Тархановим (градоначальник Градобоєв), Єршовим (Борис Годунов, Сатін), надовго залишаться в пам'яті київського глядача. Окремо слід відзначити роль Качалова в п'єсі Кнута Гамсуна „У врат царства". Виконання В. І. Качаловим ролі Карено, над якою він уже працює безперервно 25 років і щоразу все тонше відшліфовує її, є прикладом для кожного радянського артиста як слід працювати над образом.

Мхатівський місяць у Києві цілком природно набрав масштабів мистецького свята для цілої Радянської України. З усіх кінців нашої квітучої республіки з'їжджалися до Києва на вистави МХАТ'у. Гастролі художників піднесли рівень київського театрального глядача на кілька щаблів вище. І в майбутньому театральному житті Києва цей момент відіграє величезну роль.

Приїзд МХАТ'у має ще й інше значення. Поперше, він є відповіддю на перебування українських митців у червоній Москві на весні цього року; подруге, він є початком літніх гастролей ряду московських театрів, а також деяких українських у Києві. І таким чином він матиме велике виховне значення. І, нарешті, МХАТ серед своїх 12 постав показав і добре відому київському глядачеві з інших театрів п'єсу „Платон Кречет" українського драматурга О. Корнійчука.

Ленінсько - сталінська національна політика стерла всі перепони для

розвитку національних мистецтв, для досягнення ними вершин. І наша радянська українська література може сміло гордитись тим, що її представник зайняв почесне місце своєю п'єсою в репертуарі МХАТ'у. Це є цілком законне і здорове почуття гордості.

Постава „Платона Кречета" у МХАТ'і прекрасно продумана, осмислена і є зразок побудови спектакля за принципом наскрізної дії. Театр працював разом з автором, звільнив п'єсу від дечого зайвого, дав прекрасний, суцільний одшліфований спектакль.

Перебування МХАТ'у в Києві — це не тільки постави, це й велика додаткова мистецька виховна робота. Це і музей, що показує яскравий шлях від „алексеевского кружка" і загальноприступного театру, як у перший час звався МХАТ. Це і зустрічі мхатівців з київськими частинами Червоної армії, і ознайомлення з їхньою самодіяльністю, це і лекції в театральному інституті, це і участь в іспитах кіностудії при Київській кінофабриці, це і ряд інших форм громадсько - мистецької роботи мхатівців.

Втішатися вповні мистецтвом художників перешкодила тяжка втрата, якої зазнали народи СРСР і трудяще людство цілого світу з смертю геніального пролетарського художника Олексія Максимовича Горького, ім'я якого носить МХАТ. Разом з усією країною мхатівці тяжко переживали втрату свого вчителя, кращого друга і натхненника, того, хто своїми п'єсами і своєю роботою відіграв величезну роль в розвитку театру. Але з ще більшою силою після важкої втрати заговорили горьківські герої з сцени МХАТ'у. В цих образах глядач бачив живим того, хто їх створив, і відчув його повне любові до людини велике серце великої людини.

30 червня МХАТ ім. О. М. Горького дав свої останні постави і виїхав з Києва.

Театр ім. Вахтангова у Києві. З Києвом у колектива театру ім. Вахтангова зв'язано багато спогадів. На весні 1922 року, тобто 14 років тому, помер Вахтангов. На другий день після його смерті — 29 травня 1922 року колектив театру виїхав на гастролі до Харкова та Києва. Тоді це була ще третя студія Московського художнього театру. У трудящих України молоді вахтанговці зустріли палкий прийом і глибоке співчуття своєму горю.

Так у спогадах вахтанговців сплелися в одне ціле молодість театру, весна, красень Київ, яскраве сонце, Дніпро, палкий темпераментний прийом з боку глядачів.

Через кілька років театр був у Києві ще раз проїздом лише кілька днів. І ось тепер театр знову через великий проміжок часу в Києві, з яким пов'язано стільки спогадів. Колектив театру вступив у період своєї творчої зрілості, а Київ став столицею України. Театр ім. Вахтангова привіз із собою чотири постави. Одна з них зв'язана з ім'ям Вахтангова, молодістю театра і відома київлянам першого відвідування, — це „Принцеса Турандот", яку в свій час Київ оцінив глибоко і захоплено.

Театр привіз також одне з найбільших своїх досягнень за свій останній період — поставу „Егор Булычев и другие". Ця п'єса пов'язана з ім'ям великого письменника, що його недавно оплакувала вся країна і трудящі всього світу.

Театр показав також постави останнього сезону „Далекое" Афиногенова і одну з робіт на класичному матеріалі „Коварство и Любовь" Шіллера.

Ці роботи в сукупності своїй досить повно виявили творче лице театру. В цих поставах глядач України побачив основних провідних акторів колективу театру.

Свої гастролі в Києві театр розпочав 2 липня „Егором Булычевым" і закінчив в останніх днях липня. З Києва театр виїхав на гастролі до Одеси.

Державний єврейський театр (ГОСЕТ) на Україні. Свято зустрічі у Бердичеві, влаштоване на честь колективу ГОСЕТ'у, яскраво показало, як тісно зв'язаний глядач України з єврейським радянським театром. Бердичів театр відвідав не в перший, а у шостий раз

Після Бердичева театр переїхав на гастролі до Дніпропетровська, а далі поїде на гастролі до Запоріжжя, Одеси, Сталіно та Ворошиловграда. Театр відвідує Дніпропетровськ вже третій рік підряд. Глядач Дніпропетровська познайомиться з роботою театру з таких спектаклів: „Бойтре - розбійник", „Стіна плачу", „Чотири дні", „Король Лір". У „Бойтре - розбійник" театр, зберігаючи в основному ряд прийомів, знайдених ним у роботі над єврейською класикою, утвердився міцно на реалістичних позиціях. Театрові в цьому допомогли історизм п'єси (автор М. Кульбак) та її народність. „Бойтре" і „Рекрут" у єврейській драматургії — перші, можна сказати, спроби дати широке сценічне полотно на історичну тему. Соціальна загостреність п'єси робить спектакль хвилюючим та переконливим.

Дуже гострою є і друга прем'єра театру „Стіна плачу". Останні події в Палестині підкреслюють актуальність цієї п'єси.

Обидві ці роботи виконані театром у плані шукання реалістичних методів та форм. На цей шлях театр став міцно в „Чотирьох днях" і свої можливості демонстрував у „Королі Лірі", який так охоче і широко відвідували глядачі Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Дніпропетровська, Одеси.

П'єси Шіллера у Сорочинцях. Цього року велико - сорочинський драматичний гурток (Миргородського району на Полтавщині) поставив ряд п'єс класичних та радянських драматургів. Серед них: „Коварство і любов" Шіллера, „Не все котові масляниця" Островського, „Платон Кречет" Корнійчука, „Чудесний сплав" Кіршона.

П'єси ставили у залі колбуду. Спектаклі проходили з великим успіхом.

КІНО

Фільм, присвячений Стаханову. До 30 серпня, на день історичного рекорду Олексія Стаханова, який став початком всенародного стахановського руху, українська студія Союзкінохроніки випускає звуковий кінонарис, присвячений О. Стаханову.

Фільм „Назар Стодоля". У Харкові почато знімання звукового кінофільму „Назар Стодоля" за однойменним твором Т. Г. Шевченка. Знімає фільм за сценарієм Івана Кулика режисер Одеської комсомольської кінофабрики Тасін.

Для натурного знімання в 10 кілометрах від Харкова в селі Льодному споруджені декорації хутора XVII сторіччя.

Збудовані садиба польського шляхтича, руїни корчми, двір сотника Кічатова та ін. Там же будується в'їзд у місто Чигирин і оформлення чигиринського ярмарку. В усіх основних ролях фільму знімаються артисти театру ім. Шевченка: засл. артист республіки Бучма грає сотника Кічатова, артистка Ужвій — Стеху, Сердюк — Назара, Антонович — Гната. Роль Галі виконує артистка ТРОМ'у А. Васильєва. В масових сценах: чигиринському ярмарку, переганянні на панщину селян візьмуть участь місцеві колгоспники і студійці харківських театрів.

НАУКА

Цікаві історичні документи про заборону української літератури. В Дніпропетровському обласному історичному архіві знайдено дуже цікаві, неопубліковані досі історичні матеріали — справи канцелярії катеринославського губернатора „О воспрещении печатания книг и брошюр на малороссийском наречии". Серед документів особливий історичний інтерес становить секретний циркуляр міністра внутрішніх справ генерал-адьютанта Тімашева від 23 червня 1876 р. катеринославському губернаторові про заборону друкування і видання творів і перекладів українською мовою. Ось що писав царський міністр:

„Государь император в 18 — 30 день минувшего мая высочайше повелеть соизволил:

1) не допускать ввоза в пределы империи, без особого на то разрешения Главного управления по делам

печати, каких бы то ни было книг и брошюр, издаваемых за границей на малорусском наречии, 2) печатание и издание в империи оригинальных произведений и переводов на том же наречии воспретить, за исключением лишь: а) исторических документов и памятников, б) произведений изящной словесности, но с тем, чтобы при печатании исторических памятников безусловно удерживалось правописание подлинников; в произведениях же изящной словесности не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания и чтобы разрешение на печатание прозведений изящной словесности давалось не иначе, как при рассмотрении рукописей в Главном управлении по делам печати, 3) воспретить также различные сценические представления и чтения на малороссийском наречии, а равно и печатание на таковом же текстов к музыкальным нотам“.

Наприкінці цього „циркуляра“ міністр підкреслює: „Не должны быть допускаемы к исполнению никакие пьесы и чтения на малороссийском наречии, дозволенные до сего времени драматической цензурой“.

Дослідження історії Києва. У зв'язку з реконструкцією і новим будівництвом у столиці України Інститут історії матеріальної культури разом з Київським історичним музеєм провадять широке дослідження історії Києва. На новобудовах міста працюють три археологічні групи — на території урядового будівництва — колишній Михайловський монастир (вул. Жертв Революції); на території художньо-промислової школи — кол. Десятинна церква (вул. Короленка); на місці майбутнього центрального парку культури і відпочинку — правий берег Дніпра від Пролетарського саду до музейного містечка.

На території Десятинної церкви в період раннього феодалізму — X — XIII століття — була головна частина давнього Києва. Тут, на горі, в західній частині акрополя під захистом фортечних валів були розташовані багаті князівські палаци, розкішні храми, склади товарів, в'язниці, а також майстерні ювелірних, керамічних, кісткових та інших виробів.

Розкопи на території урядового будівництва таксамо мають величезне значення. У минулому році інститут досконало вивчив саму будівлю Михайлівського монастиря, зокрема мозаїку XII і пізніших століть.

У Пролетарському саду відкрили слов'янський могильник з кількома десятками кістяків. Цей могильник інститут передбачає дослідити в цьому році.

З участю кращих наукових сил Києва, Москви і Ленінграда інститут організує широке історичне дослідження Києва.

ПО РЕСПУБЛІКАХ СРСР

РСФРР

Про пам'ятник О. М. Горькому. Для увічнення пам'яті Олексія Максимовича Горького Рада Народних Комісарів СРСР і Центральний Комітет ВКП(б) ухвалили спорудити пам'ятник О. М. Горькому в м. Горькому, Ленінграді й Москві коштом держави.

Доручено Комітетові мистецтв при РНК Союзу РСР організувати конкурс на пам'ятник О. М. Горькому з залученням кращих сил.

„Буревісник“ на патефонній пластинці. Ленінградська фабрика патефонних пластинок випустила пластинки, присвячені пам'яті М. Горького. У виконанні народного артиста республіки Монахова записані „Пісня про сокола“ і „Буревісник“.

Збірник, присвячений пам'яті М. Горького. 21 червня видавництво „Советский писатель“ випустило спеціальну книжку, присвячену пам'яті Олексія Максимовича Горького. У збірникові вміщено статті товаришів Дімітрова, Крупської, Бухаріна, Кольцова, вірші Дем'яна Бедного, висловлювання Ромен Роллана, Андре Жіда, Луі Арагона та видатних радянських письменників, діячів науки й мистецтва, колгоспників, колгоспниць. Книжка містить також біографію Горького.

Горьківський театральний фестиваль. Народна артистка республіки Віра Пашенна і заслужений артист республіки Щукін звернулися до Всесоюзного комітету в справах мистецтв і до всіх колективів театрів Радянського Союзу з пропозицією організувати щорічний театральний горьківський фестиваль, в якому мають брати участь ті театри Радянського Союзу, які дали за останній рік кращу поставу п'єси М. Горького.

Перший горьківський фестиваль артисти пропонують провести в Москві у дні перших роковин з дня смерті великого письменника.

Стипендія імени єврейського письменника Менделе Мойхере-Сфорім встановлена при Московському державному педагогічному інституті ім. А. С. Бубнова в зв'язку з століттям з дня народження письменника.

Новий німецький журнал. З липня в Москві виходить щомісячний літературно-художній журнал німецькою мовою „Das Wort“ („Слово“) за редакцією відомих німецьких письменників Ліона Фойхтвангера, Бертольда Брехта і Віллі Бределя. В журналі беруть участь видатні німецькі письменники, поети і критики: Томас Манн, Стефан Цвейг, Генріх Манн, Арнольд Цвейг, Анна Зегерс і інші.

Збірки про революційне минуле народів Радянського Союзу. Видавництво Академії Наук СРСР випускає збірки, монографії і дослідження з історії і революційного минулого окремих народів Радянського Союзу. Ближчим часом вийдуть такі збірки матеріалів. „Повстання 1755 року в Башкірії“. „Історія Татарстана у другій половині XIX століття“ і „Матеріали з історії Азербайджана XIX століття“.

А. П. КАРПІНСЬКИЙ

В ніч на 15 липня ц. р. на дачі під Москвою від паралічу серця, який настав у наслідок тяжкої хвороби, помер президент Академії наук Союзу РСР академік Александр Петрович **Карпінський** на 90 році з дня народження.

Радянський Союз в особі академіка А. П. **Карпінського** втратив одного з найвидатніших своїх учених, видатного громадського діяча й незмінного керівника Академії наук, починаючи з 1916 року.

Академік А. П. Карпінський, який завоював своїми науковими працями світову славу, є фундатором радянської геології і має величезні заслуги перед радянською країною.

Александр Петрович Карпінський народився 7 січня 1847 року в сім'ї гірного інженера Богословського заводу на Уралі.

1868 року після захисту диплому в Петербурзькому гірному інституті Карпінського запрошують ад'юнктом по кафедрі геології. Незабаром молодого талановитого вченого обирають професором кафедри. А. П. став одним з фундаторів геологічного комітету, створеного 1882 року.

7 лютого 1936 р. минуло 50 років з дня обрання А. П. Карпінського в дійсні члени Академії наук.

Великий науково-громадський діяч нашої країни, акад. А. П. Карпінський водночас був видатним світовим ученим. Він був почесним академіком і членом-кореспондентом багатьох академій наук в країнах Европи, Америки.

Перу Карпінського належать близько 300 цінніших геологічних робіт. Його заслужено вважають батьком радянської геології. Присвятивши багато років своєї наукової діяльності великій праці по геології східного схилу Урала, А. П. перший дав також геологічну картину будови всієї европейської частини Радянського Союзу, починаючи від узбережжя Льодовитого океану до передвір'я Кавказа. Він встановив цілком новий, невідомий до того науці, артинський ярус пермської системи. В цьому геологічному ярусі останнім часом відкрито великі родовища нафти — Ішимбаєвські промисли.

Навіть останніх років свого життя А. П., не вважаючи на похилий вік провадив велику наукову роботу,

керував діяльністю Академії наук СРСР, жваво цікавився життям своєї соціалістичної батьківщини. 1932 р. він брав діяльну участь в роботах виїзної сесії Академії наук на Уралі, влітку 1933 р. їздив в Північний край знайомитися з його непочатими природними багатствами, лише рік тому виїздив до Лондона на торжества з приводу сторіччя геологічної служби в Англії.

Найстаріший радянський вчений, А. П. Карпінський виступав на різних з'їздах і конференціях, палко закликав всіх представників науки сполучати свою наукову роботу з практичною діяльністю, поставленою на службу переможному соціалістичному будівництву.

Видатний вчений і громадський діяч, А. П. Карпінський був вірним сином великого російського народу і своєї прекрасної соціалістичної батьківщини. Його смерть, — велика втрата для радянської науки, для всієї нашої країни.

БІРОБІДЖАН

Київські письменники в Біробіджані. До Біробіджану на обласну нараду з питань мови і літератури виїздили радянські письменники України тт. І. Фефер та Л. Резнік. Разом з ними з Білорусі виїздив критик єврейської літератури Я. Бронштейн. Громадськість тепло зустріла гостей.

Письменники виступали на зборах, зустрічах з трудящим населенням Автономної єврейської області, брали активну участь в обговоренні дальшого розвитку соціалістичної культури та літератури в Біробіджані, Відбулися організаційні збори письменників, що проживають в Біробіджані. Ці збори скликав обласний комітет Спілки радянських письменників. Обрано оргбюро спілки письменників єврейської автономної області в складі тт. Бергельсона, Рабіна, Крітеніка та Олевського. На голову оргбюро обрано тов. Рабіна.

На постійну роботу в Біробіджані, крім письменників Рабіна і Крітеніка, приїхало ще кілька культурних працівників.

Подарунок американських художників Біробіджанові. Група американських художників і скульпторів зібрала для подарунку біробіджанському музеєві, який організовують, понад сто своїх праць. Перед тим, як надіслати до Біробіджану ці праці (картини, гравюри, скульптури), їх мають показати на виставці в Нью-Йорку, а потім у Москві.

ВІРМЕНІЯ

Ювілей Акопа Акопяна. В червні вийшло сімдесят років з дня народження поета - більшовика, ветерана вірменської пролетарської поезії Акопа Акопяна.

Початок його літературної діяльності припадає на дев'яності роки минулого століття. Акоп Акопян виріс і творчо сформувався в робітничому трудовому середовищі і з ним, в більшості своїй, пов'язані його твори, написані протягом часу понад сорок років літературної праці.

Від перших ще неусталених своїх творів поет швидко переходить до бойових мотивів пролетарської поезії. Сміливим і мужнім віршем закликає він пролетарські маси до боротьби проти самодержавства капіталізму. Всі свої рядки, яскраве і сильне звучання їх, він віддає робітничому класові.

І не дивно, що буржуазна критика, бачачи широку популярність поета серед пролетарських мас, з ненавистю нападала на нього. Але поет був твердий і на всі ці напади влучно відповідав своїм гострим словом, словом поета трудящих. Виступаючи проти буржуазної ідеології, Акоп Акопян міцно пов'язує свою творчість з ідеями робітничого класу.

Після Жовтневої революції поет співає про соціалістичне будівництво, і його поезія виповнена революційним оптимізмом.

Акоп Акопян дістав високе звання народного поета соціалістичних радянських республік Грузії та Вірменії, і його ім'я користується широкою популярністю не тільки серед народів республік Закавказзя, але і всього Союзу Соціалістичних Радянських Республік.

Вірші Акопа Акопяна перекладалися і перекладаються на грузинську, тюркську, українську, російську і інші мови. Не зважаючи на свої старечі літа, поет продовжує невпинно працювати.

Великому вождеві народів товаришу Сталіну присвятив він одну з нових своїх поезій „В Кремлівському палаці".

Вшанування ветерана пролетарської поезії. В червні в Будинку культури столиці Вірменії — Еривані відбувся вечір, присвячений ветеранові пролетарської поезії Акопу Акопянові.

Вечір відкрив запальною промовою секретар Спілки радянських письменників Вірменії Вагран Алазан.

Широку доповідь про життя та творчість Акопа Акопяна зачитав голова Спілки письменників Гр. Сімонян. Після доповіді були виголошені і зачитані привітання від уряду, народного комісаріату освіти Вірменії, Державного видавництва республіки, від робітників столичної друкарні, від історико - літературного інституту, від курдських радянських письменників та ін.

Далі поети Н. Зарян, Г. Сорян і народна артистка Арус Восканян прочитали кілька Акопянових поезій.

Вечір пройшов дуже тепло.

Президіум цього урочистого вечора надіслав привітальну телеграму ювілярові [1].

Літературна газета „Гракан Тирт" кілька номерів зряду присвятила Акопу Акопянові, подаючи статті, нотатки про його життя і творчість.

В № 14 газети вміщено привітання ювілярові від Ради народних комісарів Грузії, Всесоюзної спілки радянських письменників, спілки радянських письменників Вірменії, Грузії, України, Білорусі, Азербайджана та ін.

У цьому ж номері вміщено вірша Ованеса Шараза, присвяченого ювілярові — Акопові Акопяну.

З нагоди 70 ліття народного поета Грузії і Вірменії Акопяна Державне видавництво видало масовим тиражем листівку з портретом поета.

[1] Акоп - Акопян — мешкає в Тіфлісі.

Перша збірка „Революційні пісні". Після поразки революції 1905 року настали роки реакції. Царський уряд, задушивши цей великий рух народу, кидав у в'язниці та зсилав у далеке заслання тих, що брали участь у спробі повалення кривавого трону монархії.

У грудях багатьох робітників та селян, навіть при довготривалій розправі царського уряду над кращими бійцями з них, палав огонь більшовицької боротьби за повалення царату. Треба було підтримувати цей вогонь і організувати революційну масу для нового наступу на царизм.

І от 1907 року стає до діла сміливий боєць слова — революційний поет Акоп Акопян. Він збирає свої друковані в газетах „Искра" та „Труд" революційні вірші, недруковані переклади своїх поезій та нові — оригінали і складає невелику збірку.

Товариші з кавказької організації РСДРП, до яких звернувся Акоп Акопян із своєю збіркою, найшли за конче потрібне видати цю невелику актуальну книжку. Після їх ухвали невтомний боєць революційного слова та діла Акоп Акопян з подвоєною енергією стає до діла повного пробудження революційної свідомості робітників та селян багатонаціонального Кавказа могутнім словом поезії.

В той час важко було друкувати нелегальну літературу: навколо сновигали царські шпигуни. Проте це не стримує письменника, охопленого бойовим завзяттям. У нього є товариші у друкарні „Грузинське видавниче товариство", які співчували революційній боротьбі робітників. Акоп Акопян звертається до них. Другого дня, користуючись тим, що була неділя, робітники з захватом складають книжку, друкують і до кінця дня сповіщають, що збірка готова.

Акоп Акопян, захоплений швидкістю видання своєї книжки, бере велику в'язку книжок з псевдонімом „Пролетарій" і везе додому. Їх було 3 тисячі примірників. У найкоротший час вони були розповсюджені нелегальним шляхом серед вірменських робітників Тіфліса, Баку та Батума.

Так вірші Акопа Акопяна, дев'ять у перекладі та вісім в оригіналі, серед яких були „Ще раз, ще раз", „Революція", „Вмерлі—не зникли", „Перше травня" та інші, вийшли пер-

шим виданням збірки вірменської пролетарської поезії — „Революційні пісні“.

На відзнаку 70-ліття життя Акопа Акопяна Державне видавництво Вірменії видало збірку вибраних віршів поета.

Книжкові новини. Накладом Державного літературного видавництва Вірменії вийшли з друку книжки:

Ваграм Алазан — „Замки та нори“. Це книга нарисів, вражінь від подорожі до Західної Европи — Польщі, Німеччини, Франції — часів міжнародного конгресу оборони культури, що відбувся, як відомо, у Парижі 1935 року. Книжку ілюстровано.

Л. Толстой „Анна Каренина“. Переклад В. Тер-Аракеля. Передмова Г. Суріхатяна.

„Вірменські радянські письменники“, Антологія в перекладі на курдську. До антології ввійшли твори Шірванзаде, Г. Гакопяна, Е. Чаренца, Ст. Зоряна, Д. Демірчана, А. Бакунца, А. Вштуні, В. Алазана, В. Тотовенца, Г. Магарі, В. Норенца, С. Торонці, Г. Соряна та Гр. Кочера.

Крім того, в перекладі на курдську видано твори Ованеса Туманяна „Гікор“, „Собака та кішка“ та окремою книжкою його легенди та оповідання.

ЗА КОРДОНОМ

ВІДГУКИ НА СМЕРТЬ М. ГОРЬКОГО

ФРАНЦІЯ

Звістка про смерть Олексія Максимовича Горького з швидкістю блискавки облетіла Париж. Незабаром після одержання цієї звістки міністр закордонних справ Франції Дельбос висловив у сердечних виразах повіреному в справах СРСР Гіршфельдові свої особисті і французького уряду співчуття радянському урядові з приводу смерті великого радянського письменника Горького, широко відомого у Франції, як найвидатніший художник слова радянської країни.

З вечірніх газет 18 червня повідомлення про смерть Горького встигли надрукувати „Temps“ („Час“), „Paris—soir“ („Вечірній Париж“) Intransigeant“ („Непримиримий“). „Temps“ („Час“) супроводжує цю звістку великою статтею Анрі Роллена, яка починається словами: „У Москві щойно помер не тільки всесвітньо відомий письменник, але й один з найстаріших російських революціонерів. Нова Росія віддає данину як талантові Горького, так і його ідеям, що за них він боровся палко і пристрасно“.

Роллен наводить різні факти з біографії Горького. Він підкреслює його дружбу з Сталіним. Сталін,— пише Роллен,— любив розмовляти з ним довгі години. Сталіна, безперечно, притягали ці скарби психологічного аналізу, які його співрозмовник на громадив під час своїх подорожей по Росії і Европі.

Звістка про смерть Горького справила у Франції виняткове своєю силою вражіння. Портрети Горького з'явилися 19 червня на перших сторінках газет. Усі щоденні паризькі газети присвятили йому статті. Деякі, зрозуміло, не можуть дарувати Горькому його більшовизму, його величезної ролі в створенні соціалістичної культури, його багаторічної дружби з Леніним і Сталіним. Але ніхто, навіть запеклі вороги Радянського Союзу, не заперечують могутності його художнього генія.

Центральний комітет Французької комуністичної партії пише з приводу смерті Горького: „ЦК комуністичної партії схиляється перед смертними останками великого революційного письменника Максима Горького. Максим Горький віддав свій величезний талант, що створив йому світову славу, на службу народові і будівництву соціалізму. Ленін бачив у Горькому вірного виразника страждань і сподівань народних мас. Сталін прославив творчість померлого геніального письменника, якого оплакують разом з народами Радянського Союзу трудящі всього світу.

Віддаючи Горькому цю останню шану, комуністична партія знає, що висловлює почуття французького народу. Французький народ добре знає і любить глибокі твори Горького і зв'язує його блискуче ім'я з іменами найблагородніших і найвидатніших борців за хліб, волю і мир для всього людства“.

У статті під заголовком „Світова жалоба“ Вайян Кутюрьє пише в „Humanitè“: „Світ сьогодні в жалобі, сумуючи за письменником, який був повноцінною і чудовою людиною. Максим Горький помер. Від Москви до Сан-Франціско, від Мурманська і до мису Доброї Надії, від Токіо до Буенос-Айреса його оплакують мільйони трудящих. Горький був провісником нової епохи, Горький був пролетарським письменником. Пролетаріат відкрив у ньому самого себе“.

21 червня газета „Humanité“ („Юманіте“) присвятила пам'яті Горького цілу сторінку. Статті про Горького дали найвидатніші представники французької інтелігенції, літературного, художнього і наукового світу на чолі з Ромен Ролланом. Перу Ромен Роллана належить стаття під назвою „Мій найдорожчий друг“.

У статті „Героїчний приклад“ Жан Рішар Блок пише: „Горький помер. Ви знаєте, що визначає це ім'я. Це не тільки ім'я письменника, якому ми зобов'язані безсмертними творами. Горький є також героїчним прикладом робітника, пролетаря, який самою тільки силою власного генія, власної волі і власної енергії піднявся до вершини творчості і слави. Нарешті,— і в цьому увінчання всього,— Горький лишився вірним пролетаріатові, революції, тому образові відродженої людини, який він носив у собі.

Не дивно, що народ сплітає йому вінок з своєї любові і вдячності. Тим то не дивно, що російський пролетаріат згуртувався навколо Горького, як навколо людини, в якій він впізнав свій власний образ.

Його талант притягав до нього навіть класових ворогів. Вони щедро давали йому свої обіцянки. Він відмовився простягнути руку для того, щоб одержати від Миколи II або Путілова шпагу академіка. Царат, буржуазний лад не мали впертішого і запеклішого ворога... До останніх днів своїх Горький лишився вірним пролетаріатові, революції, новому світові. Ми змикаємо свої ряди навколо цього великого образу, цього дивного явища — дивної людини“.

Віктор Маргеріт пише: „Радянський Союз і весь світ втрачають в особі Максима Горького пророка нових часів, найлюдянішого і найпопулярнішого з письменників... Він сам страждав і любив втішати знедолених. Він був оповісником народу“.

Декав пише: „... Росія втратила геніального письменника, ім'я і творчість якого лишаться нерозривно зв'язаними з сучасною історією його країни“.

У статті Ремі говориться: „Велич Горького, — а при світлі останніх огнів його життя тінь його виросла до велетенських розмірів,— полягала в тому, що він перший заговорив про літературу, про народ не з почуття симпатії, справедливості чи прагнення бути об'єктивним, а тому, що поділив страждання народу і його надії“. Він був натхнеником нового світу.

Пролетарський читач ніколи не забуде Горького“.

Одночасно на сторінках „Humanité“ виступають з словами скорботи про Горького — художника, революційного борця, людину: Дюжарден, Віоліс, Журден, Поль Гзелль, Пренан, Люрса і багато інших.

ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА

25 червня в Празі відбувся великий жалобний мітинг, присвячений пам'яті М. Горького. Мітинг був організований багатьма культурними організаціями, у тому числі Товариством культурного зв'язку з СРСР, робітничою академією, товариством легіонерів, спілкою письменників і ін. Професор Неєдли прочитав доповідь про життя і творчість М. Горького. Виступали також професор Гора, секретар повпредства СРСР у Чехословаччині Шапров, чеський письменник Кубка і емігрант з Німеччини письменник Гецфельде. Мітинг закінчився співом „Інтернаціонала“.

АВСТРІЯ

18 червня вечірня віденська преса опублікувала на видних місцях повідомлення про смерть Олексія Максимовича Горького і вмістила його портрети. Повідомлення подано з короткими біографіями Горького, в яких відзначаються його величезні заслуги перед світовою літературою.

АМЕРИКА

26 червня в Нью - Йорку з'їзд комуністичної партії США вшанував пам'ять Горького. В ухваленій резолюції зазначено, що Горький належить не тільки масам Радянського Союзу, а й трудящим усього світу. Горький використав свій могутній талант у боротьбі проти експлуатації і релігійного мракобісся. Горького люблять мільйони в нашій країні. Він помер,— сказано в резолюції,— але його праці запалюватимуть, вчитимуть і спрямовуватимуть трудящі маси в Сполучених Штатах.

„Американсько-російський інститут" у Сан-Франціско (штат Каліфорнія) влаштував збори пам'яті Горького. Були присутні 500 письменників, учителів, студентів, робітників. З промовами виступили французький письменник Жюль Ромен, американський письменник Бенет і два професори Стендфордського університету.

Видатний американський драматург Юджін О'Нейль заявив: „Світова література втратила письменника, який посідав по праву найвидатніше місце серед письменників нашого часу... Горький не вмер. Його геніальна одухотвореність, розуміння трагічного і любов до людства, якими так перейняті його праці, не помруть, поки цінитимуться твори справжнього мистецтва".

„Herald Tribune" („Вісник трибуни") пише: „З багатого життьового досвіду Горький викристалізував свою стійку мудрість. Сердечність і теплота властиві не тільки його творчості. З цією сердечністю Горький керував пролетарськими письменниками, зокрема в Європі. Його виразне й благородне лице характерне для багатьох радянських людей, які вийшли з низів. Втілений у житті і працях Горького дух революції в Радянському Союзі став дійсністю".

АНГЛІЯ

18 червня вечірні англійські газети вийшли з спеціальними додатками, в яких повідомляється про смерть Олексія Максимовича Горького. Газети вмістили великі некрологи, а також фота, на яких письменник сфотографований разом з товаришем Сталіним. В усіх повідомленнях підкреслюється, що Горький був великим письменником і в той же час великим революціонером. Газети називають Горького „дідом радянської літератури". Газети підкреслюють дружбу Горького з Леніним і Сталіним.

В Лондоні 27 червня відбувся велелюдний мітинг робітників і інтелігенції, присвячений пам'яті Горького. Проф. Ласкі, Толлер, Гіффіт, ветеран ірландського революційного руху — відома революціонерка Деспард і інші у своїх виступах підкреслювали, що Горький сприйняв до кінця ідеологію робітничого класу і тим то революційні робітники завжди шануватимуть пам'ять Максима Горького.

У резолюції висловлюється сум з приводу смерті Горького —„батька радянської літератури, великого художника і невтомного борця за людський прогрес, проти несправедливості, жорстокості і реакції". Наприкінці резолюції говориться: „Ми шлемо народам Радянського Союзу наше співчуття з приводу цієї великої втрати".

БОЛГАРІЯ

З приводу смерті Горького висловили своє співчуття повпредству СРСР у Софії посланник Чехословаччини Макса, посланник Румунії Стоіка, представники організацій письменників. Крім того, повпредство одержало багато листів і телеграм з висловленням співчуття від різних організацій, установ і окремих осіб. Одна з груп письменників у своєму листі заявляє: „Вплив Максима Горького був величезний як на болгарську літературу, так і на всю письменну Болгарію. Вся свідома Болгарія любить і шанує Горького як свого рідного письменника".

НІМЕЧЧИНА

Не зважаючи на неприховану ворожість до ідей Горького, газети відзиваються з великою повагою про покійного. Усі газети, за винятком тільки фашистського офіціозу „Völkischer Beobachter" („Народний оглядач") присвятили Горькому некрологи і статті. На перше місце газети висувають літературну діяльність Горького і одностайно визнають, що він, як пише, наприклад, „Frankfurter Zeitung" („Франкфуртський часопис"), стояв у першому ряді сучасної російської і світової літератури".

„Як письменник, Горький володів стилем досконалої ясності, — пише „Berliner Tageblatt" („Берлінська щоденна газета"). Він справді був народним поетом".

Із творів Горького газети відзначають „На дні", „Дитинство", „В людях", „Мої університети". Газети відзиваються про Горького дуже обережно, бо його книги суворо заборонені в Німеччині і спалюються на вогнищах.

„Deutsche Allgemeine Zeitung" („Всенімецька газета") пише, що „книги Горького виникли з його політичної діяльності і змальовують російське життя з марксистською перспективою. Його книги належать по духу до більшовизму і є для нас заборонний розділ".

ПОЛЬЩА

19 червня польське радіо передало докладне повідомлення польського агентства про смерть М. Горького. У повідомленні окремо відзначається співробітництво Горького з Леніним і Сталіним.

„Оточений всякими піклуваннями радянської батьківщини — сказано в повідомленні,— Горький є загальновизнаним і вищим авторитетом російської літератури останніх десятиріч". Більшість газет, повідомляючи про смерть Горького, вміщують статті, присвячені його пам'яті.

„Kurjer poranny" („Ранковий вісник") під заголовком „Смерть найвидатнішого письменника - революціонера" пише: „Горький з величезним блиском і силою відограв свою видатну роль у світовій літературі".

„Ekspres poranny" („Ранковий експрес" пише: „Як у російській, так і в світовій літературі Горький є символом безкомпромісної боротьби за права людини".

„Nasz przeglad" („Наш огляд"), спиняючись на причинах величезної популярності Горького, пише: „Читачі Горького вже з перших його років відчули в ньому провісника бурі, яка повинна зламати всякий гніт, підлість і несправедливість".

ЯПОНІЯ

Газети за 19 червня наводять докладні біографічні дані про життя Горького, нагадуючи, що більшість творів Горького перекладена японською мовою і користується великою популярністю.

Правління радянсько - японського товариства „Ніціро ціокай" висловило повпредові СРСР тов. Юр'єву співчуття. У повпредстві і торгпредстві відбулися жалобні збори співробітників.

Редакція — Іван Кириленко (Відповідальний редактор), Ол. Копиленко, І. Кулик, Юрій Смолич (Заст. редактора), Юрій Яновський

Видає Державне Літературне Видавництво

Редактор І. Кириленко. Зав. редакції П. Ходченко. Секретар редакції М. Гільов. Техкер С. Білокінь Коректор Є. Циплакова.

Друкарня ім. Фрунзе. Харків, Донець-Захарж. 6. Уповноважений Головліту 2943. Замовл. 466. Тираж 4.800. 7½ друк. арк. Пап. ф. 62 x 94—38 кг. 3¾ пап. арк. В 1 пап. арк. 122512 літ. Здано в роботу 5-VII-36 р. Підписано до друку 26-VII-36 р.

Ціна 1 крб. 50 коп.

Р.